

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus Suomessa

Människorättsfostran och -utbildning i Finland

Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus Suomessa **Människorättsfostran och -utbildning i Finland**

IHMISOIKEUSKESKUS on itsenäinen ja riippumaton asiantuntijaelin. Se edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista ja lisää ihmisoikeustoimijoiden välistä yhteistyötä ja tiedonvaihtoa Suomessa. Ihmisoikeuskeskus on perustettu vuonna 2012. Se toimii hallinnollisesti eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian yhteydessä.

MÄNNISKORÄTTSCENTRET är ett självständigt och oavhängigt expertorgan, vars uppgift är att främja de grundläggande och mänskliga rättigheterna och att öka samarbetet och informationsutbytet mellan olika aktörer. Människorättscentret inledde sitt arbete i början av år 2012. Administrativt hör Människorättscentret till riksdagens justitieombudsmannens kansli.

1 Johdanto	4
Inledning	
Esipuhe	6
Förord	
Mitä ihmisoikeudet ovat?	14
Vad är mänskliga rättigheter?	
Mitä ihmisoikeuskasvatus on?	32
Vad är människorättsfostran och människorättsutbildning?	
2 Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset	44
Människorättsdelegationens rekommendationer	
3 Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus eri koulutussektoreilla	62
Ihmisoikeuskasvatus valtioneuvoston koulutusta ja lapsi- ja nuorisotyötä ohjaavissa ohjelmissa	64
Människorättsfostran i statsrådets program som styr utbildningen samt barn- och ungdomsarbetet	
Varhaiskasvatus	74
Småbarnsfostran	
Perusopetus	84
Den grundläggande utbildningen	
Lukiokoulutus	90
Gymnasieutbildningen	
Ammatillinen koulutus	96
Yrkesutbildningen	
Ammattikorkeakoulut	102
Yrkehögskolorna	
Yliopistot	110
Universiteten	
Valtion omat koulutuslaitokset ja korkeakoulut	120
Statens egna utbildningsanstalter och högskolor	

Viranhaltijoiden täydennyskoulutus	126
Fortbildning för tjänsteinnehavare	
Vapaa sivistystyö	134
Det fria bildningsarbetet	
Liitteet	140
Bilagor	
Kirjoittajien esittelyt	141
Presentation av skribenterna	
Lyhenteet	145
Förkortningar	
Sopimukset, säädökset ja muut asiakirjat	147
Konventioner, författningar och andra dokument	

1

Johdanto Inledning

Esipuhe

Förord

Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus ovat olennaisen tärkeitä edellytyksiä ihmisoikeustietoisuuden kehittymiselle ja viime kädessä ihmisoikeuksien toteutumiselle. Siksi ihmisoikeuskeskus päätti heti toimintansa käynnistyttyä toteuttaa tämän selvityksen ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toteutumisesta Suomen koulutusjärjestelmässä.

Människorättsfostran och människorättsutbildning är en väsentlig förutsättning för att öka medvetenheten om de mänskliga rättigheterna och i sista hand för att de mänskliga rättigheterna skall förverkligas. Strax efter att ha inlett sin verksamhet beslutade Människorättscentret att göra en utredning om hur människorättsfostran och människorättsutbildningen genomförs i det finländska utbildningssystemet.

YK:N YLEISKOKOUKSEN vuonna 2011 yksimielisesti hyväksymän Ihmisoikeuskasvatusta koskevan julistuksen (UN Declaration on Human Rights Education and Training, A/RES/66/137) mukaan jokaisella on oikeus saada tietoa ihmisoikeuksista ja perusvapauksista. Ensisijainen vastuu ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen järjestämisestä kuuluu valtioille.

Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen edistäminen kuuluu myös vuonna 2012 perustetun Ihmisoikeuskeskuksen keskeisiin lakisääteisiin perus- ja ihmisoikeuksien edistämistä koskeviin tehtäviin. Yhdessä eduskunnan oikeusasiamiehen ja kansallisia ihmisoikeustoimijoita laajasti edustavan ihmisoikeusvaltuuskunnan kanssa Ihmisoikeuskeskus muodostaa YK:n kriteerit eli nk. Pariisin periaatteet täyttävän riippumattoman kansallisen ihmisoikeusinstituution (National Human Rights Institution, NHRI). Hallinnollisesti Ihmisoikeuskeskus toimii eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian yhteydessä.

Ihmisoikeuskeskus päätti toteuttaa selvityksen ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen

ENLIGT DEKLARATIONEN om människorättsfostran som FN:s generalförsamling enhälligt godkände 2011 (UN Declaration on Human Rights Education and Training, A/RES/66/137) har var och en rätt till kännedom om alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Ansvaret för att ordna människorättsfostran och människorättsutbildning åligger i första hand staterna.

Att främja människorättsfostran och människorättsutbildning hör också till de centrala lagstadgade uppgifterna för Människorättscentret, som inrättades 2012 för att främja de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.

Tillsammans med riksdagens justitieombudsman och människorättsdelegationen, som på bred bas företräder de nationella människorättsaktörerna, bildar Människorättscentret en sådan oavhängig nationell människorättsinstitution (National Human Rights Institution, NHRI) som uppfyller FN:s kriterier, de s.k. Parisprinciperna. Administrativt sett är Människorättscentret en del av justitieombudsmannens kansli.

toteutumisesta suomalaisessa koulutusjärjestelmässä heti toimintansa käynnistyttyä. Päätöksen taustalla on keskuksen mandaatin lisäksi aiempien valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisten selonteiden ja kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman arviot ihmisoikeuskoulutuksen tilasta Suomessa.

Näissä arvioissa on korostettu ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tärkeyttä niin julkisen vallan käytön kuin yksilöiden oikeuksien toteutumisen kannalta (ks. esim. Ihmisoikeuspoliittinen selonteko, Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle Suomen ihmisoikeuspolitiikasta, 2009). Kansalaisjärjestöt, jotka ovat pitkään olleet keskeisiä toimijoita ihmisoikeuskasvatuksen kentällä, ovat peräänkuuluttaneet valtiolta vahvempaa vastuuta koulutuksen järjestämisestä.

Asiaan ovat kiinnittäneet huomiota myös kansainväliset ihmisoikeuksien valvontaelimet, kuten lapsen oikeuksien komitea ja kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen toimeenpanoa valvova ihmisoikeuskomitea. Se on nostettu esiin myös YK:n ihmisoikeusneuvostossa Suomea koskevan yleismaailmallisen määräraikaistarkastelun yhteydessä (Universal Periodic Review, UPR).

Varsinaista kartoitusta ihmisoikeuskoulutuksen määrästä, laajuudesta tai laadusta Suomessa ei aikaisemmin ole tehty. Sen sijaan esimerkiksi demokratia- ja kansainvälisyyskasvatus ovat olleet selvityksen kohteena (ks. esim. Demokratiaselvitys, OPH 2011:27 ja Kansainvälisyyskasvatus 2010 -ohjelman arviointi, OKM 2011:13). Kattavan perusselvityksen tekemistä ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tilasta on suositeltu YK:n jäsenvaltioille myös ihmisoikeuskasvatusvuosikymmenen (1995–2004) ja sittemmin YK:n ihmisoikeuskasvatusohjelman puitteissa, perustana ja ensi askeleena kansallisen ihmisoikeustoimintaohjelmien laadinnalle.

Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen määritelmästä

Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen käsitteen laajuus ja jonkinasteinen epämääräisyys

Strax efter att ha inlett sin verksamhet beslutade Människorättscentret att göra en utredning om hur människorättsfostran och människorättsutbildningen genomförs i det finländska utbildningssystemet. Beslutet bottnar dels i centrets mandat, dels i de bedömningar av människorättsutbildningens tillstånd i Finland som ingått i tidigare människorättspolitiska redogörelser av statsrådet och i den nationella handlingsplanen för grundläggande och mänskliga rättigheter.

I bedömningarna har det framhållits att människorättsfostran och människorättsutbildning är av vikt såväl för utövningen av offentlig makt som för förverkligandet av individens rättigheter (se t.ex. Statsrådets redogörelse om Finlands politik för de mänskliga rättigheterna, 2009).

Frivilligorganisationerna, som länge har varit centrala aktörer inom människorättsfostran, har för sin del önskat att staten axlar ett större ansvar för anordnandet av utbildningen.

Frågan har uppmärksamrats också av internationella organ som övervakar de mänskliga rättigheterna, bland dem kommittén för barnets rättigheter och människorättskommittén, som övervakar hur konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter efterlevs. Den har lyfts fram också i rådet för mänskliga rättigheter i samband med den universella periodiska granskningen (Universal Periodic Review, UPR).

Tidigare har människorättsutbildningens omfattning och beskaffenhet i Finland inte kartlagts i egentlig mening. Däremot har t.ex. demokratifostran och fostran till internationalism varit föremål för utredningar (se t.ex. utredningen om demokratifostran, UBS 2011:27 och utvärderingen av programmet Fostran till internationalism 2010, UKM 2011:13).

Inom ramen för Förenta nationernas (FN) årtionde för utbildning om mänskliga rättigheter (1995–2004) och senare inom ramen för FN:s världsprogram med samma tema har det rekommenderats att medlemsstaterna företar heltäckande grundundersökningar av tillståndet i fråga om människorättsfostran och män-

olivat haasteita selvityksen fokusten asettamiselle ja rajaamiselle.

Myös suhdetta edellä mainittuihin lähikäsitteisiin, demokratia- ja kansainvälisyyskasvatukseen, kansalais- ja monikulttuurisuuskasvatukseen, ihmisoikeuksia edistäviin hankkeisiin sekä eräisiin oppiaineisiin, kuten esimerkiksi etiikkaan, elämäntietoon, filosofiaan ja yhteiskuntatieteisiin, on ollut aiheellista pohtia.

Näiden käsitteiden osittaista päällekkäisyyttä ja limittäisyyttä ei voida eikä pidäkään kokonaan välttää.

Tässä selvityksessä nähtiin ihmisoikeuksien normatiivisen ja velvoittavan luonteen ja universaalisuuden näkökulmasta perustelluksi ja tarkoituksenmukaiseksi soveltaa ensimmäistä kansainvälistä, virallista ihmisoikeuskasvatusta koskevaa määritelmää, joka on kirjattu edellä mainittuun YK:n ihmisoikeuskasvatusta koskevaan julistukseen.

Määritelmä rakentuu aiemmalle, YK:n maailmanlaajuisessa ihmisoikeuskasvatusohjelmassa tehdylle työlle. Sen voi sanoa edustavan tämän hetkistä kansainvälisoikeudellista käsitystä ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen sisällöistä. Julistus ei kuitenkaan ole valtioita oikeudellisesti sitova instrumentti.

Ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta koskeva määritelmä sisältyy julistuksen 2 artiklaan, jonka mukaan ihmisoikeuskasvatusta on kaikki sellainen koulutus, kasvatus, tiedotus, tietoisuuden edistäminen ja oppiminen, joka tähtää ihmisoikeuksien ja perusvapauksien maailmanlaajuiseen kunnioitukseen, ja joka siten ehkäisee ihmisoikeusloukkauksia. (Aiheesta lisää artikkelissa *Mitä ihmisoikeuskasvatus on?*)

Julistuksen artiklassa 2(2) määritellään ihmisoikeuskasvatusta edelleen sen sisältöjen ja tavoitteiden kautta. Sen mukaan ihmisoikeuskasvatus pitää sisällään opetusta:

- ihmisoikeuksien perustana olevista **arvoista** (esim. ihmisarvon loukkaamattomuus ja yhdenvertaisuus),

niskorättösbildning, som underlag för och ett första steg i uppgörandet av nationella handlingsprogram för mänskliga rättigheter.

Om definitionen av mänskiorättösbildning och -utbildning

Den omständigheten att begreppet mänskiorättösbildning och mänskiorättösbildning är vidsträckt och i någon mån diffust har varit en utmaning när det gäller att välja fokus för utredningen och att avgränsa den. Det har också varit befogat att fundera på förhållandet till de ovannämnda närbesläktade begreppen demokratifostran och fostran till internationalism samt förhållandet till medborgarfostran, mångkulturell fostran, projekt för främjande av de mänskliga rättigheterna och vissa läroämnen, exempelvis etik, livsåskådningskunskap, filosofi och samhällsvetenskaper.

Trots att det inte är möjligt eller ens önskvärt att helt undvika att de här begreppen delvis tangerar eller överlappar varandra, ansågs det i den här utredningen att det med tanke på att de mänskliga rättigheterna är universella och av normativ och tvingande karaktär var motiverat och ändamålsenligt att tillämpa den första officiella internationella definitionen av vad mänskiorättösbildning är. Definitionen ingår i FN:s deklaration om mänskiorättösbildning som nämns ovan.

Definitionen bygger på det arbete som utförts tidigare inom FN:s världsprogram för utbildning om mänskliga rättigheter, och man kan säga att den uttrycker den rådande folkrättsliga uppfattningen om vad mänskiorättösbildning och mänskiorättösbildning innefattar. Deklarationen är ändå inte ett instrument som är rättsligt bindande för staterna.

Definitionen av mänskiorättösbildning och mänskiorättösbildning finns i artikel 2 i deklarationen. Där sägs det att mänskiorättösbildning är all sådan fostran, utbildning, information och undervisning samt insatser som syftar till världsomfattande respekt och efterlevnad av de mänskliga rättigheterna och grundläggande

- **normeista** (esim. ihmisoikeusjulistus ja kansainväliset sopimukset, sekä kansallisesti perusoikeudet)
- ja **mekanismeista** (kansalliset ja kansainväliset valvonta- ja oikeussuojamekanismit, esim. valtion velvollisuus turvata ihmisoikeuksien toteutuminen, yksilön oikeus vedota ihmis-oikeuksiin ja mahdollisuus valittaa loukkauksista ja saada hyvitystä, valtion velvollisuus raportoida ihmisoikeustilanteesta kv. elimille).

Lisäksi opetuksen tulee tapahtua:

- **ihmisoikeuksia kunnioittavalla tavalla** (kunnioittaa sekä kouluttajien/opettajien että oppilaiden/opiskelijoiden oikeuksia: esim. toimintaympäristö ja -tavat ovat osallistavia ja inklusiivisia) ja sen tulee
- **voimaannuttaa** yksilöitä ihmisoikeuksien toteutumiseksi (esim. rohkaisemalla ihmisiä vaatimaan oikeuksiaan ja puuttumaan toisiin kohdistuviin ihmisoikeuksien loukkauksiin).

Julistuksessa käytetystä englanninkielisestä termistä "education" on tässä selvityksessä pääsääntöisesti käytetty termiä "ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus", jotta myös em. määritelmään sisältyvät tiedolliset, toiminnalliset ja asenteelliset näkökohdat tulevat huomioiduiksi. Käytännön syistä käytetään samassa tarkoituksessa kuitenkin myös termiä "ihmisoikeuskasvatus".

Miten selvitys toteutettiin?

Esikuvaksi selvitykselle otettiin Irlannin kansallisen ihmisoikeusinstituution, Irlannin ihmisoikeuskomission vuonna 2011 julkaisema kansallinen perusselvitys (Human Rights Education in Ireland – An Overview, Irish Human rights Commission 2011). Irlantilaisilta kollegoilta saimme myös käytännön ohjeita ja arvokkaita näkemyksiä selvityksen suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Ihmisoikeuskasvatusta koskevia perusselvityksiä on Irlannin lisäksi viime vuosina toteutettu myös mm. Australiassa, Armeniassa ja Bangladeshissa.

friheterna och som således bl.a. förebygger människorättskränkningar. (se artikeln Vad är människorättsfostran?)

I artikel 2(2) redogörs det för innehållet i och målen för människorättsfostran. Enligt stycket omfattar människorättsfostran undervisning om

- de **värden** som ligger till grund för de mänskliga rättigheterna (exempel: människovärdets okränkbarhet, likvärdighet),
- **normerna** (till exempel människorättsdeklarationen och internationella konventioner, samt de grundläggande fri- och rättigheter som fastställts nationellt)
- **mekanismerna** (nationella och internationella övervaknings- och rättsskyddsmekanismer, till exempel statens skyldighet att säkerställa att de mänskliga rättigheterna förverkligas, individens rätt att åberopa de mänskliga rättigheterna och möjlighet att klaga gällande påstådda kränkningar och få gottgörelse för dem, statens skyldighet att rapportera om människorättsituationen till internationella organ).

Undervisningen bör dessutom ske:

- **på ett sätt som respekterar de mänskliga rättigheterna** (både de som lär och de som lär sig skall respekteras, till exempel ska verksamhetsmiljön och verksamheten vara engagerande och inkluderande).
- **ge människorna egenmakt** med avseende på de mänskliga rättigheterna (till exempel genom att ge dem mod att kräva sina rättigheter och ingripa när andra människors rättigheter kränks).

I den här utredningen avses med termen "männikorättsfostran och människorättsutbildning" det som i deklarationen på engelska benämns "education". Avsikten med det är att beakta alla aspekter (kunskaps- och attitydmässiga samt tillvägagångssätt relaterade) som ingår i definitionen. Av praktiska skäl

Selvitys oli luontevaa jakaa eri koulutussektoreita tarkasteleviin osioihin. Koulutussektoreiden määrittelemisessä sovellettiin opetus- ja kulttuuriministeriön ja opetushallituksen vakiintuneita määritelmiä.

Ihmisoikeuskeskuksen rajallisten henkilöresurssien ja toisaalta kartoitettavan kentän laajuuden takia selvitys päätettiin toteuttaa artikkelikokoelman muotoisena siten, että eri koulutussektoreiden ja ihmisoikeuskasvatuksen asiantuntijoilta tilattiin kutakin sektoria käsittelevät artikkelit.

Kirjoittajille annettiin tehtäväksi tähdätä ns. hyvään yleiskuvaan kyseisen koulutussektorin ihmisoikeuskasvatuksesta, tarkastellen sitä, miten edellä mainitun ihmisoikeuskasvatuksen määritelmän sisältämät osaelementit – *arvot, normit, mekanismit, toimintaympäristö ja voimaannuttamisen tavoite* – on kullakin sektorilla toteutetuissa koulutuksissa huomioitu.

Erilaiset kasvatus- ja koulutusmuodot ja ikäasteet ovat kuitenkin edellyttäneet jossain määrin erilaisia lähestymistapoja. Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toteutus esimerkiksi varhaiskasvatuksessa tai toisaalta yliopistossa tai eri ammattiryhmien kohdalla vaihtelee luonnollisesti niin sisältöjen kuin metodienkin suhteen.

Kussakin eri koulutussektoreita käsittelevässä osiossa selvitetään kyseistä sektoria koskeva lainsäädäntö ja muu velvoittava valtakunnallinen ohjeistus (esim. opetussuunnitelmien perusteet) ja kartoitetaan ihmisoikeusopetuksen sisältöä kyseisen koulutussektorin osalta.

Osioissa arvioidaan myös opettajien, koulutajien ja kasvattajien ammatillisia valmiuksia ihmisoikeuskasvatustyöhön. Sen sijaan opetuksen laadun tai vaikuttavuuden arviointi todettiin jo suunnitteluvaiheessa liian haastavaksi tehtäväksi tämänkaltaisessa selvityksessä.

Selvityksen tavoitteeksi asetettiin yleiskuvan saaminen ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tämänhetkisestä tilasta. Samalla tavoitteena on luoda pohjaa (mahdollisen) kansallisen ihmisoikeuskasvatusohjelman laatimiselle. Katse suunnattiin siis myös tulevaisuuden kehittämistarpeisiin ja -suunnitelmiin.

används dock termen ”människorättsfostran” ställvis i samma syfte.

Hur utredningen genomfördes?

Utredningens förebild är den nationella grundutredning som den nationella människorättsinstitutionen i Irland, den irländska människorättskommissionen, publicerade 2011 (Human Rights Education in Ireland – An Overview, Irish Human rights Commission 2011). Kollegorna på Irland gav oss också praktiska råd och värdefulla synpunkter angående planeringen och genomförandet av utredningen. Under de senaste åren har grundutredningar om människorättsfostran gjorts också i bl.a. Australien, Armenien och Bangladesh.

Det föll sig naturligt att dela in utredningen i avsnitt där de olika utbildningssektorerna granskas. När utbildningssektorerna definierades tillämpades de vedertagna definitioner som undervisnings- och kulturministeriet och Utbildningsstyrelsen använder. På grund av att Människorättscentrets personresurser är begränsade och utbildningsfältet är vidsträckt beslutades det att utredningen skulle ha formen av en artikelsamling. Artiklar om de olika utbildningssektorerna beställdes hos sakkunniga som är förtrogna med både sektorn i fråga och människorättsfostran.

Skribenterna fick i uppdrag att försöka åstadkomma en bra överblick av människorättsfostran inom respektive utbildningssektor och att undersöka hur de olika elementen i definitionen av begreppet – värden, normer, mekanismer, verksamhetsmiljö och målet om egenmakt – har beaktats i utbildningen inom sektorn.

De olika formerna av fostran har krävt olika infallsvinklar. Det är naturligt att sättet att genomföra människorättsfostran och människorättsutbildning inom t.ex. småbarnsfostran, vid universiteten och för olika yrkesgruppers del varierar.

I varje avsnitt redogörs vilken lagstiftning och vilka övriga bestämmelser eller dokument (t.ex. läroplansgrunderna) som påverkar just

Tässä tarkoituksessa kirjoittajia pyydettiin arvioimaan ihmisoikeuskoulutuksen mahdollisuuksia, haasteita ja esteitä ao. koulutussektorilla sekä esittämään konkreettisia toimenpide-ehdotuksia, joilla ihmisoikeuskoulutusta voitaisiin kehittää.

Näiden ehdotusten pohjalta koottuja suositusluonnoksia käsiteltiin ihmisoikeusvaltuuskunnassa kahteen otteeseen. Ihmisoikeusvaltuuskunnan hyväksymät yleiset suositukset ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen edistämisestä Suomessa julkaistaan osana tätä selvitystä.

Mainittakoon tässä yhteydessä, ettei hankkeelle käytettävissä oleva rahoitus olisi mahdollistanut sitä määrää henkilökohtaisia haastatteluja tai kyselyitä, joita eräissä osioissa tehtiin. Pääosin tiedot perustuvat kuitenkin julkiseen aineistoon: lainsäädäntöön, opetusviranomaisten ohjeistuksiin, oppilaitosten opetussuunnitelmiin, strategioihin ja muihin vastaaviin asiakirjoihin.

Kirjoittajien lisäksi selvityksen tekemisessä mukana ovat olleet ihmisoikeusvaltuuskunta, sen alainen koulutusjaosto ja lukuisat asiantuntijat.

Erityisesti haluamme kiittää seuraavia henkilöitä: Pentti Arajärvi, Maria-Kaisa Aula, Ulla Aunola, Mikko Cortés Téllez, Tuomas Forsberg, Laura Francke, Mervi Friman, Inka Hetemäki, Henna Huttu, Fidelma Joyce, Marita Karvinen, Kristiina Kaihari, Liisa Keltikangas-Järvinen, Kalle Könkkölä, Johanna Lampinen, Monica Melén-Paaso, Liisa Murto, Jussi Pajuoja, Elina Pirjatanniemi, Asta Rentola, Rauni Räsänen, Aija Salo, Ida Staffans, Håkan Stoor, Reetta Toivanen ja Esa Ylikoski.

Yhteenvetona selvityksen pohjalta voidaan todeta, että ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta toteutetaan Suomessa monimuotoisesti ja monella taholla. Kenttää leimaavat kuitenkin epäyhtenäisyys ja systemaattisuuden puute. Vaikka kasvatuksen ja koulutuksen toimintaympäristöön ja -kulttuuriin on viime aikoina kiinnitetty yhä enemmän huomiota, on ihmisoikeusnormiston ja -mekanismien opetus verrattain vähäistä.

Suurimmat haasteet löytyvät ihmisoikeuskoulutuksen puutteesta yhtäältä opettajien ja

den utbildningssektorn. Även lärarnas, utbildarnas och fostrarnas yrkesmässiga färdigheter att ge utbildning i mänskliga rättigheter bedöms. Undervisningens kvalitet eller effekt utvärderas däremot inte. Det skulle ha varit en alltför stor utmaning i en utredning av det här slaget.

Förutom att utredningen skulle ge en överblick av dagsläget i fråga om människorättsfostran och människorättsutbildning var avsikten också att den skulle kunna användas som underlag vid utarbetandet av ett (eventuellt) nationellt program för människorättsfostran. Blicken riktades alltså också mot framtida utvecklingsbehov och utvecklingsplaner.

För det ändamålet ombads skribenterna bedöma människorättsutbildningens möjligheter, utmaningar och hinder inom utbildningssektorn samt att lägga fram konkreta åtgärdsförslag för att utveckla människorättsutbildningen. De utkast till rekommendationer som sammanställdes utifrån förslagen behandlades i människorättsdelegationen vid två tillfällen. De allmänna rekommendationerna för främjandet av människorättsfostran och människorättsutbildning i Finland, vilka människorättsdelegationen godkände, publiceras i den här utredningen.

Det kan nämnas att finansieringen för projektet inte skulle ha möjliggjort ett så stort antal personliga intervjuer och förfrågningar som gjordes i vissa avsnitt. I huvudsak grundar sig uppgifterna ändå på offentligt material: lagstiftning, styrdokument från utbildningsmyndigheterna, läroanstaltarnas läroplaner, strategier och andra motsvarande dokument.

Förutom skribenterna har människorättsdelegationen, dess utbildningssektion och ett stort antal sakkunniga deltagit i arbetet med utredningen.

Vi vill tacka i synnerhet Pentti Arajärvi, Maria-Kaisa Aula, Ulla Aunola, Mikko Cortés Téllez, Tuomas Forsberg, Laura Francke, Mervi Friman, Inka Hetemäki, Henna Huttu, Fidelma Joyce, Marita Karvinen, Kristiina Kaihari, Liisa Keltikangas-Järvinen, Kalle Könkkölä, Johanna Lampinen, Monica Melén-Paaso, Liisa Murto, Jussi Pajuoja, Elina Pirjatanniemi, Asta Rentola,

kasvattajien, toisaalta virkamiesten ja viranhaltijoiden koulutuksessa. Erityisesti kunnallisella sektorilla tilanne on huolestuttava.

Suomen kansainvälisesti saama menestys ja tunnustus koulutuksen kärkimaana antavat meille erinomaiset lähtökohdat myös ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen edelleen kehittämiseen. Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus tulisikin nähdä myös koulutuksen laadun keskeisenä kriteerinä.

Selvitys julkaistaan kokonaisuudessaan sähköisenä ja se on ladattavissa osoitteesta www.ihmisoikeuskeskus.fi. Lisäksi käsillä oleva painettu julkaisu sisältää koulutussektorikohtaisia artikkeleita koskevat tiivistelmät, kirjoittajien toimenpide-ehdotukset sekä ihmisoikeusvaltuuskunnan hyväksymät ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen edistämistä koskevat suositukset.

Artikkeleissa esitetyistä näkemyksistä vastaavat kirjoittajat itse. Artikkeleita koskevat tiivistelmät ja toimenpide-ehdotukset ovat artikkelien kirjoittajien laatimia ja ihmisoikeuskeskuksen toimittamia. Ihmisoikeuskeskus ja ihmisoikeusvaltuuskunta vastaavat suositusten sisällöstä.

Ihmisoikeuskeskus haluaa kiittää lämpimästi kaikkia, jotka ovat osallistuneet tämän kansallisen perusselvityksen tekemiseen. Selvitys olkoon alkusysäys paitsi ihmisoikeuskeskuksen työlle ihmisoikeuskoulutuksen ja -kasvatuksen alalla, toivottavasti myös laajemman ja systemaattisemman ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen edistämiseksi ja toimeenpanemiseksi Suomessa.

Rauni Räsänen, Aija Salo, Ida Staffans, Håkan Stoor, Reetta Toivanen och Esa Ylikoski.

Sammanfattningsvis kan det utifrån utredningen konstateras att människorättsfostran och människorättsutbildning i Finland ges på många håll och många olika sätt. Fältet utmärks ändå av bristande enhetlighet och systematik. Utbildning är undervisningen om människorättsnormer och människorättsmekanismer är relativt knapphändig.

Den största utmaningen är bristen på människorättsutbildning i utbildningen av dels lärare och fostrare, dels tjänstemän och tjänsteinnehavare. Speciellt oroväckande är situationen inom den kommunala sektorn.

Finlands internationella framgångar som spjutspetsland på utbildningsområdet och den erkänsla som det här har medfört ger oss en ypperlig utgångspunkt också när det gäller att vidareutveckla utbildning och fostran i mänskliga rättigheter. Människorättsfostran och människorättsutbildning bör därför ses som ett viktigt kvalitetskriterium för utbildningen.

Utredningen publiceras i sin helhet i elektronisk form och kan laddas ned på adressen www.manniskorattscentret.fi. I tryckt form utges dessutom sammandrag av artiklarna om olika utbildningssektorer jämte åtgärdsförslag och de rekommendationer för främjande av människorättsfostran och människorättsutbildningen som människorättsdelegationen har godkänt.

Skribenterna står själva för de synpunkter som framförs i artiklarna. Artikelsammandragen och åtgärdsförslagen har gjorts av skribenterna och redigerats av Människorättscentret. Människorättscentret och människorättsdelegationen svarar för rekommendationernas innehåll.

Människorättscentret vill rikta ett varmt tack till alla som varit med om att göra utredningen. Må den vara ett startskott både för Människorättscentrets arbete för människorättsfostran och för en mer omfattande och systematisk människorättsfostran i Finland.

Helsingissä 19.1.2014
Kristiina Kouros ja Kristiina Vainio

Helsingfors 19.1.2014
Kristiina Kouros och Kristiina Vainio

Mitä ihmisoikeudet ovat?

Vad är mänskliga rättigheter?

Ihmisoikeudet ovat kaikille ihmisille yhtäläisesti kuuluvia oikeuksia, jotka on määriteltä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ja muissa ihmisoikeusasiakirjoissa. Ihmisoikeudet ovat kansainvälisen oikeuden normeja, jotka suojaavat yksilöitä ensisijaisesti julkisen vallan väärinkäytöltä. Lähes kaikki maailman valtiot ovat sitoutuneet keskeisimpiin yleismaailmallisiin ihmisoikeussopimuksiin.

De mänskliga rättigheterna är rättigheter som gäller för alla och envar på enahanda grunder och som definieras i internationella människorättskonventioner och andra människorättsinstrument. De mänskliga rättigheterna utgör folkrättsnormer som skyddar den enskilda människan, framför allt mot missbruk av offentlig makt. Nästan alla stater i världen har anslutit sig till de viktigaste universella människorättskonventionerna.

IHMISOIKEUKSIEN YTIMESSÄ on käsitys ihmisarvon yhtäläisyydestä ja loukkaamattomuudesta. Ihmisiä ei saa syrjiä esimerkiksi sukupuolen, iän, etnisen taustan tai terveydentilan perusteella. Kaikilla ihmisillä on itsemääräämisoikeus ja oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteisten asioiden hoitoon.

Luonteeltaan ihmisoikeudet ovat yleismaailmallisia, perustavanlaatuisia, jakamattomia ja luovuttamattomia. Perustavanlaatuisuus tarkoittaa sitä, että ihmisoikeudet ovat erityisen tärkeitä oikeuksia, luovuttamattomuus sitä, että ne kuuluvat jokaiselle ihmiselle hänen ihmisyytensä perusteella, eikä niitä voida ottaa tai luovuttaa pois. Jakamattomuudella tarkoitetaan, että kaikki ihmisoikeudet ovat yhtä tärkeitä ja osa samaa kokonaisuutta: niin taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset kuin kansalais- ja poliittiset oikeudet.

Kulttuuriset erot voidaan ottaa jossain määrin huomioon siinä, miten ihmisoikeudet toimeenpannaan, mutta yleismaailmallisuuden

KÄRNAN I DE mänskliga rättigheterna är uppfattningen att människovärdet är detsamma för alla och okränkbart. Människor får inte diskrimineras på grundval av t.ex. kön, ålder, etnisk bakgrund eller hälsotillstånd. Alla har rätt att bestämma över sig själva och rätt att delta i och påverka skötseln av gemensamma angelägenheter.

Till sin natur är de mänskliga rättigheterna universella, grundläggande, odelbara och oförytterliga. Att de är grundläggande betyder att de är särskilt viktiga, att de är oförytterliga betyder att var och en har de här rättigheterna därför att han eller hon är människa och att de inte kan tas ifrån någon. Ingen heller kan frånsäga sig dem. Att de är odelbara betyder att alla rättigheter är lika viktiga och delar av den samma helheten, såväl ekonomiska, sociala och kulturella som civila och politiska rättigheter.

Hänsyn i någon mån kan tas till kulturskillnader när det gäller hur de mänskliga rättigheterna omsätts i praktiken, men kravet på

vaatimus kuitenkin edellyttää, ettei ihmisoikeuksia voida kulttuuriin vedoten jättää toteuttamatta.

Historialliselta taustaltaan ihmisoikeudet nousevat enemmän moraalien, filosofian ja uskontojen kuin oikeustieteen käsitteistöä. Ihmisarvon ideaa on pohdittu jo paljon ennen kansainvälisten ihmisoikeussopimusten syntymistä. Ihmisoikeudet tuleekin nähdä niiden kansainvälisoikeudellisen luonteen lisäksi kaikille yhteisenä arvopohjana.

YK:n ihmisoikeusjulistuksen johdanto-osassa puhutaan ihmisoikeuksien toteuttamisesta kaikkien yhteiskunnallisten toimijoiden ja jokaisen yksilön tehtävänä. Muiden kuin valtioiden osalta vastuu ihmisoikeuksista on pääsääntöisesti moraalista vastuuta.

Kaikkein vakavimpiin ihmisoikeusloukkauksiin syyllistyneet voivat kuitenkin joutua myös kansainväliseen rikosoikeudelliseen vastuuseen viime kädessä kansainvälisessä rikostuomioistuimessa.

Ihmisoikeusajattelun uusimpana kehitysuuntana mainittakoon yritystoiminnan vastuu ihmisoikeusvaikutuksista. Tätä teemaa koskevassa uudessa kansainvälisessä ohjeistuksessa yhdistyy ihmisoikeuksien merkitys valtioita kansainvälisoikeudellisesti sitovina oikeudellisina normeina ja vähintäänkin yrityksiä kansainvälisesti velvoittavina arvoina.

Kansallisella tasolla valtioiden tulee nykyäsitäyksen mukaan kehittää lainsäädäntöä, jolla yritysten moraalinen vastuu konkretisoituu oikeudelliseksi vastuuksi.

Ihmisoikeuksien kunnioittaminen, suojeleminen ja turvaaminen

Ihmisoikeussopimukset ovat kansainvälisoikeudellisia sopimuksia ja velvoittavat siten valtioita oikeudellisesti. Ihmisoikeussopimukseen liittyneet valtiot ovat velvollisia kunnioittamaan, suojelemaan ja turvaamaan näitä oikeuksia.

Kunnioittamisella (respect) viitataan siihen, että sopimusvaltio pidättäytyy loukkaamasta

universalitet innebär ändå att det inte är möjligt att låta bli att förverkliga de mänskliga rättigheterna med hänvisning till kulturen.

Historiskt sett bottnar de mänskliga rättigheterna snarare i en moralisk, filosofisk och religiös begreppsapparatur än i en juridisk. Idén om ett människovärde har dryftats redan långt innan de första internationella människorättskonventionerna skrevs. De mänskliga rättigheterna bör därför ses som en värdegrund som är gemensam för alla, utöver att de är folkrättsliga normer.

I ingressen till FN:s människorättsdeklaration sägs det att alla människor och samhällsorgan har ett ansvar för att de mänskliga rättigheterna förverkligas. När det gäller andra aktörer än stater är ansvaret för de mänskliga rättigheterna närmast av moraliskt slag.

De som har gjort sig skyldiga till de allra grövsta människorättskränkningarna kan dock ställas också till internationellt straffrättsligt ansvar vid internationella brottmålsdomstolen.

Den nyaste trenden på människorättsområdet är att företagen har ett ansvar för människorättspåverkningar. I de nya internationella riktlinjerna på området förenas de mänskliga rättigheternas betydelse i form av juridiska normer som är bindande för staterna i folkrättsligt hänseende med deras egenskap av moraliska värden som är internationellt förpliktande för företagen.

Nationellt bör staterna enligt den rådande uppfattningen utveckla lagstiftning genom vilken företagens moraliska ansvar konkretiseras i juridiskt ansvar.

Att respektera, skydda och uppfylla de mänskliga rättigheterna

Människorättskonventionerna är folkrättsliga avtal. Det gör att de är juridiskt förpliktande för staterna. De stater som har tillträtt människorättskonventionerna är skyldiga att respektera, skydda och uppfylla de här rättigheterna.

Med respekt (respect) hänvisas det till att den fördragsslutande staten ska avhålla sig från att kränka de mänskliga rättigheterna, med

ihmisoikeuksia, suojelulla (protect) puolestaan siihen, että valtion tulee tarjota suojaa ihmisoikeusloukkauksia vastaan. Turvaaminen (fulfill) vaatii valtiolta aktiivisuutta.

Kansallisella tasolla ihmisoikeuksien toimeenpano tapahtuu lainsäädännön lisäksi muun muassa oikeudellisin ja hallinnollisin keinoin sekä politiikkaohjauksella, suuntaamalla taloudellisia voimavaroja, kouluttamalla ja tiedottamalla.

Sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan sopimuksessa mainitut oikeudet paitsi omille kansalaisilleen, tietyin poikkeuksin myös kaikille muille oikeudenkäyttöpiiriinsä kuuluville henkilöille.

Perusoikeudet yksilön turvana

Perusoikeuksilla tarkoitetaan yksilölle Suomen perustuslaissa turvattuja oikeuksia, jotka ilmaisevat yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjä perusarvoja. Suomen perustuslain katsotaan sisältävän kaikki Suomen ratifioimien ihmisoikeussopimusten oikeudet, ja menevän osin pidemmällekin. Siksi perus- ja ihmisoikeuksista puhutaan usein rinnakkain.

Perusoikeudet turvaavat yksilön vapautta julkisen vallan puuttumiselta. Tällaisia vapausoikeuksia ovat muun muassa oikeus elämään, oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, liikkumisvapaus, yksityiselämän suoja, sananvapaus, kokoontumis- ja yhdistymisvapaus sekä omaisuuden suoja.

Perusoikeuksiin kuuluvat myös taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet, joita ovat esimerkiksi oikeus työhön, sosiaaliturvaan ja koulutukseen.

Lisäksi perustuslaki suojaa yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa, vaali- ja osallistumisoikeuksia, kielellisiä oikeuksia, ympäristöä sekä oikeusturvaa.

Perusoikeuksille on ominaista niiden tärkeyden ja perustavanlaatuisuuden lisäksi erityinen pysyvyys, joka johtuu perustuslain säätämisympäristöstä, sekä ylempi asema kansallisessa normihierarkiassa. Lisäksi perustuslain 22 §:n mukaan julkisella vallalla on velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Kuten

skydd (protect) avses att staten ska erbjuda skydd mot människorättskränkningar. Uppfyllandet (fulfill) kräver ett aktivt grepp av staten.

Det nationella förverkligandet av de mänskliga rättigheterna sker dels via lagstiftningen, dels med bl.a. rättsliga och administrativa medel och genom politisk styrning och riktande av ekonomiska resurser, samt dessutom genom utbildning och information.

Konventionsstaterna förbinder sig att garantera de rättigheter som nämns i konventionen inte bara för sina egna medborgare utan – med vissa undantag – också för alla andra som står under deras jurisdiktion.

De grundläggande fri- och rättigheterna

Med de grundläggande fri- och rättigheterna avses de rättigheter för enskilda människor som tryggas i Finlands grundlag och som uttrycker de grundläggande värderingar som är allmänt omfattade i samhället. Finlands grundlag anses innehålla alla rättigheter i de människorättskonventioner som Finland har ratificerat, och till en del går grundlagen ännu längre än så. Därför talar man ofta parallellt om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.

De grundläggande fri- och rättigheterna tryggar individens frihet mot ingripande från det allmännas sida. Exempel på dem är rätten till liv, personlig frihet och integritet, rörelsefriheten, skyddet för privatlivet, yttrandefriheten, mötes- och föreningsfriheten samt egendoms-skyddet.

De grundläggande fri- och rättigheterna inbegriper också ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Som exempel kan nämnas rätten till arbete, social trygghet och utbildning.

Dessutom skyddar grundlagen jämlikheten och jämställdheten, rösträtten, rätten till inflytande, de språkliga rättigheterna, miljön och rättssäkerheten.

Utmärkande för de grundläggande fri- och rättigheterna är, förutom att de är viktiga och grundläggande, att de är särskilt beständiga.

Perustuslain 1§:n mukaan Suomen valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa.

Enligt 1 § i Finlands grundlag skall konstitutionen trygga människovärdets okränkbarhet och den enskilda människans frihet och rättigheter samt främja rättvisa i samhället.

ihmisoikeuksilla, myös perusoikeuksilla on vaikutusta myös yksilöiden välisiin suhteisiin.

Kotimaisten perusoikeuksien lisäksi Euroopan unionin (EU) alueella yksilön oikeuksia turvaavat lisäksi EU:n perusoikeudet, jotka on vahvistettu EU:n perusoikeuskirjassa.

Ihmisoikeussopimukset

Ihmisoikeuksien perusasiakirjana pidetään Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallista julistusta vuodelta 1948. Myöhemmin hyväksytyt yleismaailmalliset ja alueelliset ihmisoikeussopimukset pohjautuvat pitkälti ihmisoikeusjulistukseen kirjattuihin oikeuksiin ja periaatteisiin.

Yleismaailmallisista ihmisoikeussopimuksista keskeisimmät ovat YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (nk. KP-sopimus) sekä YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (nk. TSS-sopimus).

Molemmat sopimukset ovat laajasti ratifioituja. Ne astuivat kansainvälisesti voimaan 1966 ja Suomi liittyi niihin kymmenen vuotta myöhemmin.

YK:n sopimusjärjestelmässä on näiden lisäksi seitsemän muuta keskeiseksi ihmisoikeus-

Det sistnämnda beror på den ordning som gäller för stiftande av grundlag och på grundlagens överordnade ställning i den nationella normhierarkin. Dessutom ska det allmänna enligt 22 § i grundlagen se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Alldeles som de mänskliga rättigheterna inverkar också de grundläggande fri- och rättigheterna på förhållandena mellan enskilda människor.

Förutom genom de inhemska grundläggande fri- och rättigheterna tryggas individernas rättigheter inom Europeiska unionen (EU) också genom EU:s grundläggande rättigheter, som fastställs i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna.

Människorättskonventionerna

Förenta nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948) anses vara det grundläggande människorättsdokumentet. De universella och regionala människorättskonventioner som antagits senare bygger till stor del på de rättigheter och principer som skrivits in i människorättsdeklarationen.

De viktigaste universella människorättskonventionerna är FN:s internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (MP-konventionen) och FN:s internationella konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ESK-konventionen).

Båda två har ratificerats av ett stort antal stater. De trädde i kraft internationellt 1966, och Finland tillträdde dem tio år senare.

I FN:s konventionssystem ingår dessutom sju andra konventioner som klassas som centrala människorättskonventioner och sex tillhörande protokoll. Finland har förbundit sig till dem alla, med undantag för konventionen om migrantarbetares rättigheter.

Utöver FN-konventionerna, som är universella, finns det också människorättskonventioner som utarbetats av regionala mellanstatliga organisationer, exempelvis Europarådet (ER), Organisationen för de amerikanska staterna

Keskeisiä sopimuksia ja pöytäkirjoja

- Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus
- Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus
 - * Valinnainen pöytäkirja koskien yksilö- ja ryhmävalitusta
- Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus
 - * Valinnainen pöytäkirja kansallisesta ja kansainvälisestä valvontajärjestelmästä
- Yleissopimus lapsen oikeuksista
 - * Valinnainen pöytäkirja lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin
 - * Valinnainen pöytäkirja lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta
 - * Valinnainen pöytäkirja valitusmenetelystä
- YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus
 - * Valinnainen pöytäkirja, joka mahdollistaa yksilövalitukset ja tutkintamennettelyn
- Tahdonvastaisten katoamisten vastainen kansainvälinen yleissopimus
- Siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksien suojelua koskeva kansainvälinen yleissopimus

Centrala avtal och protokoll

- Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering
- Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor
 - * Fakultativt protokoll om klagorätt för individer och grupper av individer
- Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning
 - * Fakultativt protokoll om inrättande av ett nationellt och ett internationellt övervakningssystem
- Konventionen om barnets rättigheter
 - * Fakultativt protokoll angående barns indragning i väpnade konflikter
 - * Fakultativt protokoll angående handel med barn, barnprostitution och barnpornografi
 - * Fakultativt protokoll om en klagomålsprocedur
- Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning
 - * Fakultativt protokoll som möjliggör klagomål från individer och ett förfarande för prövning av klagomålen
- Konventionen mot påtvingade försvinnanden
- Konventionen för skydd av migrantarbeters och deras familjers rättigheter

sopimukseksi luokiteltavaa sopimusta ja kuusi niihin liittyvää pöytäkirjaa. Suomi on sitoutunut yhtä (siirtotyöläisiä koskevaa) sopimusta lukuun ottamatta kaikkiin näihin sopimuksiin.

YK:n yleismaailmallisten sopimusten lisäksi ihmisoikeussopimuksia on laadittu myös alueellisten hallitustenvälisten järjestöjen, kuten Euroopan neuvoston (EN), Amerikan valtioiden yhteistyöjärjestön (OAS) ja Afrikan unionin (AU), kesken.

(OAS) och Afrikanska unionen (AU).

De människorättskonventioner som ingått inom Europarådet är av särskilt stor betydelse för Finland. De viktigaste av dem är Europeiska människorättskonventionen, vars iakttagande tryggas av Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna (Europeiska människorättsdomstolen), och Europarådets reviderade sociala stadga. Kommittén för sociala rättigheter övervakar att stadgan iakttas.

Euroopan neuvoston parissa solmitut ihmisoikeussopimukset ovat Suomelle erityisen merkityksellisiä. Näistä keskeisimmät ovat Euroopan ihmisoikeussopimus, jonka noudattamista turvaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin sekä Euroopan neuvoston uudistettu sosiaalinen peruskirja, jonka noudattamista valvoo sosiaalisten oikeuksien komitea.

Lisäksi kansainvälisen työjärjestön ILO:n puitteissa on laadittu työelämän ihmisoikeuksia koskevia sopimuksia. Näiden keskeisten työelämän ihmisoikeuksia koskevien sopimusten sisältämät oikeudet on koottu julistukseen työelämän perusperiaatteista ja -oikeuksista vuonna 1998. Alkuperäis- ja heimokansojen oikeuksia koskeva ILO:n yleissopimus nro 169 on Suomelle erityisen merkityksellinen saamelaiden oikeuksien kannalta.

Ihmisoikeuksia edistävät ja suojelevat muut kansainväliset asiakirjat

Kansainvälisoikeudellisesti sitovien ihmisoikeussopimusten lisäksi ihmisoikeuksia edistävät ja suojelevat monet muut oikeudelliselta sitovuudeltaan heikommalla asiakirjat (ns. soft law), kuten sopimusvalvontaelinten yleiskommentit, julistukset ja ohjeet. Nämä auttavat ymmärtämään ihmisoikeuksia syvemmin ja ne saattavat kehittyä myöhemmin oikeudellisesti sitoviksi normeiksi.

Lisäksi kansainvälisissä järjestöissä laaditaan ihmisoikeuksia koskevia poliittisesti sitovia asiakirjoja. Suomi on sitoutunut esimerkiksi useisiin Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (ETYJ) ihmisoikeusasiasiakirjoihin.

Ihmisoikeuksien sisältö

Keskeisimpiä yksilöille taattuja ihmisoikeuksia on luokittelutavasta riippuen 40-50. Näiden lisäksi voidaan tunnistaa ryhmille kuuluvia ns. kollektiivisia oikeuksia, kuten vähemmistöjen oikeudet ja alkuperäiskansojen oikeudet.

Inom ramen för Internationella arbetsorganisationen ILO har det dessutom utarbetats konventioner som uttryckligen gäller de mänskliga rättigheterna i arbetslivet. Rättigheterna i de här centrala konventionerna har samlats i deklarationen om grundläggande principer och rättigheter i arbetslivet (1998). ILO-konvention nr 169 om ursprungsfolks och stamfolks rättigheter är särskilt viktig med avseende på samernas rättigheter.

Andra internationella dokument som främjar och skyddar de mänskliga rättigheterna

De mänskliga rättigheterna främjas och skyddas förutom genom folkrättsligt bindande mänskiorättskonventioner också genom många andra icke-bindande instrument (soft law-instrument), exempelvis kommentarer, deklarationer och anvisningar som de organ som övervakar konventionerna utger. De icke-bindande instrumenten är till hjälp för att skapa en djupare förståelse för de mänskliga rättigheterna, och längre fram kan de komma att utvecklas till rättsligt bindande normer.

Det finns dessutom internationella organisationer som utarbetar politiskt bindande dokument kring de mänskliga rättigheterna. Finland har t.ex. förbundit sig till flera mänskiorättsdokument som antagits inom ramen för Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE).

Innehållet i de mänskliga rättigheterna

De viktigaste mänskliga rättigheter som garanteras den enskilda människan är 40-50 till antalet, beroende på hur man klassificerar dem. Dessutom är det möjligt att identifiera s.k. kollektiva rättigheter som tillkommer grupper, exempelvis rättigheter för minoriteter och urfolk.

KANSALAIISOIKEUKSIA JA POLIITTISIA OIKEUKSIA KOSKEVA KANSAINVÄLINEN YLEISSOPIMUS

Sopimus koostuu seuraavista oikeuksista jotka ovat ensisijaisesti yksilön vapausoikeuksia

Artikla 1: Kansojen itsemääräämisoikeus

Artiklat 2–5: Läpileikkaavat periaatteet: syrjinnän kieltä, valtion sitoutuminen turvaamaan oikeudet lainsäädännön ja toimivan tuomioistuinlaitoksen kautta

Artikla 6: Oikeus elämään

Artikla 7: Oikeus olla joutumatta kidutetuksi tai julman, epäinhimillisen tai halventavan rangaistuksen kohteeksi

Artikla 8: Orjuuden kieltä

Artikla 9: Oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen

Artikla 10: Vapautensa menettäneiden oikeus inhimilliseen kohteluun

Artikla 11: Vangitsemisen kieltä sen perusteella, ettei joku kykene täyttämään sopimusvelvoitettaan

Artikla 12: Vapaus liikkua ja valita asuinpaikkansa

Artikla 13: Mielivaltaisten karkotusten kieltä

Artikla 14: Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

Artikla 15: Taannehtivan rikoslain kieltä

Artikla 16: Oikeus henkilöllisyyteen

Artikla 17: Oikeus yksityis- ja perhe-elämään

Artikla 18: Oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen

Artikla 19: Oikeus omaan mielipiteeseen ja sen ilmaisuun (sananvapaus)

Artikla 20: Oikeus vapauteen sotaan yllyttävästä propagandasta sekä kansallisen, rotu- tai uskonnollisen vihan puoltamisesta

Artikla 21: Oikeus kokoontua vapaasti

Artikla 22: Oikeus yhdistymisvapauteen

Artikla 23: Oikeus perustaa perhe

Artikla 24: Lasten oikeus erityissuojeluun

Artikla 25: Oikeus ottaa osaa yleisten asioiden hoitoon

Artikla 26: Oikeus oikeudelliseen yhdenvertaisuuteen ja syrjinnän kieltä

Artikla 27: Kansallisten vähemmistöjen oikeus nauttia omasta kulttuurista ja kielestä

DEN INTERNATIONELLA KONVENTIONEN OM MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Konventionen består av följande rättigheter som i första hand är rätter till friheter för den enskilda människan

Artikel 1: Folkens rätt till självbestämmande

Artiklarna 2–5: Genomgående principer: icke-diskriminering, staten åtar sig att säkerställa rättigheterna genom lagstiftning samt ett fungerande domstolsväsende

Artikel 6: Rätt till livet

Artikel 7: Rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning

Artikel 8: Förbud mot slaveri

Artikel 9: Rätt till frihet och personlig säkerhet

Artikel 10: Rätt för frihetsberövade att behandlas humant

Artikel 11: Förbud att fängsla andra på grund av deras oförmåga att fullgöra en avtalad förpliktelse

Artikel 12: Rätt att röra sig fritt och att fritt välja boplatssort

Artikel 13: Förbud att godtyckligt utvisa personer

Artikel 14: Rätt till en rättvis rättegång

Artikel 15: Förbud mot retroaktiv strafflag

Artikel 16: Rätt att erkännas som en person i lagens mening

Artikel 17: Rätt till privat- och familjeliv

Artikel 18: Rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet

Artikel 19: Rätt till en egen åsikt och rätt att uttrycka den (yttrandefrihet)

Artikel 20: Rätt till frihet från propaganda för krig samt till frihet från främjande av nationalhat, rashat eller religiöst hat

Artikel 21: Rätt till sammankomster

Artikel 22: Rätt till föreningsfrihet

Artikel 23: Rätt att bilda familj

Artikel 24: Rätt för barn till särskilt skydd

Artikel 25: Rätt att delta i skötseln av allmänna angelägenheter

Artikel 26: Rätt till juridisk likvärdighet och icke-diskriminering

Artikel 27: Rätt för nationella minoriteter att ha sitt eget kulturliv och använda sitt eget språk

TALOUEDELLISIA, SOSIAALISIA JA SIVISTYKSELLISIÄ OIKEUKSIA KOSKEVA KANSAINVÄLINEN YLEISSOPIMUS

Sopimus kattaa seuraavat oikeudet:

Artikla 1: Kansojen itsemääräämisoikeus

Artiklat 2–5: Ns. läpileikkaavat periaatteet: syrjinnän kieltä, valtion sitoutuminen turvaamaan oikeudet lainsäädännön ja toimivan tuomioistuinlaitoksen kautta

Artikla 6: Oikeus hankkia toimeentulo vapaasti valitsemallaan tai hyväksymällään työllä

Artikla 7: Oikeus nauttia oikeudenmukaisista ja suotuisista työoloista

Artikla 8: Oikeus muodostaa ammattiyhdistyksiä ja liittyä ammattiyhdistykseen sekä lakko-oikeus edellyttäen, että sitä käytetään asianomaisen valtion lainsäädännön mukaisesti

Artikla 9: Oikeus sosiaaliturvaan sosiaalivaikutus mukaan luettuna

Artikla 10: Oikeus perhe-elämän suojaan sekä odottavien/vastasynnyttäneiden äitien ja lasten ja nuorten erityissuojelu

Artikla 11: Oikeus saada itselleen ja perheelleen tyydyttävä elintaso, joka käsittää riittävän ravinnon, vaatetuksen ja sopivan asunnon, sekä oikeuden elinehtojen jatkuvaan parantamiseen

Artikla 12: Oikeus nauttia korkeimmasta saavutettavissa olevasta ruumiin- ja mielen-terveydestä

Artiklat 13–14: Oikeus koulutukseen

Artikla 15: Oikeus ottaa osaa kulttuurielämään; päästä osalliseksi tieteen kehityksen ja sen soveltamisen eduista ja nauttia tieteellisten, kirjallisten tai taiteellisten tuotteidensa henkisille ja aineellisille eduille suodusta suojasta

DEN INTERNATIONELLA KONVENTIONEN OM EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Konventionen omfattar följande rättigheter:

Artikel 1: Folkens rätt till självbestämmande

Artiklarna 2–5: Genomgående principer: icke-diskriminering, staten åtar sig att säkerställa rättigheterna genom lagstiftning samt ett fungerande domstolsväsende

Artikel 6: Rätten att kunna förtjäna sitt uppehälle genom fritt valt eller antaget arbete

Artikel 7: Rätten att åtnjuta rättvisa och gynnsamma arbetsvillkor

Artikel 8: Rätten att bilda fackföreningar och att ansluta sig till en fackförening samt rätt att strejka, förutsatt att rättigheten utövas i enlighet med lagstiftningen i vederbörande stat

Artikel 9: Rätt till social trygghet, däribland socialförsäkring

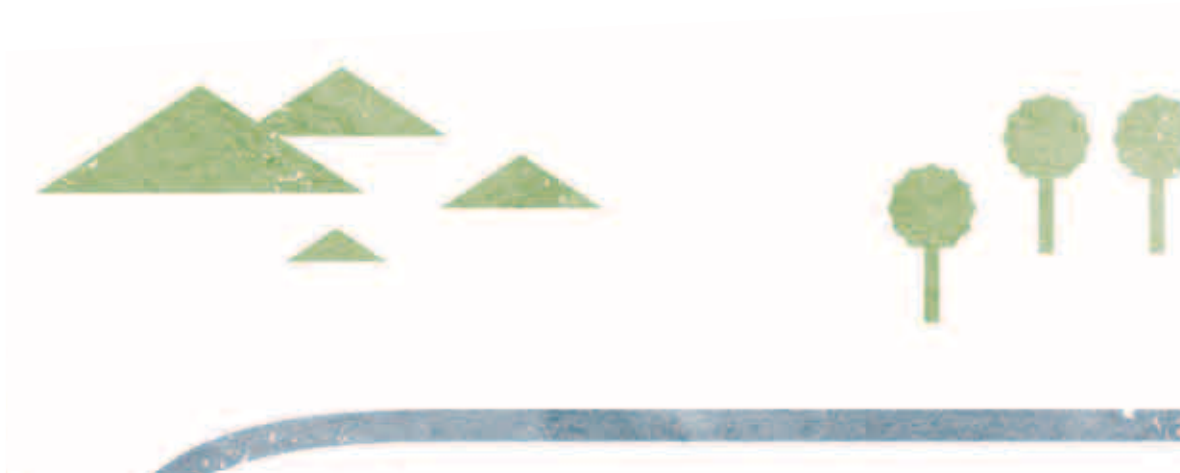
Artikel 10: Rätt till skydd för familjelivet samt särskilt skydd av mödrar före och efter förlossning samt av barn och ungdomar

Artikel 11: Rätt till en tillfredsställande levnadsstandard för sig och ens familj, däribland tillräckligt med mat och kläder, en lämplig bostad samt ständigt förbättrade levnadsvillkor

Artikel 12: Rätt att åtnjuta bästa möjliga fysiska och psykiska hälsa

Artiklarna 13–14: Rätt till utbildning

Artikel 15: Rätt för var och en att delta i kulturlivet, ta del av vetenskapliga framsteg och deras tillämpning och åtnjuta det skydd för ideella och materiella intressen som härör från vetenskaplig, litterär och konstnärlig framställning som han eller hon är upphovsman till

MITÄ IHMISOIKEUDET OVAT?
VAD ÄR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER?

Ihmisoikeuksien kansainvälinen valvonta

YK:n ihmisoikeussopimusten valvonta jakaantuu sopimusvalvontaan ja YK:n peruskirjaan nojautuvaan valvontaan. Ihmisoikeussopimusten noudattamista valvovat riippumattomista asiantuntijoista koostuvat sopimusvalvontakomiteat, joille valtiot raportoivat määräajoin sopimusvelvoitteiden toimeenpanosta.

Raportit käsitellään vuoropuhelua korostavassa prosessissa, jonka päätteeksi sopimusvalvontaelin antaa suositusluontoiset loppupäätelmät.

Osa YK:n sopimusvalvontakomiteoista vastaanottaa ja käsittelee myös nk. yksilövalituksia ja YK:n kidutuksen vastainen komitea (Committee Against Torture) tekee tarkastusvierailuja suljettuihin laitoksiin.

YK:n peruskirjan osalta keskeisin valvontamekanismi on YK:n ihmisoikeusneuvostossa tapahtuva yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu (Universal Periodic Review, UPR), jonka kohteena ovat vuorollaan kaikki jäsenvaltiot.

YK:n ihmisoikeusneuvosto voi asettaa myös itsenäisiä ihmisoikeusasiantuntijoita määräaikaisiin temaattisiin tai maakohtaisiin tehtäviin. YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimisto avustaa näitä nk. erityismekanismeja.

Asiantuntijat muun muassa tekevät maavierailuja ja tapaavat ihmisoikeusloukkausten uhreja ja valtion edustajia. Toiminnastaan he raportoivat ihmisoikeusneuvostolle ja mandaattinsa mukaisesti usein myös YK:n yleiskokoukselle. Raportit ovat julkisia. Keväällä 2013 asetettuna oli 36 temaattista ja 13 maakohtaista erityismekanismia.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuim (EIT) on Strasbourgissa toimiva ylikansallinen tuomioistuim, joka valvoo Euroopan ihmisoikeussopimuksen noudattamista. EIT:een voivat valittaa sopimusosapuolina olevat valtiot ja sopimukseen piiriin kuuluvat yksityiset ihmiset, ryhmät ja kansalaisjärjestöt.

Valittaa voi määräajan puitteissa, jos kokee ihmisoikeussopimuksessa turvattujen oikeuksiensa tulleen loukatuksi ja asia on ensin käsitelty kansallisessa tuomioistuimessa. EIT:ssa

Internationell övervakning av de mänskliga rättigheterna

Övervakningen av FN:s människorättskonventioner är uppdelad i konventionsövervakning och sådan övervakning som stöder sig på FN-stadgan. Iakttagandet av människorättskonventionerna övervakas av övervakningskommittéer som består av oavhängiga sakkunniga. Staterna rapporterar regelbundet till kommittéerna om hur avtalsförpliktelserna har uppfyllts. Rapporterna behandlas i en process som betonar dialog och avslutas med att övervakningsorganet drar slutsatser som har karaktären av rekommendationer.

En del av FN:s övervakningskommittéer tar också emot och behandlar individuella klagomål, och FN:s kommitté mot tortyr (Committee Against Torture) besöker slutna anstalter i inspektionssyfte.

I fråga om FN-stadgan är den främsta övervakningsmekanismen den universella periodiska granskning Universal Periodic Review, UPR) som FN:s råd för mänskliga rättigheter utför. Samtliga medlemsstater granskas i tur och ordning.

FN:s råd för mänskliga rättigheter kan för viss tid också tillsätta oberoende människorättsexperter som utför tematiska eller länderspecifika uppdrag. Byrån för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter bistår de här s.k. specialmekanismerna.

Bland annat besöker experterna olika länder och träffar offer för människorättskränkningar samt företrädare för staterna. De rapporterar om sin verksamhet till människorättsrådet, och i enlighet med sitt mandat ofta också till FN:s generalförsamling. Rapporterna är offentliga. Våren 2013 var 36 tematiska och 13 länderspecifika specialmekanismer tillsatta.

Redan tidigare nämndes Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europeiska människorättsdomstolen), en internationell domstol med säte i Strasbourg som övervakar att Europeiska människorättskonventionen efterföljs. Både stater som anslutit sig till konventionen och individer, grupper

osapuolina ovat aina valtio ja yksityinen valittaja, eikä toista yksityistä vastaan voi nostaa kantetta. Kaikki asiakirjat ja tuomiot ovat julkisia.

Euroopan sosiaalisen peruskirjan valvontajärjestelmä rakentuu kollektiivisen kantelu- ja raportointimenettelyn varaan. Kansainvälisillä työntekijä- ja työnantajajärjestöillä, eräillä kansainvälisillä kansalaisjärjestöillä ja kansallisilla järjestöillä (mikäli sopimusvaltio on tämän hyväksynyt) on kantelu-oikeus.

Ihmisoikeuksien kansainvälinen valvonta ei ole aina kovinkaan tehokasta. Valtiot voivat halutessaan jättää suositukset – ja jopa tuomiot – huomioimatta. Tällaisessa tilanteessa on kansainvälisestä politiikasta kiinni, mitä seurauksia valtiolle koituu. Valvonnalla on kuitenkin suuri merkitys. Yhdistettynä globaaliin tiedonvälitykseen ja ihmisoikeusjärjestöjen aktiivisuuteen ihmisoikeusloukkaukset eivät jää piiloon.

Perus- ja ihmisoikeuksien valvonta ja edistäminen Suomessa

Kansallisella tasolla perusoikeuksien valvonta on järjestetty eri maissa eri tavoilla. Suomessa valvonta on jaettu useaan instituutioon.

Lainsäädännön ennakkovalvontaa tekevät eduskunnan perustuslakivaliokunta ja hallituksen toimintaa valvova valtioneuvoston oikeuskansleri. Lähtökohtana on, että jo ministeriöissä tapahtuvassa lain säädännön valmistelutyössä perus- ja ihmisoikeudet otetaan huomioon.

Eduskunnan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Käytännössä tämä tarkoittaa sekä oikeusasiamiehen perinteistä laillisuusvalvojan roolissa tekemää valvontaa, joka kohdistuu viranomaisiin jälkikäteen, että yhä useammin myös tulevaisuuteen suuntautuvaa usein oma-aloitteista toimintaa, jolla oikeusasiamies pyrkii parantamaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Tarkastusten määrän kasvua ja viranomaisien huomion kiinnittämistä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista edistäviin näkökohtiin voidaan pitää osoituksina oikeusasiamiehen vahvistuvasta roolista perus- ja ihmisoikeuksi-

och icke-statliga organisationer kan under vissa förutsättningar klaga till domstolen.

Framställande av klagomål gällande påstådda kränkningar av människorättskonventionen är möjligt inom en utsatt tid ifall tillgängliga nationella rättsmedel först har uttömts. Parterna i Europadomstolen är alltid staten och den enskilda person som anfört klagomål. Det är inte möjligt för en enskild person att väcka talan mot en annan enskild. Alla dokument och domar är offentliga.

Systemet för övervakning av den europeiska sociala stadgan är uppbyggt kring ett rapporteringsförfarande och ett kollektivt klagomålsförfarande. Internationella arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer samt vissa internationella medborgarorganisationer och nationella organisationer (om konventionsstaten har samtyckt till detta) har under vissa förutsättningar rätt att anföra klagomål.

Den internationella övervakningen av de mänskliga rättigheterna är inte alltid särskilt effektiv. Om staterna så vill kan de låta bli att efterfölja rekommendationer och t.o.m. domar. I en sådan situation är den internationella politiken avgörande för konsekvenserna. Övervakningen spelar dock en viktig roll. I förening med den globala informationsförmedlingen och människorättsorganisationernas aktivitet gör den att människorättskränkningarna inte hamnar i skymundan.

Övervakning och främjande av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna i Finland

På det nationella planet är övervakningen av de grundläggande fri- och rättigheterna ordnad på olika sätt i olika länder. I Finland är den uppdelad mellan flera institutioner. Förhandskontroll av lagstiftningen utförs av riksdagens grundlagsutskott och av justitiekanslern i statsrådet, av vilka den senare övervakar regeringens verksamhet. Utgångspunkten är förvisso att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna ska

MITÄ IHMISOIKEUDET OVAT?
VAD ÄR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER?

beaktas redan när lagstiftningen bereds vid ministerierna.

I justitieombudsmannens uppdrag ingår att övervaka att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. I praktiken betyder det dels att justitieombudsmannen i sin roll som laglighetsövervakare sköter hävdvunnen övervakning av myndigheter i efterhand, dels – vilket inträffar allt oftare – att justitieombudsmannen arbetar framtidsorienterat, och många gånger utgående från egna initiativ, för att förbättra förverkligandet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.

Exempelvis kan det ökade antalet inspektioner och den omständigheten att justitieombudsmannen fäster myndigheternas uppmärksamhet vid synpunkter som främjar förverkligandet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna anses vara tecken på att justitieombudsmannens roll inom övervakningen och främjandet stärks allt mer. Justitiekanslern i statsrådet har en motsvarande övervakningsuppgift.

I enskilda fall kan kränkningar av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna framkomma i domstolsmål. I domstolarna är det möjligt att åberopa de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna, och domstolarna bör beakta dem i sin egen avgörandeverksamhet.

en valvojana ja edistäjänä. Vastaava valvonta-tehtävä on myös valtioneuvoston oikeuskanslerilla.

Yksittäistapauksissa perus- ja ihmisoikeusloukkaus voi tulla esiin tuomioistuimissa käsiteltävissä jutuissa. Tuomioistuimissa voidaan vedota perus- ja ihmisoikeuksiin ja tuomioistuinten tulee ottaa ne huomioon omassa ratkaisutoiminnassaan. Jos tuomioistuimen käsiteltävänä olevassa asiassa lain säännöksen soveltaminen olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa, tuomioistuimen on annettava etusija perustuslain säännökselle.

Määrättyihin perus- ja ihmisoikeuskysymyksiin keskittyviä oikeusturvaelimiä on useita. Syrjintään liittyviä yksittäistapauksia käsitellään esimerkiksi syrjintälautakunnassa (etninen syrjintä yhdenvertaisuuslain mukaisesti) ja tasa-arvolautakunnassa (sukupuolen perusteella tapahtuva syrjintä tasa-arvolain mukaisesti).

Aluehallintoviranomaiset, sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira), potilasasiamiehet ja useat muut viranomaiset käsittelevät myös tärkeitä perus- ja ihmisoikeuksiin liittyviä kysymyksiä, vaikkei tätä aina mielelläkään perus- ja ihmisoikeuksien valvonnaksi.

Tasa-arvovaltuutettu, tietosuojavaltuutettu, vähemmistövaltuutettu ja lapsiasiavaltuutettu edistävät ja kehittävät oman erityisalansa osalta keskeisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Lapsiasiavaltuutettua lukuun ottamatta ne käsittelevät myös heille tehtyjä kanteluita, joskin selkeästi erilaisin toimivaltuuksin.

Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen melko kattavaan arviointiin tähtäsi ihmisoikeuspoliittinen selonteko, jonka valtioneuvosto antoi eduskunnalle vuonna 2009. Se sisälsi ensimmäisen kerran katsauksen Suomen kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan lisäksi perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen kotimaassa.

Valtioneuvoston vuonna 2012 hyväksymässä ensimmäisessä kansallisessa perus- ja ihmisoikeuksia koskevassa toimintaohjelmassa koottiin yhteen konkreettisia hankkeita, joilla hallitus pyrki edistämään perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista vuosina 2012 ja 2013. Hallitus

Om tillämpningen av en lagbestämmelse i ett ärende som behandlas i en domstol uppenbart skulle strida mot grundlagen, skall domstolen ge företräde åt grundlagsbestämmelsen.

Det finns ett stort antal rättsskyddsorgan som fokuserar på vissa av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Så behandlar t.ex. diskrimineringsnämnden i enlighet med lagen om likabehandling enskilda fall av diskriminering på grund av etnisk bakgrund, medan jämställdhetsnämnden i enlighet med lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män behandlar enskilda fall av diskriminering som sker på grund av kön.

Också regionförvaltningsmyndigheterna, Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården (Valvira), patientombudsmännen och många andra myndigheter behandlar angelägna frågor kring de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna, även om det inte alla gånger upplevs som övervakning.

Jämställdhetsombudsmannen, dataombudsmannen, minoritetsombudsmannen och barnombudsmannen främjar och utvecklar förverkligandet av de grundläggande fri- och rättigheter och de mänskliga rättigheter som är centrala för respektive specialområde. Med undantag för barnombudsmannen behandlar de också klagomål som anförs hos dem, även om deras befogenheter tydligt skiljer sig åt.

Statsrådets redogörelse om Finlands politik för de mänskliga rättigheterna 2009 syftade till en tämligen heltäckande bedömning av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna på ett mera allmänt plan. Den innehöll för första gången en översikt av både Finlands internationella människorättspolitik och förverkligandet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna i Finland.

Den första nationella handlingsplanen för grundläggande och mänskliga rättigheter som statsrådet godkände 2012 innehåller en samling konkreta projekt genom vilka regeringen

Ihmisoikeudet kuuluvat jokaiselle meistä, puhuimmepa niistä millä nimellä tahansa.

Mänskliga rättigheterna tillhör oss alla, hur vi än benämner dem.

antaa eduskunnalle vaalikauden lopulla myös ihmisoikeuspoliittisen selonteon, jossa arvioidaan toimintaohjelman toteuttamista.

Toimintaohjelman mukaisesti valtioneuvosto on kehittänyt ministeriöiden välistä perus- ja ihmisoikeusyhteistyötä asettamalla valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusyhteys henkilöiden verkoston, jonka tehtävänä on muun muassa tarkastella Suomen perus- ja ihmisoikeustilannetta ja Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden ja -sitoumusten täytäntöönpanoa. Tätä varten on tarkoitus myös kehittää indikaattoreita, joiden avulla oikeuksien toteutumista voitaisiin seurata systemaattisemmin.

Uusi kansallinen ihmisoikeusinstituutio

Vuoden 2012 alussa eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian yhteyteen perustettiin Ihmisoikeuskeskus. Ihmisoikeuskeskuksella on laissa säädetty, laajasti perus- ja ihmisoikeustoimijoita edustava ihmisoikeusvaltuuskunta.

Ihmisoikeuskeskuksen lakisäateisenä tehtävänä on:

1. Edistää perus- ja ihmisoikeuksia koskevaa tiedotusta, kasvatusta, koulutusta ja tutkimusta sekä näihin liittyvää yhteistyötä;
2. Laatia selvityksiä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta;
3. Tehdä aloitteita sekä antaa lausuntoja perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi;

främjar förverkligandet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna 2012 och 2013. I slutet av valperioden kommer statsrådet att lämna till riksdagen en människorättspolitisk redogörelse där handlingsplanens utfall bedöms.

I enlighet med handlingsplanen har statsrådet utvecklat samarbetet mellan ministerierna i frågor som gäller grundläggande och mänskliga rättigheter. Det har skett genom att inrätta ett nätverk av kontaktpersoner för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Nätverket ska bl.a. ge akt på hur situationen för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna i Finland ser ut och hur skyldigheter och åtaganden som gäller mänskliga rättigheter har genomförts i Finland. Avsikten är också att det skall utvecklas indikatorer med vars hjälp förverkligandet av rättigheterna kan följas mera systematiskt.

Den nya nationella människorättsinstitutionen

Vid ingången av 2012 inrättades Människorättscentret i anslutning till riksdagens justitieombudsmans kansli. Människorättscentret har en människorättsdelegation som det bestäms om i lag och som på bred bas företräder aktörer på området för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.

Människorättscentrets lagstadgade uppgifter är att

1. främja informationen, fostran, utbildningen och forskningen samt samarbetet i anslutning till dem i fråga om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna,
2. utarbeta rapporter om hur de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses,
3. ta initiativ och ge utlåtanden för främjande och tillgodoseende av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna,

4. Osallistua perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja turvaamiseen liittyvään eurooppalaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön;
5. Huolehtia muista vastaavista perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja toteuttamiseen liittyvistä tehtävistä.

Ihmisoikeuskeskus ei käsittele kanteluja.

Ihmisoikeuskeskus muodostaa yhdessä eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution, joka täyttää YK:n asettamat nk. Pariisin periaatteet itsenäisille ja riippumattomille, lailla säädetyille ihmisoikeuksia edistäville ja valvoville kansallisille toimijoille.

Muista perus- ja ihmisoikeuksia osaltaan seuraavista tahoista mainittakoon myös valtioneuvoston parissa toimivat lukuisat neuvotelukunnat, joiden tehtäviin kuuluu perus- ja ihmisoikeuksiin liittyviä asioita.

Lopuksi on syytä muistaa kansalaisyhteiskunnan, järjestöjen ja yhteiskunnallisten liikkeiden ensisijaisen tärkeä merkitys ihmisoikeuksien toteutumisen seurannalle niin kansainvälisesti kuin kansallisestikin. Aktiiviset ihmisoikeuksia puolustavat ihmiset ovat useimmiten ensimmäisiä, jotka tuovat epäkohdat ilmi.

Vaikka perus- ja ihmisoikeuksia seuraavia tahoja on Suomessa näinkin runsaasti, kokonaiskuvan saaminen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta ei ole aina helppoa. Perus- ja ihmisoikeudet kattavat valtavan laajan kirjon elämänalueita ja monista oikeuksista puhumme toisilla termeillä. Ihmisoikeuksista on kyse myös silloin, kun puhumme terveydenhoidon järjestämisestä tai teemme sosiaali- ja koulutuspolitiikkaa.

Tärkeintä on muistaa, että ihmisoikeudet kuuluvat jokaiselle meistä, puhuimmepa niistä millä nimellä tahansa.

4. delta i det europeiska och det internationella samarbetet för främjande och trygghet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna,
5. sköta andra motsvarande uppgifter som anknyter till främjandet och tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.

Människorättscentret behandlar inte klagomål.

Människorättscentret bildar tillsammans med riksdagens justitieombudsman den nationella människorättsinstitutionen i Finland. Enligt de s.k. Parisprinciperna skall människorättsinstitutionerna vara lagstadgade oavhängiga och självständiga nationella aktörer som främjar och övervakar de mänskliga rättigheterna. De här kraven uppfylls i Finland.

Bland dem som ger akt på de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna kan nämnas också ett stort antal delegationer som statsrådet har tillsatt och som har hand om ärenden som tangerar sådana fri- och rättigheter. Avslutningsvis är det skäl att minnas att civilsamhället, organisationerna och samhällsrörelserna är oerhört viktiga såväl nationellt som internationellt sett när det gäller att ge akt på hur de mänskliga rättigheterna förverkligas. Aktiva människor som försvarar de mänskliga rättigheterna är ofta de första som påtalar missförhållanden.

Trots att det i Finland finns så pass gott om aktörer som ger akt på de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna är det inte alltid lätt att skapa sig en helhetsbild av hur rättigheterna förverkligas. De grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna täcker ett oerhört brett spektrum av livsområden, och många av rättigheterna benämns på annat sätt. De mänskliga rättigheterna talar vi om t.ex. när vi talar om hur hälso- och sjukvården skall ordnas, eller när social- och utbildningspolitik bedrivs.

Det viktigaste är att komma ihåg att de mänskliga rättigheterna tillhör oss alla, hur vi än benämner dem.

Mitä ihmisoikeuskasvatus on?

Vad är människorättsfostran och människorättsutbildning?

Osa artikkelista perustuu suoraan Mia Matilaisen väitöskirjaan ”Ihmisoikeuskasvatus lukiossa – outoa ja itsestään selvää”, HY, Tutkimuksia 326, Helsinki 2011

Delar av denna artikel baserar sig direkt på Mia Matilainens doktorsavhandling ”Ihmisoikeuskasvatus lukiossa – outoa ja itsestään selvää” (Människorättsfostran i gymnasieutbildningen, HU, forskningsrapporter 326, 2011).

YK:n ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta koskevan julistuksen¹ mukaan ihmisoikeuskasvatusta on kaikki sellainen koulutus, kasvatus, opetus ja tiedotus, joka tähtää ihmisoikeuksien ja perusvapauksien maailmanlaajuiseen kunnioitukseen ja noudattamiseen ja joka siten ehkäisee ihmisoikeusloukkauksia. Ihmisoikeuskasvatus antaa ihmisille mm. tietoja, taitoja ja ymmärrystä omien asenteiden ja toimintatapojen kehittämiseksi vahvistamaan ihmisoikeusmyönteistä kulttuuria.

I FN:s deklaration¹ om människorättsfostran och människorättsutbildning fastställs det att människorättsfostran och människorättsutbildning är all sådan fostran, utbildning, information och undervisning som syftar till världsomfattande respekt och efterlevnad av de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna och som således förebygger människorättskränkningar. Människorättsfostran ger människorna bl.a. kunskap, förmåga och förståelse och utvecklar deras attityder och tillvägagångssätt för att ge dem egenmakt att medverka till att skapa och främja en universell människorättskultur.

JULISTUKSEN MUKAAN (art. 2[2]) ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus pitää sisällään

- tietoa ja ymmärrystä ihmisoikeusnormeista ja -periaatteista, niiden perustana olevista arvoista ja niiden suojelemiseen tarkoitettuja mekanismeista
- oppimisen ja opettamisen sekä kasvattajien ja kouluttajien että oppijoiden oikeuksia kunnioittavalla tavalla
- ihmisten voimaannuttamisen siten, että he voivat nauttia omista oikeuksistaan ja käyttää niitä sekä kunnioittaa ja puolustaa muiden oikeuksia.

ENLIGT ARTIKEL 2(2) i deklarationen omfattar människorättsfostran

- kunskaper och förståelse om människorättsnormer och -principer, om de värden som ligger till grund för dem och om de mekanismer som är avsedda att skydda dem
- lärande och undervisning på ett sätt som respekterar såväl dem som lär och dem som lär sig
- egenmakt för människorna att åtnjuta sina rättigheter och använda dem samt respektera och försvara andras rättigheter.

¹ (art. 2[1], UN Declaration on Human Rights Education and Training)

Ihmisoikeuskasvatuksen perimmäisenä tavoitteena tulee olla meidän kaikkien voimaantuminen kunnioittamaan ja puolustamaan muiden ihmisoikeuksia, ei pelkästään omiamme.

Det fundamentala målet för människorättsfostran bör vara att vår egenmakt ökas så att vi kan respektera och försvara andras mänskliga rättigheter, inte bara våra egna.

Ihmisoikeuskasvatuksen tulee siis sisältää tietoa ja ymmärrystä ihmisoikeuksista kansainvälisiin sopimuksiin ja muihin asiakirjoihin sisältyvinä oikeudellisina, valtioita sitovina normeina ja periaatteina. Lisäksi sen tulee välittää tietoa näiden normien toimeenpanoa valvovista kansallisista ja kansainvälisistä mekanismeista, sekä ihmisoikeusnormien perustana olevista kaikille yhteisistä arvoista – viime kädessä siis ihmisarvosta ja sen kunnioittamisen edellytyksistä.

Ihmisoikeustiedon ja -ymmärryksen välittämisen ohella ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tulee tapahtua ihmisoikeuksien kautta.

Tämä tarkoittaa, että kasvatuksen ja koulutuksen toimintaympäristössä, sekä fyysisessä että henkisessä, tulee kunnioittaa ihmisoikeuksia. Opetuksen tulee tapahtua oppilaiden ihmisoikeuksia kunnioittavalla tavalla. Myös oppilaiden on kunnioitettava niin toistensa kuin kasvattajien ja opettajien oikeuksia. Vastuu ihmisoikeuksien toteutumisesta kasvatuksen ja koulutuksen toimintaympäristössä ja -kulttuurissa on siis kaikille yhteinen.

Lisäksi ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen perimmäisenä tavoitteena ja samalla sen onnistumisen mittarina tulee olla yksilöiden,

Människorättsfostran skall alltså innefatta kunskaper om och förståelse för de mänskliga rättigheterna i deras egenskap av principer och rättsliga normer som är bindande för staterna och ingår i internationella konventioner och andra instrument. Den skall dessutom förmedla kunskaper om de nationella och internationella mekanismer som övervakar efterlevnaden av normerna, och om de för alla gemensamma värderingar som ligger till grund för människorättsnormerna – i sista hand alltså om människovärdet och om förutsättningarna för att respektera det.

Vid sidan av förmedlingen av kunskaper om och förståelse för de mänskliga rättigheterna skall människorättsfostran och människorättsutbildningen bedrivas via de mänskliga rättigheterna. Det betyder att de mänskliga rättigheterna skall respekteras i den fysiska och psykiska verksamhetsmiljö där fostran och utbildningen ges. Undervisningen skall ske på ett sätt som respekterar elevernas mänskliga rättigheter, men också eleverna skall respektera varandras, fostrarnas och lärarnas rättigheter. Ansvaret för att de mänskliga rättigheterna förverkligas i den verksamhetsmiljö och verksamhetskultur där fostran och utbildning ges är alltså gemensamt för alla.

Dessutom bör det fundamentala målet för människorättsfostran och människorättsutbildning, och samtidigt en måttstock på hur resultatet varit, vara att individerna, vi alla, ökar vår egenmakt så att vi kan åtnjuta och utöva våra mänskliga rättigheter samt respektera och vid behov försvara andras mänskliga rättigheter – inte bara våra egna.

Den vidsträckt definitionen i deklarationen sammanför tidigare definitioner av begreppet människorättsfostran som bl.a. FN och Unesco använt. De har ofta på varierande sätt betonat kunskaperna om eller attityderna till de mänskliga rättigheterna eller de praktiska tillvägagångssätten att förverkliga dem. Människorättsfostran och människorättsutbildningen är av väsentlig betydelse för förverkligandet av alla aspekter på de mänskliga

meidän kaikkien, voimaantuminen nauttimaan ja käyttämään ihmisoikeuksiamme, sekä kunnioittamaan ja tarvittaessa puolustamaan muiden ihmisoikeuksia – ei pelkästään omiamme.

Julistukseen sisältyvä laaja määritelmä kokoa yhteen ihmisoikeuskasvatusta koskevia aiempia (esim. YK:n ja Unescon) määritelmiä, joissa usein on painottunut vaihtelevalla tavalla joko ihmisoikeuksia koskeva tiedollinen, asenteellinen tai toiminnallinen puoli.

Ihmisoikeuskasvatuksella ja -koulutuksella on olennainen merkitys ihmisoikeuksien toteutumisen kaikilla alueilla niiden edistämässä, käytössä, suojelemisessa, turvaamisessa ja puolustamisessa.

Kuten edellä on jo käynyt ilmi, on YK:n ihmisoikeuskasvatusta koskevaan julistukseen sisältyvä määritelmä ihmisoikeuskasvatuksesta otettu lähtökohdaksi myös tässä selvityksessä. Julistuksen epävirallinen käännös löytyy liitteenä tämän julkaisun lopusta.

Ihmisoikeuskasvatuksen suhde lähikäsitteisiin

Ihmisoikeuskasvatuksen kanssa läheisiä ja osittain päällekkäisiä käsitteitä ovat esimerkiksi demokratiakasvatus, kansalaiskasvatus, kansainvälisyyskasvatus, globaalikasvatus, kulttuurienvälinen kasvatus, monikulttuurisuuskasvatus ja kasvatus kulttuurien väliseen ymmärtämiseen.

Ihmisoikeuskasvatuksella on tavoitteiden ja sisältöjen osalta paljon yhteistä erityisesti demokratiakasvatuksen, kansainvälisyyskasvatuksen, globaalikasvatuksen ja kansalaiskasvatuksen käsitteiden kanssa. Ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteissa on kuitenkin aivan selkeitä omia painotuksia. Lisäksi se on tietosisällöltään niin tarkasti määriteltävissä, että sitä on perusteltua tarkastella ja toteuttaa omana kasvatuksen ja koulutuksen alueenaan.

Suurin ja merkittävin ero lähikäsitteisiin syn-tyy siitä, että valtioilla on kansainvälisoikeudellinen velvollisuus ihmisoikeuksien kunnioittamiseen, suojelemiseen ja turvaamiseen. Tähän

rättigheterna, dvs. för främjandet, utövningen, skyddandet, säkerställandet och försvarandet av dem. Såsom redan framgått utgör definitionen i FN:s deklaration om människorättsfostran en utgångspunkt också för den här utredningen. En inofficiell översättning av deklarationen finns i slutet av publikationen.

Förhållandet mellan människorättsfostran och närbesläktade begrepp

Bland de begrepp som delvis tangerar benämningen människorättsfostran och delvis överlappar den kan nämnas t.ex. demokratifostran, medborgarfostran, fostran till internationalism, global fostran, interkulturell fostran, mångkulturell fostran och fostran till interkulturell förståelse.

Målen för och innehållet i människorättsfostran har mycket gemensamt med i synnerhet demokratifostran, fostran till internationalism, global fostran och medborgarfostran. Vissa av avvägningarna i målen för människorättsfostran är dock klart specifika. Dessutom kan kunskapsinnehållet i människofostran definieras så tydligt att det är befogat att betrakta och genomföra människorättsfostran som ett område för sig vad gäller fostran och utbildningen.

Den största och viktigaste skillnaden gentemot de närbesläktade begreppen består dock i att staterna har en folkrättslig skyldighet att respektera, skydda och uppfylla de mänskliga rättigheterna, inklusive skyldighet att implementera människorättsfostran och människorättsutbildning.

Människorättsfostran som en mänsklig rättighet

FN:s generalförsamling antog deklarationen om människorättsfostran (A/RES/ 66/137) 19.12.2011. En arbetsgrupp som FN tillsatt hade arbetat med ett utkast till deklarationen från och med 2008, och texten hade godkänts i rådet för mänskliga rättigheter 23.3.2011.

sisältyy velvollisuus ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toimeenpanoon.

Ihmisoikeuskasvatus on ihmisoikeus

YK:n yleiskokous hyväksyi ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta koskevan julistuksen joulukuun 19. päivänä 2011 (A/RES/ 66/137). Julistusluonnosta oli työstänyt vuodesta 2008 lähtien YK:n asettama työryhmä ja se oli hyväksytty ihmisoikeusneuvostossa 23.3.2011.

Julistus on ihmisoikeuskasvatusta koskevan kansainvälisen kehityksen tärkein asiakirja. Siihen on kirjattu kaikkien maailman ihmisten oikeus ihmisoikeuskasvatukseen, ihmisoikeuskasvatuksen sisältö ja sen ulottuminen kaikille opetusasteille ja -aloille sekä elinikäiseen oppimiseen.

Artiklan 1 mukaan jokaisella on oikeus saada, etsiä ja vastaanottaa kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia koskevaa tietoa ja jokaisella tulee olla pääsy ihmisoikeuskasvatukseen ja -koulutuksen piiriin.

Valtioiden on ryhdyttävä asianmukaisiin toimenpiteisiin julistuksen tehokkaan toimeenpanon ja seurannan varmistamiseksi ja järjestettävä tähän tarvittavat resurssit.

Vaikka julistus ei ole valtioita oikeudellisesti sitova asiakirja, voi ihmisoikeuskasvatusvelvoitteen sitovuuden johtaa monista ihmisoikeussopimuksista.

Esimerkiksi YK:n taloudellisia, sosiaalisia, ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan yleissopimuksen (TSS-sopimuksen) mukaan ihmisoikeuskoulutuksen voi nähdä osana oikeutta koulutukseen. Artiklan 13(1) mukaan opetuksen tarkoituksena on ihmisen persoonallisuuden ja sen arvon tajuamisen täydellinen kehittäminen. Lisäksi opetuksen on vahvistettava ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamista.

Myös lapsen oikeuksien sopimuksen 29 artiklan mukaan lapsen koulutuksen tulee pyrkiä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien sekä YK:n peruskirjan periaatteiden kunnioittamisen kehittämiseen. Lapsen oikeuksien sopimukseen sisältyy lisäksi velvoite sopimusta koskevaan

Deklarationen är det viktigaste dokumentet i den internationella utveckling som människorättsfostran har genomgått. Den tar upp alla människors rätt till människorättsfostran, innehållet i människorättsfostran och utsträckandet av människorättsfostran till alla utbildningsnivåer och utbildningsområden samt till livslångt lärande.

Enligt artikel 1 har var och en rätt till kännedom om alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter samt att söka och erhålla information om dem, och alla bör ha tillgång till människorättsfostran och människorättsutbildning.

Staterna bör vidta ändamålsenliga åtgärder för att garantera att resolutionen verkställs och följs upp effektivt och ställa behövliga resurser till förfogande. Även om deklarationen i sig inte är ett dokument som är juridiskt bindande för staterna, kan den bindande verkan som skyldigheten att ge människorättsfostran har härledas ur flera människorättskonventioner.

Enligt t.ex. FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ESK-konventionen) kan utbildningen om mänskliga rättigheter anses ingå i rätten till utbildning. Enligt artikel 13(1) skall utbildningen syfta till att till fullo utveckla människans personlighet och insikten om dess värde. Utbildningen skall dessutom stärka respekten för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

Också enligt artikel 29 i barnrättskonventionen skall barnets utbildning syfta till att utveckla respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna samt för de principer som uppställts i Förenta nationernas stadga.

Barnrättskonventionen omfattar dessutom en uttrycklig skyldighet att informera om konventionen. I artikel 42 sägs det att konventionsstaterna åtar sig att genom lämpliga och aktiva åtgärder göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända bland såväl vuxna som barn.

Historisk översikt

Skyldigheten att ge människorättsfostran har sin upprinnelse i FN:s allmänna deklaration om

tiedottamiseen. Artiklan 42 mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat saattamaan yleissopimuksen periaatteet ja määräykset yleisesti niin aikuisten kuin lastenkin tietoon tarkoituksenmukaisesti ja aktiivisesti.

Ihmisoikeuskasvatuksen historiaa

Ihmisoikeuskasvatusveloitteen voidaan nähdä juontavan juurensa vuoden 1948 YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisesta julistuksesta, jonka YK:n yleiskokous antoi

”kaikkien kansojen ja kaikkien kansakuntien tavoiteltavaksi yhteiseksi ohjeeksi, jotta kukin yksilö ja kukin yhteiskuntaelin pyrkisi, pitäen alati mielessään tämän julistuksen, valistamalla ja opettamalla edistämään näiden oikeuksien ja vapauksien kunnioittamista sekä turvaamaan jatkuvin kansallisin ja kansainvälisin toimenpitein niiden yleisen ja tehokkaan tunnustamisen ja noudattamisen sekä itse jäsenvaltioiden kansojen että niiden oikeuspiirissä olevien alueiden kansojen keskuudessa.”

Julistuksen 26 artiklassa taataan oikeus opetukseen. Opetuksen tavoitteista (art. 26(2) puolestaan sanotaan seuraavaa:

”Opetuksen on pyrittävä ihmisen persoonallisuuden täyteen kehittämiseen ja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamisen vahvistamiseen. Sen tulee edistää ymmärtämystä, suvaitsevaisuutta ja ystävyyttä kaikkien kansakuntien ja kaikkien rotu- ja uskontoryhmien kesken sekä pyrkiä edistämään Yhdistyneiden Kansakuntien toimintaa rauhan ylläpitämiseksi.”

Ihmisoikeuskasvatuksen merkitys on ajan myötä korostunut YK:n asiakirjoissa. Vielä 1970-luvulla sitä kuitenkin käsiteltiin kansainvälisyyskasvatusta koskevassa suosituksessa.

Vähitellen ihmisoikeuskasvatus-käsite (human rights education, education for human rights) vakiintui yleiseen käyttöön. Sen rinnalle on ihmisoikeuskasvatuksessa ja siihen liittyvissä asiakirjoissa 1990-luvulta nostettu käsite ”ihmisoikeuskulttuuri” (human rights culture) ja sen rakentaminen.

YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö

de mänskliga rättigheterna, som FN:s generalförsamling antog 1948

”som en gemensam norm för alla folk och nationer i syfte att alla människor och samhällsorgan med denna förklaring i ständig åtanke skall sträva efter att genom undervisning och utbildning främja respekten för dessa rättigheter och friheter samt genom progressiva åtgärder, både nationellt och internationellt, se till att de erkänns och tillämpas allmänt och effektivt både bland folken i medlemsstaterna och bland folken i områden som står under deras jurisdiktion.”

I artikel 26 i deklarationen garanteras rätten till utbildning. Angående utbildningens syfte föreskrivs följande i artikel 26 (2):

”Utbildningen skall syfta till att utveckla personligheten till fullo och till att stärka respekten för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Utbildningen skall också främja förståelse, tolerans och vänskap mellan alla nationer, rasgrupper och religiösa grupper samt främja Förenta Nationernas verksamhet för fredens bevarande.”

Betydelsen av människorättsfostran har med tiden accentuerats i FN:s dokument. Så sent som på 1970-talet behandlades människorättsfostran emellertid i en rekommendation om fostran till internationalism.

Småningom blev begreppet människorättsfostran (human rights education, education for human rights) vedertaget.

Jämsides med det har begreppet människorättskultur (human rights culture) och byggandet av en sådan förts fram i människorättsfostran och i anknytande dokument med början på 1990-talet.

FN:s organisation för utbildning, vetenskap och kultur Unesco har varit en central aktör, framför allt i det skede då människorättsfostran var ett nytt begrepp. Unesco har ända sedan grundandet betonat vikten av gemensamma, internationella utbildningsmål.

År 1974 antog Unescos generalförsamling en rekommendation som gällde fostran till internationellt samförstånd, samarbete och fred

Unesco on ollut keskeinen toimija etenkin ihmisoikeuskasvatuksen alkutaipaleella. Unesco on perustamisestaan lähtien korostanut yhteisten, kansainvälisten koulutustavoitteiden merkitystä.

Vuonna 1974 Unescon yleiskokous hyväksyi suosituksen kansainvälisen yhteisymmärryksen, yhteistyön ja rauhan sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien opetuksesta. Vuonna 1978 järjestettiin ensimmäinen konferenssi ihmisoikeuksien opettamisesta. Se aloitti ihmisoikeuskasvatukseen keskittyvien YK-konferenssien sarjan.

Vuonna 1993 laadittu Montrealin ihmisoikeus- ja demokratiakasvatuksen toimintaohjelma ja -suunnitelma (World Plan of Action on Education for Human Rights and Democracy) painotti rauhankulttuurin ja suvaitsevaisuuden vahvistamista demokratian keinoin. Tätä toimintaohjelmaa seurasivat myöhemmin YK:n ihmisoikeuskasvatuksen vuosikymmen ja maailmanohjelma.

YK:n ihmisoikeuskasvatuksen vuosikymmen ja maailmanohjelma

Vuonna 1993 Wienissä järjestetyssä ihmisoikeuksien maailmankonferenssissa kiinnitettiin erityistä huomiota ihmisoikeuskasvatukseen. Konferenssin loppuasiakirjassa suositeltiin, että kansallisiin opetussuunnitelmiin lisättäisiin opettavina aiheina ihmisoikeudet, humanitaarinen oikeus, demokratia ja oikeusvaltioperiaatteet.

Maailmankonferenssin suosituksesta YK:n yleiskokous julisti ihmisoikeuskasvatuksen vuosikymmenen (1995–2004). Vuosikymmentä varten laaditun toimintaohjelman perustalle rakennettiin YK:n yleiskokouksen päätöksellä ihmisoikeuskasvatuksen maailmanohjelma (World Programme on Human Rights Education). Ohjelmaa koordinoi YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimisto ja sen toimintaohjelmat hyväksyy ihmisoikeusneuvosto.

Ohjelman ensimmäinen vaihe (2005–2009) keskittyi kouluissa tapahtuvaan ihmisoikeuskasvatukseen. Tällä hetkellä meneillään on ohjelman toinen vaihe (2010–2014), jonka kohderyhmänä ovat korkeakoulut ja viranomaiset.

samt föstran gällande mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

År 1978 arrangerades en konferens om undervisning i mänskliga rättigheter. Konferensen anses ofta ha varit den första som fokuserade helt och hållet på människorättsföstran. Den var också den första i en serie FN-konferenser som tagit fasta på människorättsföstran.

År 1993 utarbetades i Montreal ett handlingsprogram och en plan för människorätts- och demokratiföstran (World Plan of Action on Education for Human Rights and Democracy), som betonade att fredskulturen och toleransen bör stärkas med hjälp av demokrati. Handlingsprogrammet följdes senare av FN:s årtionde och världsprogram för utbildning om mänskliga rättigheter, vilka presenteras nedan.

FN:s årtionde och världsprogram för utbildning om mänskliga rättigheter

Vid 1993 års världskonferens om mänskliga rättigheter i Wien ägnades särskild uppmärksamhet åt betydelsen av människorättsföstran. I slutdokumentet från konferensen rekommenderades det att undervisning om de mänskliga rättigheterna, humanitär rätt, demokrati och rättsstatsprinciperna skulle lyftas in i de nationella läroplanerna.

På rekommendation av världskonferensen förklarade FN:s generalförsamling perioden 1994–2005 vara ett årtionde för utbildning om mänskliga rättigheter. På grundval av handlingsprogrammet för årtiondet byggdes det senare genom beslut av FN:s generalförsamling upp ett världsprogram för utbildning om mänskliga rättigheter (World Programme on Human Rights Education). Programmet samordnas av byrån för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter, och handlingsprogrammen godkänns av FN:s råd för mänskliga rättigheter.

Den första programetappen (2005–2009) inriktades på människorättsföstran i skolorna. För närvarande pågår den andra programetappen (2010–2014), vars målgrupper är högskolor och myndigheter. Med myndigheter avses i pro-

Viranomaisilla tarkoitetaan ohjelmassa kaikkia valtion ja kuntien työntekijöitä sekä puolustusvoimia. Ohjelman kolmannen vaiheen suunnittelu on jo käynnissä.

Euroopan neuvoston peruskirja demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksesta

YK:n ja sen alajärjestöjen lisäksi myös alueelliset hallitustenväliset järjestöt ovat aktiivisia ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen alueella.

Koulutuksella on keskeinen rooli erityisesti Euroopan neuvoston (EN) työssä järjestön perusarvojen eli demokratian, ihmisoikeuksien ja oikeusvaltioperiaatteiden edistämiseksi sekä ihmisoikeusloukkauksien ehkäisemiseksi.

Koulutus nähdään myös yhä useammin keinona ehkäistä väkivallan, rasismien, ääriliikkeiden, muukalaisvihan, syrjinnän ja suvaitsemattomuuden lisääntymistä.

Vuonna 2010 Euroopan neuvoston 47 jäsenmaata hyväksyivät EN:n demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevan peruskirjan (EDC/HRE, Suositus CM/Rec [2010]7). Peruskirjaa on edeltänyt joukko aiempia ihmisoikeus ja/tai demokratiakasvatusta edistäviä suosituksia.

Peruskirjan tarkoituksena on toimia ohjaavana lähtökohtana kansalais- ja ihmisoikeuskasvatuksen vahvistamiseksi ja laatu tavoitteiden edistämiseksi jäsenmaissa. Keskeisenä tavoitteena on, että mahdollisuus demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen toteutuisi jokaiselle henkilölle jäsenvaltioiden alueella. Sisällöltään peruskirja on monilta osin yhteneväinen YK-julistuksen kanssa.

Myös Euroopan neuvoston paikallis- ja aluehallintoasiain kongressi tekee yhteistyötä paikallis- ja aluedemokratian edistämiseksi.

Ihmisoikeuskasvatuksen kehitys Suomessa

Suomalaisen ihmisoikeuskasvatuksen historia liittyy kiinteästi kansainvälisyyskasvatuksen kehittämiseen. Suomi hyväksyttiin YK:n jäsenmaaksi 1955 ja vuotta myöhemmin vuonna

grammet alla statligt och kommunalt anställda samt försvarsmakten. Den tredje programetapen planeras som bäst. Europarådets stadga om utbildning i demokratiskt medborgarskap och i mänskliga rättigheter

Europarådets stadga om utbildning i demokratiskt medborgarskap och i mänskliga rättigheter

Förutom FN och dess fackorgan, speciellt Unesco, är också många regionala mellanstatliga organisationer aktiva på området för människorättsfostran och människorättsutbildning. Särskilt finns det skäl att nämna Europarådet, i vars arbete utbildningen spelar en viktig roll vid främjandet av organisationens grundläggande värderingar, dvs. demokrati, de mänskliga rättigheterna och rättsstatsprinciperna, samt vid förebyggandet av människorättskränkningar.

Allt oftare ses utbildning också som ett sätt att förebygga tilltagande våld, rasism, extremism, främlingsfientlighet, diskriminering och intolerans.

År 2010 antog Europarådets 47 medlemsländer en stadga om utbildning i demokratiskt medborgarskap och i mänskliga rättigheter (EDC/HRE, Rekommendation CM/Rec [2010]7). Stadgan föregicks av ett antal rekommendationer för främjande av människorätts- och/eller demokratifostran.

Syftet är att stadgan skall vara en vägledande utgångspunkt för stärkande av medborgar- och människorättsfostran och för främjande av kvalitetsmål i medlemsländerna. Dess främsta mål är att ge alla människor i medlemsländerna möjlighet till utbildning i demokratiskt medborgarskap och i mänskliga rättigheter. Till sitt innehåll sammanfaller stadgan till stora delar med FN-deklarationen.

I det här sammanhanget finns det dessutom skäl att nämna också det samarbete för främjande av lokal och regional demokrati som bedrivs inom ramen för Europarådets kongress för lokala och regionala organ.

Ihmisoikeuskasvatus toimii parhaiten silloin, kun se teemat tulevat esiin eri koulutusaloilla, -asteilla ja eri oppiaineissa.

Människorättsfostran genomförs allra bäst när de teman som hör ihop med den tas upp i undervisningen inom olika utbildningsområden och på olika utbildningsnivåer, i flera olika läroämnen.

1956 Suomi liittyi YK:n kasvatus, tiede- ja kulttuurijärjestö Unescoon.

Vuonna 1974 Suomi oli toisena aloitteen tekijänä, kun em. kansainvälisyyskasvatusta, rauhaa ja ihmisoikeuksia koskeva julistus hyväksyttiin Unescon ohjelmaan. Vuonna 1997 Turussa järjestettiin ensimmäinen alueellinen eurooppalainen ihmisoikeuskasvatusta koskeva konferenssi "Unesco Regional Conference on Human Rights Education in Europe". Vuonna 2003 Jyväskylässä järjestettiin "Unesco Conference on Intercultural Education".

Kansainvälisyyskasvatukseen liittyvää työtä tehdään Suomen valtionhallinnossa usean eri ministeriön hallinnonalalla. Ihmisoikeuskasvatuksen kannalta Opetushallitus on keskeinen opetusalan kansallinen kehittämisvirasto, sillä opetussuunnitelmien perusteiden laatiminen on yksi sen tehtävistä.

Ulkoministeriön ja Opetushallituksen globaalikasvatushanke, "Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen" (2007–2009), voidaan nähdä myös ihmisoikeuskasvatukseen liittyvänä.

Hankkeen tavoitteena oli lisätä globaalikasvatuksen laatua ja vaikuttavuutta Suomessa. Päämääränä oli myös lisätä tietoisuutta globaaleista kehityskysymyksistä sekä tarjota välineitä globaalikasvatuksen toteuttamiseksi kouluissa. Tavoitteisiin kuului myös lisätä kansalaisten aktiivisuutta ihmisoikeuksien sekä oikeuden-

Hur människorättsfostran har utvecklats i Finland

Den finländska människorättsfostrans historia är nära förknippad med hur fostran till internationalism har utvecklats. Finland antogs 1955 som medlem i FN och ett år senare, 1956, anslöt sig Finland till Unesco.

År 1974 var Finland den ena av två initiativtagare till den ovan nämnda rekommendationen som gällde fostran till internationalism, fred och mänskliga rättigheter. I Åbo arrangerades 1997 den första regionala europeiska konferensen om människorättsfostran, "Unesco Regional Conference on Human Rights Education in Europe". År 2003 arrangerades "Unesco Conference on Intercultural Education" i Jyväskylä.

Inom statsförvaltningen i Finland utförs det inom flera ministeriers förvaltningsområden arbete som hänför sig till fostran till internationalism. Med avseende på människorättsfostran är Utbildningsstyrelsen den centrala nationella utvecklingsmyndigheten på utbildningsområdet, eftersom utarbetandet av läroplansgrunder hör till dess uppgifter.

Tydliga kopplingar till människorättsfostran kan ses i utrikesministeriets och Utbildningsstyrelsens projekt "Fostran till globalt ansvar" (2007–2009). Projektet syftade till att höja kvaliteten och genomslagskraften i den globala fostran. Målet var samtidigt att öka medvetenheten om globala utvecklingsfrågor och tillhandahålla redskap för att genomföra global fostran i skolorna. Ytterligare mål var att öka medborgarnas aktivitet i arbetet för mänskliga rättigheter och för en rättvisare och jämlikare värld.

Enligt Unescos stadga förbinder sig medlemsstaterna att grunda en nationell kommission med företrädare för regeringen och de viktigaste nationella sammanslutningarna för frågor som hör till utbildning, forskning och kultur.

Finlands Unesco-kommission är ett sakkunnigorgan inom undervisnings- och kulturministeriet och sorterar under utbildningsförvaltningen. Kommissionen deltar t.ex. i forskningspro-

mukaisemman ja tasa-arvoisemman maailman puolesta toimimisessa.

YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unescon perussäännössä jäsenvaltiot velvoitettiin perustamaan kansallinen toimikunta, jossa ovat edustettuina hallitus ja tärkeimmät kasvatuksen, tieteen ja kulttuurin kansalliset yhteisöt. Suomen Unesco-toimikunta toimii opetusministeriön asiantuntijaelimenä ja kuuluu opetushallinnon alaisuuteen. Toimikunta osallistuu esim. tutkimusohejelmiin, järjestää seminaareja, harjoittaa julkaisutoimintaa, koordinoi Unesco-koulujen toimintaa ja vastaa Unescoon liittyvistä tiedotuksesta.

YK:n ihmisoikeuskasvatuksen vuosikymmen merkitsi Suomen kannalta monia mahdollisuuksia ja velvollisuuksia. Osaan niistä on Suomessa vastattu, osaan ei.

YK:n ihmisoikeuskasvatuksen vuosikymmenen Unesco-seminaarissa (1997) annettiin kaksi konkreettista suositusta: ihmisoikeuskasvatus tulee sisällyttää koulujen opetussuunnitelmaan ja opettajien tulee saada riittävästi ihmisoikeuskoulutusta.

Uusissa kotimaisissa opetussuunnitelmien perusteissa (POPS 2004, LOPS 2003), jotka ovat ilmestyneet YK:n ihmisoikeuskasvatuksen vuosikymmenen aikana, ihmisoikeudet mainitaankin koulun yleisessä arvoperustassa, sittemmin ne on myös lisätty historian opetuksen oppisisältöihin (ks. tarkemmin artikkeli perusopetuksesta).

Opettajien ihmisoikeuskoulutus on kuitenkin edelleen vähäistä, kuten tästä selvityksestä käy ilmi. Vain pari yliopistoa tarjoaa perusopintovaiheessa opettajille ihmisoikeuksiin liittyvää koulutusta. Näissäkin yliopistoissa ihmisoikeuksiin liittyvä koulutus on opiskelijoille vapaaehtoista.

YK:n ihmisoikeussopimusten noudattamista valvovat komiteat ovatkin esittäneet huolensa ihmisoikeuskasvatuksen puutteista Suomessa.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on ollut kriittinen sen suhteen, ettei Suomen osalta ole tietoa siitä, missä määrin opettajat noudattavat ihmisoikeuskasvatukseen liittyviä velvoitteita. Komitea toi esiin huolensa siitä, etteivät kaikki oppilaat välttämättä saa ihmisoikeuskasvatus-

gram, arrangerar seminarier, bedriver publikationsverksamhet, samordnar Unesco-skolornas verksamhet och informerar om Unescos syften och verksamhet.

För Finland innebar FN:s årtionde för utbildning om mänskliga rättigheter många möjligheter och skyldigheter. Vissa av utmaningarna och skyldigheterna har Finland fullgjort, men inte alla.

Vid det Unesco-seminarium (1997) som hölls i Finland med anledning av FN:s årtionde för utbildning om mänskliga rättigheter gavs två konkreta rekommendationer: människorättsfostran bör införlivas med skolornas läroplaner och lärarna bör få tillräcklig människorättsutbildning.

I de nya inhemska läroplansgrunderna för den grundläggande utbildningen (2004) och gymnasieutbildningen (2003), som utkom under FN:s årtionde för utbildning om mänskliga rättigheter, hänvisas till de mänskliga rättigheterna i skolans allmänna värdegrund. Senare har de tillfogats till läroinnehållen i historia (se avsnittet om den grundläggande utbildningen).

Människorättsutbildningen för lärare är dock alltför otillräcklig, vilket framgår av den här utredningen. Bara ett par universitet erbjuder blivande lärare utbildning om mänskliga rättigheter inom ramen för grundstudierna. Också vid de här universiteten är utbildningen med anknytning till de mänskliga rättigheterna frivillig för de studerande.

Även de kommittéer som övervakar efterlevnaden av FN:s människorättskonventioner har framfört sin oro för de brister i människorättsfostran som förekommer i Finland.

FN:s kommitté för barnets rättigheter har ställt sig kritisk till att det för Finlands del inte är känt i vilken mån lärarna fullgör skyldigheten att ge människorättsfostran. Kommittén rekommenderade att frågan klarläggs i Finland och att det säkerställs att alla barn får undervisning och fostran i de mänskliga rättigheterna. Kommittén framförde sin oro för att inte alla elever nödvändigtvis får människorättsfostran och för att det fortfarande är beroende av de enskilda

ta ja ihmisoikeuskasvatuksen sisällyttäminen opetukseen on vieläkin riippuvaista yksittäisen opettajan päätöksestä.

Komitea suositteli asian selvittämistä ja sen varmistamista, että kaikki lapset saavat ihmisoikeuksiin liittyvää opetusta ja kasvatusta. YK:n ihmisoikeusneuvoston määräaikaistarkastelussa Suomelle esitettiin myös suositus ihmisoikeuksien lisäämisestä opettajien koulutukseen.

Suomen valtion ihmisoikeuskasvatus ja -koulutusvelvoitteen toimeenpanon yhteydessä on tärkeää muistaa, että ihmisoikeuskasvatus toteutuu parhaiten silloin, kun siihen liittyvät teemat tulevat esille opetuksessa eri koulutusaloilla ja -asteilla, useissa eri oppiaineissa.

Ihmisoikeuskasvatuksen määritelmän mukaisten opintokokonaisuuksien toteuttamisen lisäksi tarvitaan siis ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan valtavirtaistamista kaikkeen kasvatukseen ja koulutukseen.

Kansalaisjärjestöjen ihmisoikeuskasvatuksesta

Monet kansalaisjärjestöt kertovat tekevänsä kansainvälisyyskasvatus- tai ihmisoikeuskasvatustyötä. Järjestöt kuitenkin määrittelevät itse sen, mikä heidän mielestään on kansainvälisyyskasvatusta tai ihmisoikeuskasvatusta.

Kehitysyhteistyön palvelukeskuksen (KEPA) kansainvälisyyskasvatusrekisterin 72 järjestöstä kaikkiaan 31 (43 %) nimesi ihmisoikeuskasvatuksen tekemänsä kansainvälisyyskasvatuksen muodoksi. Näistä järjestöistä yhdeksän voidaan katsoa tekevän pääasiassa kansainvälisyyskasvatustyötä. Näistä yhdeksästä järjestöstä taas erityisesti kolmen voidaan katsoa olevan nimenomaan ihmisoikeusjärjestöjä: Amnesty Internationalin Suomen osasto, Ihmisoikeusliitto ry ja Kynnys ry.

Erityistä ihmisoikeuskasvatusmateriaalia esimerkiksi koulujen käyttöön on tehty useissa eri järjestöissä. Esimerkiksi Suomen YK-liitto ja Ihmisoikeusliitto ovat tuottaneet tällaista materiaalia. Ihmisoikeusliitto on myös tuottanut ihmisoikeuskasvatusmateriaalia yhdessä Suomen Unesco-toimikunnan kanssa.

lärarna om människorättsfostran tas upp i undervisningen eller inte.

Vid den periodiska granskning som FN:s råd för de mänskliga rättigheterna utförde 2012 (UPR) rekommenderades det också att Finland inför utbildning om mänskliga rättigheter som en obligatorisk beståndsdel i lärarutbildningen.

I samband med att finska staten fullgör skyldigheten att ge människorättsfostran och människorättsutbildning är det viktigt att minnas att människorättsfostran genomförs allra bäst när de teman som hör ihop med den tas upp i undervisningen inom olika utbildningsområden och på olika utbildningsnivåer, i flera olika läroämnen. Utöver att sådana studiehelheter som är förenliga med definitionen av begreppet människorättsfostran genomförs är det alltså nödvändigt att integrera ett människorättsbaserat förhållningssätt i all fostran och utbildning.

Om frivilligorganisationernas människorättsfostran

Många frivilligorganisationer berättar att de bedriver fostran till internationalism eller människorättsfostran. Organisationerna definierar emellertid själva vad de betraktar som sådan fostran.

Av de 72 organisationerna i Servicecentralen för utvecklingssamarbetes (Kepa) register över fostran till internationalism har 31 (43 %) meddelat att den fostran till internationalism som de bedriver utgör människorättsfostran. Det kan anses att nio av de här 31 organisationerna huvudsakligen bedriver fostran till internationalism. Av de här nio åter kan i synnerhet tre anses vara renodlade människorättsorganisationer: Amnesty Internationals finländska sektion, Förbundet för mänskliga rättigheter rf, och Tröskeln rf.

Många organisationer har tagit fram material för människorättsfostran, t.ex. för skolornas bruk. Som exempel kan nämnas Finlands FN-förbund och Förbundet för mänskliga rättigheter. Det sistnämnda förbundet har också producerat material för människorättsfostran

Suomen Unesco-toimikunnan kouluille suunnattuja ihmisoikeuskasvatusmateriaaleja ovat esimerkiksi julkaisut ”Rauhan-, ihmisoikeus- ja demokratiakasvatuksen yhteiset perusteet”, ”Peruskoulun ihmisoikeuskasvatuksen käsikirja” ja ”Ihmisoikeuskasvatuksen käsikirja”.

Myös Suomen Unicef ry. on ollut aktiivinen ja mm. kääntänyt ja julkaissut Euroopan neuvoston tuottaman lapsille suunnatun ihmisoikeuskasvatusta koskevan käsikirjan (Compasito).

Vuonna 2004 avattiin internetissä järjestöjen toimittama virtuaalinen oppikirja Ihmisoi-
keudet.net (www.ihmisoi-keudet.net) ihmisoi-
keuksista yläaste- ja lukioikäisille. Toteuttajina ovat mukana Amnesty Internationalin Suomen osasto, Ihmisoi-
keusliitto ja Suomen YK-liitto. Myös esimerkiksi Väestöliitto ja Plan Suomi Sää-
tiö ovat julkaisseet ihmisoikeuskasvatukseen liittyvää materiaalia.

Muun muassa Euroopan neuvoston de-
mokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskeva peruskirja CM/Rec(2010) sisältää suosituksen valtioille tukea kansalaisjärjestöjen ihmisoikeuskasvatusta. Suoraan kansalaisjärjestöille ja pelkästään ihmisoikeuskasvatukseen suunnatun tuen määrää on kuitenkin hankala selvittää.

Ihmisoikeuskasvatukselle ei ole olemassa nimenomaista rahoituskehystä. Eri ministeriöillä on joitain rahoituskanavia erilaisille ihmisoi-
keuskasvatusta sivuaville hankkeille. Hankkeet ovat pääosin lyhytaikaisia ja hyvin harva hanke sellaisenaan kattaa YK:n ihmisoikeuskasvatuk-
selle ja -koulutukselle asetetut tavoitteet.

tillsammans med Finlands Unesco-kommission.

Bland de material för människorättsföstran som Finlands Unesco-kommission har tagit fram för skolor finns en publikation som behandlar de gemensamma grunderna för freds-, människorätts- och demokratiföstran, en handbok i människorättsföstran för grundskolan och en allmän handbok i människorättsföstran. Också Finlands Unicef rf. har varit aktiv på området, och bl.a. översatt och publicerat Europarådets handbok i människorättsföstran för barn (Compasito).

År 2004 öppnades i internet den virtuella läroboken Ihmisoi-
keudet.net (www.ihmisoi-keudet.net) som olika organisationer hade sammanställt. Den handlar om de mänskliga rättigheterna och är avsedd för unga i högsta-
die- och gymnasieåldern. Bland de medver-
kande finns Amnesty Internationals finländska sektion, Förbundet för mänskliga rättigheter och Finlands FN-förbund. Också exempelvis Vä-
estöliitto (Befolkningsförbundet) och Stiftelsen Plan Finland har gett ut material med anknyt-
ning till människorättsföstran.

I bl.a. Europarådets stadga om utbildning i demokratiskt medborgarskap och i mänsk-
liga rättigheter finns en rekommendation till staterna att stödja frivilligorganisationernas människorättsföstran. Det är dock svårt att kartlägga hur stort det stöd är som riktas direkt till frivilligorganisationerna och till just männis-
korättsföstran.

Det finns ingen specifik finansiell ram för människorättsföstran. Olika ministeriet har vissa finansieringskanaler för olika projekt som tangerar människorättsföstran. Projekten är i huvudsak kortvariga och mycket få av dem täcker de mål som FN har ställt upp för männis-
korättsföstran och människorättsutbildning.

2

Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset

Människorättsdelegationens
rekommendationer

Ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen edistämiseksi Suomessa

Människorättsdelegationens rekommendationer för främjande av mänskiorättsfostran och -utbildning i Finland

1. Valtioneuvoston tulee laatia ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta koskeva toimintaohjelma	1. Statsrådet bör utarbeta ett handlingsprogram för människorättsfostran och människorättsutbildning
2. Ihmisoikeudet on sisällytettävä kaikkeen kasvatukseen ja koulutukseen	2. De mänskliga rättigheterna bör integreras i all fostran och utbildning
3. Ihmisoikeuskasvatuksen tulee tukea ja edistää ihmisoikeuksia kunnioittavan toimintaympäristön toteutumista	3. Människorättsfostran bör stödja och främja en verksamhetsmiljö som respekterar de mänskliga rättigheterna
4. Opettajien ja kasvattajien ihmisoikeusosaamista on vahvistettava	4. Lärarnas och fostrarnas människorättskunnande bör stärkas
5. Viranhaltijoiden ja muiden julkisia tehtäviä hoitavien ihmisoikeusosaaminen on varmistettava	5. Det bör säkerställas att tjänsteinnehavare och andra som sköter offentliga uppdrag har tillräckligt människorättskunnande
6. Ihmisoikeusoppimateriaaleja ja -opetusmenetelmiä on kehitettävä	6. Läromedel och undervisningsmetoder i mänskliga rättigheter bör utvecklas
7. Ihmisoikeusopetusta, -kasvatusta ja -osaamista on seurattava, arvioitava ja kehitettävä	7. Undervisningen och fostran i mänskliga rättigheter samt människorättskunnande bör följas upp, utvärderas och utvecklas

1

Valtioneuvoston tulee laatia ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta koskeva toimintaohjelma

Statsrådet bör utarbeta ett handlingsprogram för människorättsfostran och människorättsutbildning

OIKEUS IHMISOIKEUSKOULUTUKSEEN on itsessään ihmisoikeus, jonka toteuttaminen on valtion velvollisuus. Valtioneuvoston tulee laatia erillinen ihmisoikeuskasvatusta koskeva toimintaohjelma ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen systemaattisen ja koordinoitun toimeenpanon varmistamiseksi koko koulutusjärjestelmässä. Toimintaohjelmaan tulee kirjata yleiset ja koulutusala- ja koulutusastekohtaiset tavoitteet, toimenpiteet ja vastuutahot. Toimintaohjelmassa tulee myös määritellä ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen sisällölliset tavoitteet, seuranta ja indikaattorit.

Miksi tätä tarvitaan?

Oikeus ihmisoikeuskoulutukseen ei vielä toteudu Suomessa kansainvälisten sitoumusten mukaisesti. Ihmisoikeusaiheisia ja ihmisoikeustavoitteita edistäviä oppisisältöjä on käytössä eri koulutusaloilla ja oppilaitoksissa. Kenttää leimaavat kuitenkin suppeat sisällöt, epäyhtenäiset käytännöt ja opintojen valinnaisuus. Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toteutu-

RÄTTEN TILL MÄNNISKORÄTTSUTBILDNING är i sig en mänsklig rättighet som staten är skyldig att förverkliga. Statsrådet bör utarbeta ett särskilt handlingsprogram för människorättsfostran för att säkerställa att människorättsfostran och människorättsutbildning genomförs systematiskt och samordnat inom hela utbildningssystemet. Handlingsprogrammet bör innehålla mål, åtgärder och ansvariga instanser som är dels allmänna, dels specifika för varje utbildningsområde och utbildningsnivå. I handlingsprogrammet bör man också definiera innehållsmålen, uppföljningen och indikatorerna för människorättsfostran och människorättsutbildning.

Varför behövs det här?

Rätten till människorättsutbildning förverkligas ännu inte i Finland på det sätt som de internationella åtagandena förutsätter. Studieinnehåll som handlar om de mänskliga rättigheterna och främjar människorättsmålen är i bruk inom olika utbildningsområden och vid olika läroanstalter. Snäva innehåll, oenhetlig praxis

minen on liikaa kansalaisjärjestöjen, yksittäisten koulutuksen järjestäjien ja opettajien vastuulla. Tämä osoittaa, että ihmisoikeuskoulutuksen velvoittavuutta ei täysin tiedosteta.

och studier som är valfria i stället för obligatoriska är dock utmärkande i sammanhanget. Genomförandet av människorättsfostran och människorättsutbildning vilar i alltför hög grad på frivilligorganisationer samt på enskilda utbildningsanordnare och lärare. Det här visar att man inte är helt medveten om människorättsutbildningens tvingande karaktär.

Toimenpiteet – Miten tätä edistetään?

Valtioneuvoston tulee laatia ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta koskeva toimintaohjelma, jossa määritellään yleiset ja koulutusala- ja koulutusastekohtaiset tavoitteet, toimenpiteet, vastuutahot ja seuranta.

Åtgärder – Hur främja det här?

Statsrådet bör utarbeta ett handlingsprogram för människorättsfostran och människorättsutbildning där det anges ansvariga instanser, åtgärder och målsättningar, som är dels generella, dels specifika för varje utbildningsområde och utbildningsnivå. I programmet bör det också fastställas hur uppföljningen skall ske.

2

Ihmisoikeudet on sisällytettävä kaikkeen kasvatukseen ja koulutukseen

De mänskliga rättigheterna bör integreras i all fostran och utbildning

SEKÄ IHMISOIKEUKSIEN PERUSTANA olevat arvot että niitä määrittävät normit ja valvontamekanismit tulee sisällyttää kaikkeen koulutukseen ja kasvatukseen. Ne on systemaattisesti ja kattavasti huomioitava kaikessa koulutusta ja kasvatusta koskevassa ohjauksessa ja sääntelyssä, toimeenpanossa, arvioinnissa ja seurannassa.

Miksi tätä tarvitaan?

Ihmisoikeuksien edistäminen on kirjattu perusopetuksen tavoitteeksi ja opetussuunnitelman perusteiden arvopohjaan sekä lisätty historian opetuksen ainesisältöön. Ihmisoikeudet on huomioitu vaihtelevalla tavalla myös muiden koulutusalojen ja -asteiden opetussuunnitelmien perusteissa. Tämä ei kuitenkaan ole riittänyt varmistamaan ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toimeenpanoa ja käytännön toteutumista. Erityisesti ihmisoikeusnormien ja -mekanismien opetus on usein puutteellista eikä niiden velvoittavuuteen kiinnitetä riittävästi huomiota.

DE VÄRDEN SOM LIGGER till grund för de mänskliga rättigheterna samt människorättsnormerna och övervakningsmekanismerna bör tas med i all utbildning och fostran. De bör beaktas systematiskt och heltäckande i all utbildning och fostran samt vid styrningen, regleringen, utvärderingen och uppföljningen av dem.

Varför behövs det här?

Främjande av de mänskliga rättigheterna anges som mål för den grundläggande utbildningen och nämns i läroplansgrunderna för den, som en del av värdegrunden. Det har dessutom skrivits in i historieundervisningens ämnesinnehåll. De mänskliga rättigheterna beaktas på varierande sätt också i läroplansgrunderna för andra utbildningsområden och utbildningsnivåer. Det här har emellertid inte varit nog för att säkerställa att människorättsfostran och människorättsutbildning genomförs i praktiken. Särskilt undervisningen om människorättsnormer och människorättsmekanismer är ofta bristfällig, och det beaktas inte i tillräcklig hög grad att normerna och mekanismerna har tvingande verkan.

Toimenpiteet – Miten tätä edistetään?

- Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus on toimeenpantava eri koulutusaloilla ja -asteilla kokonaisuutena, joka kattaa ihmisoikeuskasvatuksen kansainvälisen määritelmän koko sisällön: arvot, normit, mekanismit, toimintaympäristön sekä voimaantumisen tavoitteen.
- Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toimeenpano on kirjattava
 - * kaikkeen koulutusta koskevaan lain-säädäntöön
 - * keskeisiin koulutusta ja lapsi- ja nuorisotyötä ohjaaviin ministeriöiden ja valtioneuvoston hyväksymiin ohjelmiin ja valtavirtaistettava muihin relevantteihin ohjelmiin ja linjauksiin, joiden ihmisoikeusperustaisuutta on lisäksi vahvistettava
 - * koulutusala- ja -astekohtaisiin opetus-suunnitelman perusteisiin ja vastaa-viin linjauksiin, osana oikeusperustaa, ei ainoastaan arvopohjaan
 - * koulutusala- ja -astekohtaisiin ja pai-kallistason opetussuunnitelmiin
- Koulutusala- ja koulutusastekohtaisesti on määriteltävä ihmisoikeuskasvatuk-selle ja -koulutukselle sitovat ja kunkin koulutusalan erityistarpeet huomioivat minimisisällöt.
- Vapaan sivistystyön piirissä toteutettua ihmisoikeuskasvatusta tulee edistää ja tukea, jotta tavoitetaan muun koulu-tusjärjestelmän ulkopuolelle jäävät väestöryhmät.

Åtgärder – Hur främja det här?

- Inom olika utbildningsområden och på olika utbildningsnivåer bör män-niskorättsfostran och människorättsut-bildningen genomföras som en helhet som omfattar samtliga aspekter av den internationella definitionen av begreppet: värden, normer, mekanis-mer, verksamhetsmiljö och målet om egenmakt.
- Genomförandet av människorättsfost-ran och människorättsutbildning bör skrivas in i
 - * all utbildningsrelaterad lagstiftning
 - * de viktigaste program som ministe-rierna och statsrådet godkänner och som styr utbildningen och barn- och ungdomsarbetet. Genomförandet bör integreras även i övriga relevanta program och riktlinjer. Dessutom bör det människorättsbaserade förhållningssättet i programmen och riktlinjerna stärkas.
 - * läroplansgrunderna för olika utbild-ningsområden och utbildningsnivåer samt motsvarande riktlinjer, som en del av både rättsgrunden och värde-grunden
 - * läroplaner som är specifika för olika utbildningsområden och utbildnings-nivåer samt lokala läroplaner
- Utbildningsområdes- och utbildnings-nivåspecifikt gäller det att fastställa sådana bindande minimiinneåll för människorättsfostran och människo-rättsutbildningen som tar hänsyn till varje utbildningsområdes särbehov.
- Den människorättsfostran som ges inom det fria bildningsarbetet bör främjas och stödjas för att de befolk-ningsgrupper som inte är delaktiga i något annat utbildningssystem skall nås.

3

Ihmisoikeuskasvatuksen tulee tukea ja edistää ihmisoikeuksia kunnioittavan toimintaympäristön toteutumista

Människorättsfostran bör stödja och främja en verksamhetsmiljö som respekterar de mänskliga rättigheterna

IHMISOIKEUDET KUULUVAT KAIKILLE. Ihmisoikeuskasvatuksen tulee tukea ja edistää ihmisoikeuksien ja ihmisoikeusperiaatteiden, kuten yhdenvertaisuuden, syrjinnän kiellon ja osallisuuden toteutumista niin oppisisällöissä kuin oppilaitosten toimintaympäristössä ja -kulttuurissa, digitaalinen toimintaympäristö mukaan lukien.

Ihmisoikeuskoulutuksen tulee olla esteetöntä ja kaikkien saavutettavissa. Inklusiota tulee edistää opetuksen pääsääntöisenä toimintaperiaatteena huomioiden kuitenkin erilaisten oppijoiden tarpeet ja oikeudet.

Ihmisoikeusystävällisen toimintaympäristön toteutuminen edellyttää, että kaikessa koulutuksessa järjestelmällisesti edistetään erityissuojaa tarvitsevien yksilöiden ja ryhmien oikeuksien toteutumista ja tietoa näistä oikeuksista.

Erityissuojan tarpeessa voivat usein olla esimerkiksi kielellisiin, kulttuurisiin, uskonnollisiin tai katsomuksellisiin vähemmistöihin ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset sekä lapset ja nuoret, vammaiset ihmiset, vanhukset, alkuperäiskansat (Suomessa saamelaiset), maahanmuuttajat, mielenterveyskuntout-

DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA tillkommer alla. Människorättsfostran bör stödja och främja förverkligandet av de mänskliga rättigheterna och människorättsprinciperna såsom jämlikhet, delaktighet och icke-diskriminering såväl i kunskapsinnehållen som i läroanstalternas verksamhetsmiljö och verksamhetskultur, den digitala verksamhetsmiljön inbegripen. Människorättsutbildningen bör vara tillgänglig för alla. Inklusion bör främjas som huvudsaklig verksamhetsprincip för undervisningen. Det bör dock ske så att behoven och rättigheterna hos elever och studerande med annorlunda inlärningssätt beaktas.

En förutsättning för en människorättsvänlig verksamhetsmiljö är att man i all utbildning systematiskt främjar dels förverkligandet av rättigheterna för individer och grupper som behöver särskilt skydd, dels kännedomen om rättigheterna. Behov av särskilt skydd kan ofta förekomma hos människor som tillhör minoriteter - exempelvis språkliga, kulturella, religiösa, livsåskådningsrelaterade eller sexuella minoriteter och könsminoriteter. Även barn och unga,

tujat, köyhydessä elävät, ihmisoikeuspuolustajat sekä varhaiskasvatus- ja kouluympäristössä erityisesti erilaiset oppijat ja koulukiusatut.

Viranomaisilla ja oppilaitosten johdolla on erityinen vastuu ihmisoikeusystävällisen toimintaympäristön perusedellytysten takaamisessa ja opettajilla käytännön toimeenpanijoina ja esikuvina; vastuu ihmisoikeuksia kunnioittavan toimintaympäristön toteutumisesta kuuluu kuitenkin jokaiselle.

Miksi tätä tarvitaan?

Ihmisoikeuskasvatuksessa on kyse sekä koulutuksen tietosisällöistä että arvopohjasta. Tavoitteena on kasvattaa yksilöitä, jotka tuntevat omat ja toisten ihmisoikeudet, kunnioittavat niitä ja haluavat toimia aktiivisesti niiden edistämiseksi ja puolustamiseksi. On olennaista, että ihmisoikeudet toteutuvat lähtökohtaisesti myös oppilaitosten omassa arjessa.

Tällä hetkellä kaikki lapset ja nuoret eivät voi kouluissa hyvin, oppilaat eivät pysty tarpeeksi vaikuttamaan koulujen arjen toimintaan, eikä esimerkiksi syrjintään ja kiusaamiseen aina puututa riittävästi. Ihmisoikeuskasvatuksen oppisisällöt ja toimintakulttuuri eivät linkity riittävästi eikä pääsy ihmisoikeusopetukseen toteudu yhdenvertaisesti.

personer med funktionsnedsättning, äldre, urfolk (samerna för Finlands del), invandrare, rehabiliteringsklienter inom mentalvården, människor som lever i fattigdom och människor som lever i behov av särskilt skydd. Inom småbarnsfostran och skolmiljöer har i synnerhet småbarn, elever och studerande med annorlunda inlärningssätt och mobbningsoffer behov av särskilt skydd.

Myndigheterna och läroanstalternas ledning har ett särskilt ansvar när det gäller att garantera grundläggande förutsättningar för en människorättsvänlig verksamhetsmiljö, och lärarna har ett ansvar som praktiska verkstälare och förebilder. Var och en ansvarar ändå för att de mänskliga rättigheterna respekteras i verksamhetsmiljön.

Varför behövs det här?

Människorättsfostran handlar dels om utbildningens kunskapsinnehåll, dels om värdegrunden. Målet är att fostra individer som har kännedom om sina egna mänskliga rättigheter och andras, respekterar dem och aktivt vill främja och försvara dem. Det är väsentligt att utgångspunkten är att de mänskliga rättigheterna förverkligas också i läroanstalternas vardag.

För närvarande mår inte alla barn och unga bra i skolorna. Eleverna har inte tillräckliga möjligheter att påverka skolornas dagliga verksamhet, och det finns fall där t.ex. åtgärderna mot mobbning och diskriminering är otillräckliga. Sambandet mellan kunskapsinnehållet i människorättsfostran och en människorättsvänlig verksamhetsmiljö förs inte fram tillräckligt tydligt, och tillgången till undervisning i de mänskliga rättigheterna är inte jämlik.

Toimenpiteet – Miten tätä edistetään?

- Ihmisoikeuksien ja ihmisoikeusperiaatteiden kunnioittaminen ja noudattaminen tulee kirjata koulutuksen ja kasvatuksen toimintaympäristöä koskeviin tavoitteisiin sekä valtakunnallisissa opetussuunnitelmien perusteissa, paikallisissa opetussuunnitelmissa että oppilaitosten strategioissa ja toimintäsäännöissä.
- Kaikilla koulutusaloilla ja -asteilla tulee aktiivisesti edistää ihmisoikeuksien toteutumista vahvistavaa toimintakulttuuria ja hankkeita, jotka kannustavat oikeuksien kunnioittamiseen ja puolustamiseen.
- Jo olemassa olevissa oppilaitosten toimintakulttuuria uudistavissa ohjelmissa (esim. KiVa koulu, Verso) tulee tehdä näkyväksi niiden linkittyminen perus- ja ihmisoikeuksiin.
- Lapset ja nuoret tulee nähdä ihmisoikeuskasvatuksen voimavarana ja heidän osallisuuttaan tulee tukea ja vahvistaa.
- Oppilaitosten johto tulee vastuuttaa ja sitouttaa ihmisoikeusystävällisen toimintaympäristön edistämiseen.
- Jokaisen kasvattajan ja kouluttajan tulee edistää yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumista oppilaitosten toimintakulttuurissa.
- Jokaisen yksilön tulee tunnustaa ja tunnistaa oma vastuunsa ihmisoikeuksien kunnioittavan toimintaympäristön toteutumisesta.

Åtgärder – Hur främja det här?

- Respekt för och iakttagande av de mänskliga rättigheterna och mänskliga rättighetsprinciperna bör skrivas in bland målen för verksamhetsmiljön inom utbildning och fostran samt i de riksfattande läroplansgrunderna, de lokala läroplanerna och i läroanstalternas strategier och verksamhetsregler.
- Inom alla utbildningsområden och på alla utbildningsnivåer bör man aktivt främja både en verksamhetskultur som befäster förverkligandet av de mänskliga rättigheterna och projekt som uppmuntrar till att respektera och försvara rättigheterna.
- Kopplingen mellan befintliga program som utvecklar läroanstalternas verksamhetskultur (t.ex. KiVa Skola, Verso) och de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna bör synliggöras.
- Barn och unga bör ses som en resurs när det gäller mänskliga rättighetsfostran, och deras delaktighet bör stödjas och stärkas.
- Läroanstalternas ledning bör bli ansvarig för och engageras i att främja en mänskliga rättighetsvänlig verksamhetsmiljö.
- Varje fostrare och utbildare bör främja likabehandling och delaktighet i läroanstalternas verksamhetskultur.
- Var och en bör inse och identifiera sitt eget ansvar för att skapa en verksamhetsmiljö som respekterar de mänskliga rättigheterna.

4

Opettajien ja kasvattajien ihmisoikeusosaamista on vahvistettava

Lärarnas och fostrarnas kunskaper i mänskliga rättigheter bör stärkas

OPETTAJILLA JA KASVATTAJILLA tulee kaikilla koulutusaloilla ja -asteilla, oppilaitoksissa ja oppiaineissa olla riittävät perustiedot ihmisoikeuksista sekä arvopohjana että normisisältöinä.

Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus tulee saattaa opettajankoulutuksen pakolliseksi osaksi. Ihmisoikeuskasvatus tulee nähdä opetustyössä positiivisena voimavarana ja opettajat ja kasvattajat ihmisoikeusmyönteisen toimintakulttuurin muutoksen moottoreina ja esimerkin antajina. Oppilaitosten johdolla on erityinen vastuu ihmisoikeusopetuksen edistämisessä ja toteutumisessa.

Opettajat ja kasvattajat tulee sitouttaa ihmisoikeusopetukseen ja -kasvatukseen omien oppisisältöjensä ja -menetelmien kautta.

Varhaiskasvatuksessa ja esi- ja perusopetuksessa keskeistä on lapsen ihmisoikeuksien tunteminen ja kunnioittaminen ja lapsen edun ensisijaisuus.

Perusopetuksessa ja lukioissa tulee vahvistaa sekä luokan- että aineenopettajien ja erityisesti katsomusaineiden, historian ja yhteiskuntaopin opettajien ihmisoikeusosaamista.

Yliopistoissa, ammattikorkeakouluissa, ammatillisissa oppilaitoksissa ja valtion omissa koulutuslaitoksissa tulee varmistaa, että opettajilla on riittävä osaaminen ja soveltavaa tietoa

LÄRARNAS OCH FOSTRARNA inom alla utbildningsområden och på alla utbildningsnivåer, vid alla läroanstalter och i alla läroämnen bör ha tillräckliga grundläggande kunskaper om de mänskliga rättigheterna som både värdegrund och norminnehåll. Människorättsfostran och människorättsutbildningen bör bli ett obligatoriskt inslag i lärarutbildningen. Människorättsfostran bör uppfattas som en positiv resurs i undervisningsarbetet, och lärarna och fostrarna bör ses som drivkrafter och efterföljansvärda exempel i fråga om en människorättspositiv verksamhetskultur. Läroanstalternas ledning har ett särskilt ansvar för att främja och genomföra undervisningen om mänskliga rättigheter.

Lärarna och fostrarna bör engageras i människorättsundervisningen och människorättsfostran genom kunskapsinnehållen och undervisningsmetoderna. Det centrala inom småbarnsfostran, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen är såväl kännedom om och respekt för barnets mänskliga rättigheter som att barnets bästa är primärt. Inom den grundläggande utbildningen och i gymnasiet bör det människorättskunnande som klass- och ämneslärarna och i synnerhet lärarna i livsåskådningsämnen, historia och samhällslära har stärkas. Vid universiteten, yrkeshögsko-

vähintäänkin ammattialansa kannalta keskeistä ihmisoikeuskysymyksistä. Vapaan sivistystyön ja aikuiskoulutuksen opettajilla tulee olla perustiedot ihmisoikeuksista ja valmiudet ihmisoikeuksien edistämiseen oman opetusensa toimintaympäristössä.

Miksi tätä tarvitaan?

Opettajien ja kasvattajien rooli ihmisoikeuskoulutuksen ja -kasvatuksen toteuttajina ja kehittäjinä on keskeinen. Onnistuakseen tässä tehtävässä he tarvitsevat oppilaitosten johdon tuen sekä tiedollisia, taidollisia ja toiminnallisia valmiuksia, joiden avulla edistää ihmisoikeustietoutta ja rakentaa ihmisoikeusmyönteistä toimintakulttuuria niin kouluissa kuin koulujen ja kotien välisessä yhteistyössä.

Opettajien koulutuksessa tätä roolia ei toistaiseksi ole riittävästi huomioitu, eivätkä opettajat koe opetussuunnitelman arvopohjaa riittävän velvoittavana. Yliopistoissa ihmisoikeuksiin liittyvää opetusta on saatavilla lähinnä oikeustieteellisissä tiedekunnissa. Kasvatustieteellisissä tiedekunnissa tarjonta on vähäistä, lapsen oikeuksia lukuun ottamatta, eikä yhdessäkään ole tarjolla kaikille pakollista opetuskokonaisuutta ihmisoikeuksista. Yliopistojen ulkopuolisessa opettajien ja kasvattajien koulutuksessa tilanne on vielä heikompi.

lorna, yrkesläroanstalterna och statens egna utbildningsanstalter bör det säkerställas att lärarna har tillräckligt kunnande och tillämpad kunskap om åtminstone de människorättsfrågor som är centrala inom respektive yrkesområde. Lärarna inom det fria bildningsarbetet och vuxenutbildningen bör ha grundläggande kunskaper om de mänskliga rättigheterna och beredskap att främja de mänskliga rättigheterna genom sin egen undervisning.

Varför behövs det här?

Lärarnas och fostrarnas roll i att genomföra och utveckla människorättsutbildningen och människorättsfostran är central. För att lyckas med uppgiften behöver de stöd från läroanstaltsledningen samt kunskaper och färdigheter, däribland verksamhetsinriktade färdigheter, med vars hjälp de kan främja kännedomen om de mänskliga rättigheterna och bygga upp en människorättspositiv verksamhetskultur, såväl i skolorna som i samarbetet mellan skolorna och hemmen.

I lärarutbildningen har den här rollen hittills inte beaktats tillräckligt, och lärarna upplever inte att läroplanens värdegrund är tillräckligt bindande. Vid universiteten erbjuds undervisning om de mänskliga rättigheterna närmast vid de juridiska fakulteterna. Vid de pedagogiska fakulteterna är utbudet litet, bortsett från barnets rättigheter, och inte en enda av de pedagogiska fakulteterna erbjuder en sådan studiehelhet om mänskliga rättigheter som är obligatorisk för alla studerande. Inom den utbildning för lärare och fostrare som ges utanför universiteten är situationen ännu sämre.

Toimenpiteet – Miten tätä edistetään?

- Kasvatustieteellisissä tiedekunnissa ja muissa opettajankoulutusta antavissa laitoksissa opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen tulee lisätä ihmisoikeudet (arvot, normit, mekanismit, toimintaympäristö ja voimaannuttaminen) ja ihmisoikeusopetus kaikille pakollisena sisältönä.
- Opettajien ja kasvattajien koulutuksessa tulee vahvistaa eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja erityisesti yhteistyötä kasvatustieteellisten ja oikeustieteellisten tiedekuntien välillä.
- Opettajien ja kasvattajien jo olemassa olevissa opetussisällöissä tulee tehdä näkyväksi niiden linkittyminen perus- ja ihmisoikeuksiin, ja toisaalta kirkastaa erot lähikäsitteisiin kuten demokratia-, globaali- ja kansainvälisyyskasvatukseen.
- Lapsen oikeuksien tulee olla keskiössä varhaiskasvattajien ja opettajien koulutuksessa. Koko ihmisoikeuksien kokonaisuus on kuitenkin huomioitava ja panostettava ihmisoikeuksien edistämiseen kasvatuksen ja koulutuksen toimintaympäristössä ja -kulttuurissa.
- Kouluttajien koulutukseen ja kohde-ryhmäkohtaisten tietosisältöjen ja opetusmenetelmien opettamiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Åtgärder – Hur främja det här?

- Vid de pedagogiska fakulteterna och de övriga inrättningar som ger lärarutbildning bör man komplettera grundutbildningen och fortbildningen för lärare med utbildning om de mänskliga rättigheterna (värden, normer, mekanismer, verksamhetsmiljö och egenmakt) och med människorättsundervisning som ett obligatoriskt innehåll.
- I utbildningen för lärare och fostrare bör man stärka samarbetet mellan olika aktörer och speciellt samarbetet mellan de pedagogiska och de juridiska fakulteterna.
- I de befintliga studieinnehåll som lärare och fostrare använder bör sambandet mellan innehållet och de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna klargöras. Samtidigt bör man klargöra skillnaderna gentemot närbesläktade begrepp såsom demokratifostran, global fostran och fostran till internationalism.
- Utbildningen för småbarnsfostrare och lärare bör fokusera på barnets rättigheter. Mänskliga rättigheterna som helhet bör ändå beaktas, och man bör satsa på att främja de mänskliga rättigheterna i den verksamhetsmiljö och verksamhetskultur som råder inom fostran och utbildningen.
- Särskild vikt bör fästas vid utbildningen för utbildare och vid att lära ut målgruppspecifika kunskapsinnehåll och undervisningsmetoder.

5

Viranhaltijoiden ja muiden julkisia tehtäviä hoitavien ihmisoikeusosaaminen on varmistettava

Det bör säkerställas att tjänsteinnehavare och andra som sköter offentliga uppdrag har tillräckligt människorättskunnande

KAIKKIEN VALTION JA KUNTIEN viranhaltijoiden ja muiden julkisia tehtäviä hoitavien ihmisoikeusosaaminen on varmistettava tarjoamalla riittävää koulutusta. Kaikilla viranhaltijoilla tulee olla perustiedot ihmisoikeuksista ja erityisosaamista oman hallinnonalansa ihmisoikeuskysymyksistä. Myös lainsäätäjille tulee tarjota ihmisoikeuskoulutusta.

Ihmisoikeuskoulutus on integroitava viranhaltijoiden ja muiden julkisia tehtäviä hoitavien perehdyttämis- ja täydennyskoulutukseen. Myös kunnallisten luottamushenkilöiden ihmisoikeusosaamista on vahvistettava.

Miksi tätä tarvitaan?

Viranhaltijat ovat avainasemassa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta, erityisesti niitä koskevan ohjauksen, toimeenpanon ja valvonnan osalta.

Julkisen vallan käyttäjinä viranhaltijoiden velvoite ihmisoikeuksien toteuttamiseen on johdettavissa suoraan ihmisoikeussopimuksista. Tämä velvoite on kirjattu myös perustuslakiin,

MÄNNISKORÄTTSKUNNANDET hos alla statliga och kommunala tjänsteinnehavare och hos andra som sköter offentliga uppdrag bör säkerställas genom tillräcklig utbildning. Alla tjänsteinnehavare bör ha grundkunskaper om de mänskliga rättigheterna och specialkunnande i fråga om människorättsfrågorna inom det egna förvaltningsområdet. Också lagstiftarna bör erbjudas människorättsutbildning.

Människorättsutbildningen bör integreras i introduktionsutbildningen och fortbildningen för tjänsteinnehavare och andra som sköter offentliga uppdrag. Det gäller också att stärka de kommunala förtroendevaldas människorättskunnande.

Varför behövs det här?

Tjänsteinnehavarna spelar en nyckelroll när det gäller att förverkliga de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna, särskilt vad gäller styrningen, genomförandet och övervakningen av dem.

Skyldigheten för tjänsteinnehavare som utö-

jonka 22 § mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Ilman riittävää ihmisoikeusosaamista tämän velvoitteen toimeenpanolle ei ole edellytyksiä.

Velvoite järjestää viranhaltijoille riittävää ihmisoikeuskoulutusta löytyy useista kansainvälisistä ihmisoikeusasiakirjoista. Tarpeeseen vahvistaa suomalaisten viranhaltijoiden ihmisoikeusosaamista on kiinnitetty useasti huomiota niin kansallisissa kuin kansainvälisissä yhteyksissä. Siihen viitataan myös hallituksen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa.

var offentlig makt att förverkliga de mänskliga rättigheterna kan härledas direkt ur mänskiorättskonventionerna. Skyldigheten har också skrivits in i 22 § i grundlagen, där det föreskrivs att det allmänna skall se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Om mänskiorättskunnandet inte är tillräckligt saknas förutsättningar att fullgöra den här skyldigheten.

Skyldigheten att anordna tillräcklig mänskiorättsutbildning för tjänsteinnehavare nämns i flera internationella mänskiorättsdokument. Behovet av att stärka de finländska tjänsteinnehavarnas mänskiorättskunnande har ofta uppmärksamrats i såväl nationella som internationella sammanhang. Hänvisningar till det här behovet förekommer också i den nationella handlingsplanen för grundläggande och mänskliga rättigheter.

Toimenpiteet – Miten tätä edistetään?

- Ihmisoikeudet tulee ottaa osaksi kaikkien valtion omien koulutuslaitosten opetusta.
- Ihmisoikeusopintokokonaisuus tulee sisällyttää valtion viranhaltijoiden perehdyttämishjelmaan, nk. Valtioneuvostopassiin, ja integroida hallintoalakohtaisiin täydennyskoulutuksiin.
- Ihmisoikeuskoulutus tulee sisällyttää kunnallisille viranhaltijoille, muille julkisia tehtäviä hoitaville ja luottamushenkilöille tarjottavaan perehdyttämisen ja täydennyskoulutustarjontaan.
- Kuntaliiton tulee selvittää mikä sen rooli voisi olla kunnallisten viranhaltijoiden ja muiden julkisia tehtäviä hoitavien sekä luottamushenkilöiden ihmisoikeuskoulutuksen edistämisessä.

Åtgärder – Hur främja det här?

- De mänskliga rättigheterna bör tas med i undervisningen vid alla statens egna utbildningsanstalter.
- En studiehelhet som handlar om de mänskliga rättigheterna bör införlivas med introduktionsprogrammet för statliga tjänsteinnehavare, det s.k. Statsrådspasset, och integreras i de förvaltningsområdesspecifika fortbildningarna.
- Människorättsutbildning bör ingå i introduktionsutbildningen och fortbildningen för kommunala tjänsteinnehavare, andra som sköter offentliga uppdrag och förtroendevalda.
- Kommunförbundet bör klargöra vilken roll förbundet skulle kunna spela vid främjandet av mänskiorättsutbildningen för kommunala tjänsteinnehavare, andra som sköter offentliga uppdrag och för förtroendevalda.

6

Ihmisoikeusoppimateriaaleja ja -opetusmenetelmiä on kehitettävä

Läromedel och undervisningsmetoder i mänskliga rättigheter bör utvecklas

KAIKKIEN OPPIMATERIAALIEN ja -menetelmien ihmisoikeusperustaisuutta on kehitettävä. Myös ihmisoikeuskoulutuksen ja -kasvatuksen eri koulutusaloille ja -asteille ja oppimisympäristöihin soveltuvia oppimateriaaleja ja -menetelmiä on kartoitettava, jaettava nykyistä tehokkaammin ja kehitettävä.

Materiaalien ja opetusmenetelmien kehittämisessä on huomioitava ihmisoikeusasiantuntijoiden, opettajien ja opiskelijoiden näkökulma ja hyödynnettävä heidän asiantuntemustaan.

Ajantasaista ihmisoikeustietoa ja tietopalveluita tulee olla saatavilla ainakin suomeksi ja ruotsiksi, saamen kielillä, romanikielellä ja viittomakielellä helposti saavutettavassa ja sovellettavassa muodossa ja erilaisia kohderyhmiä varten räätälöityinä.

Ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta tarjoavien tahojen ja toimijoiden (viranomaiset, opettajat ja kasvattajat, kasvatus- ja ihmisoikeusalojen asiantuntijat, kansalaisjärjestöt) välistä yhteistyötä, koordinaatiota, tietojen vaihtoa sekä hyvien käytäntöjen kartoittamista ja jakamista on tuettava ja vahvistettava.

DET MÄNNISKORÄTTSBASERADE perspektivet i alla läromedel och undervisningsmetoder bör utvecklas. Det gäller också att kartlägga läromedel och undervisningsmetoder inom människorättsutbildningen och människorättsfostran som är tillämpbara för olika utbildningsområden och utbildningsnivåer samt för olika lärmiljöer. Läromedlen och utbildningsmetoderna bör också spridas effektivare än nu och utvecklas.

När läromedlen och undervisningsmetoderna utvecklas är det nödvändigt att beakta människorättsexperternas, lärarnas och de studerandes synpunkter och att ta vara på deras sakkunskap. Aktuell information om de mänskliga rättigheterna och informationstjänster bör tillhandahållas på åtminstone finska, svenska, samiska, romani och teckenspråk i lättillgänglig och lättillämplig form, och informationen bör skraddarsys för olika målgrupper.

Samarbetet, samordningen och informationsutbytet mellan olika instanser och aktörer som tillhandahåller människorättsfostran och människorättsutbildning (myndigheter, lärare, fostrare, sakkunniga inom fostran och mänskliga rättigheter, frivilligorganisationer) bör stödjas och stärkas. Detsamma gäller kartläggningen och spridningen av bästa praxis.

Miksi tätä tarvitaan?

Koulutuksen toteutumisen edellytykset ovat heikot ilman koulutussektori- ja oppiainekohtaisesti määriteltyjä minimisisältöjä ja niitä vastaavia oppimateriaaleja. Kohderyhmän tarpeita vastaavien opetusmateriaalien ja -menetelmien käyttö on paras tae oppimistavoitteiden toteutumiselle. Tällä hetkellä sopivia aineistoja on eri koulutussektoreilla käytössä hyvin vaihtelevasti.

Ihmisoikeuskoulutuksen ja -kasvatuksen kehittäminen koko koulutusjärjestelmän kattavaksi ja eri kohderyhmille soveltuvaksi edellyttää materiaalien ja menetelmien saattamista tavoitteiden tasalle.

Varför behövs det här?

Förutsättningarna för att genomföra utbildning är svaga, om det saknas minimiinhåll som fastställts för var och en utbildningssektor och vart och ett läroämne samt motsvarande läromedel. Den bästa garantin för att kunskapsmålen nås är att undervisningsinhåll och undervisningsmetoder som motsvarar målgruppens behov används. För närvarande varierar tillgången till lämpliga läromedel kraftigt från en utbildningssektor till en annan.

För att människorättsutbildningen och människorättsfostran skall utvecklas till att omspänna hela utbildningssystemet och lämna sig för olika målgrupper behöver läromedlen och metoder omarbetas så att de är i linje med målen.

Toimenpiteet – Miten tätä edistetään?

- Oppimateriaaleja ja -menetelmiä tulee kehittää ihmisoikeusperustaisiksi.
- Kansallisia ja kansainvälisiä, kuten YK:n ja Euroopan neuvoston ihmisoikeusoppimateriaaleja ja -menetelmiä tulee hyödyntää ja materiaaleja ja menetelmiä kehittää sekä yleisellä että koulutusala- ja -astekohtaisella tasolla.
- Oppimateriaalien rinnalle tulee kehittää opettajien oppaita.
- Ihmisoikeuskasvatusta ei pidä rajata opetuksen teoriasisältöihin, vaan se tulee sisällyttää myös käytännön opetusjaksoihin.
- Toiminnallisia menetelmiä tulee kehittää tiedollisten rinnalle ihmisoikeusmyönteisen toimintakulttuurin edistämiseksi.
- Ihmisoikeustietopalveluja sekä viranhaltijoiden että kansalaisten käyttöön tulee kehittää ja ylläpitää ja olemassa olevia tietopalveluja vahvistaa ihmisoikeuksien osalta.

Åtgärder – Hur främja det här?

- Läromedlen och undervisningsmetoderna bör utvecklas så att de blir människorättsbaserade.
- Nationella och internationella läromedel och undervisningsmetoder som tar fasta på de mänskliga rättigheterna bör utnyttjas, och läromedel och metoder bör utvecklas både generellt och specifikt för olika utbildningsområden och utbildningsnivåer.
- Lärarhandböcker bör utvecklas jämsides med läromedlen.
- Människorättsfostran bör inte vara enbart teoretisk. Den bör ingå också i de praktiska studieperioderna.
- Praktiskt betonade metoder bör utvecklas vid sidan av kunskapsinriktade för att en människorättspositiv verksamhetskultur skall främjas.
- Sådana informationstjänster om mänskliga rättigheter som är avsedda för både tjänsteinnehavare och medborgare bör utvecklas och upprätthållas, och befintliga informationstjänster bör stärkas.

7

Ihmisoikeuskasvatusta, -opetusta, -oppimista ja -osaamista on arvioitava

Undervisningen och fostran i mänskliga rättigheter samt människorättskunnande bör följas upp, utvärderas och utvecklas

TIETOA IHMISOIKEUSKOULUTUKSESTA ja -kasvatuksesta sekä niiden tuloksellisuudesta tulee kerätä säännöllisesti ja systemaattisesti. Toimeenpanoa tulee arvioida säännöllisesti ihmisoikeuskasvatuksen määritelmän koko sisällön osalta.

Arviointia tulee tehdä sekä kvantitatiivisesti että kvalitatiivisesti. Arvioinnin on vastattava kysymykseen siitä, onko kohderyhmien ihmisoikeustietoisuus lisääntynyt ja ovatko yksilöt voimaantuneet toimimaan omien ja muiden oikeuksien edistämiseksi ja puolustamiseksi.

Näiden tavoitteiden saavuttamisen arvioinnin tulee sisältyä myös kurssiarviointeihin ja loppututkintoihin. Ihmisoikeuskasvatuksen sisältöä, laajuutta ja tavoitteiden saavuttamista on arvioitava monipuolisesti myös tieteellisessä tutkimuksessa, erityisesti oikeustieteen ja kasvatustieteen alueella.

UPPGIFTER OM människorättsutbildningen och människorättsfostran samt om dess resultat bör samlas in regelbundet och systematiskt. Genomförandet bör utvärderas regelbundet när det gäller hela innehållet i definitionen av vad människorättsfostran är. Utvärderingen bör vara både kvantitativ och kvalitativ. Den bör svara på frågan om målgruppernas medvetenhet om de mänskliga rättigheterna har ökat och om individernas egenmakt har tilltagit så att individerna känner att de kan främja och försvara sina egna rättigheter och andras.

Utvärdering av måluppfyllelsen bör ingå också i kursutvärderingar och slutamina. Innehållet i och omfattningen av människorättsfostran samt måluppfyllelsen bör bedömas allsidigt också på vetenskaplig väg, särskilt i juridisk och pedagogisk forskning.

Miksi tätä tarvitaan?

Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toimeenpano on valtion ihmisoikeusvelvollisuus, jonka tavoitteiden toteutumista tulee säännönmukaisesti seurata ja arvioida myös kansallisella tasolla. Tulosten seuranta ja arviointi myös luovat pohjan koulutuksen edelleen kehittämiseksi.

Toimenpiteet – Miten tätä edistetään?

- Ihmisoikeuskoulutusta ja -kasvatusta koskeva tiedonkeruuvollisuus tulee määritellä ja sen vastuutahot nimetä.
- Säännöllinen arviointi tulee ulottaa sekä opetukseen että oppimiseen, sekä teoriaan että käytännön opetusjaksoihin.
- Koulutuksen arviointineuvoston tulee ottaa vastuu myös ihmisoikeuskoulutuksen ja -kasvatuksen arvioinnista.

Varför behövs det här?

Staten är skyldig att genomföra människorättsfostran och människorättsutbildning. Måluppfyllelsen bör regelbundet följas och utvärderas också på det nationella planet. Resultatuppföljningen och resultatutvärderingen ligger till grund för att vidareutveckla utbildningen.

Åtgärder – Hur främja det här?

- Skyldigheten att samla in uppgifter om människorättsutbildningen och människorättsfostran bör definieras. Det bör också anges vem som har ansvar för att samla in uppgifterna.
- Både undervisningen och lärandet bör utvärderas regelbundet, och utvärderingen bör omfatta såväl teoretiska som praktiska studieperioder.
- Rådet för utbildningsutvärdering bör ansvara också för utvärdering av människorättsutbildningen och människorättsfostran.

3

Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus eri koulutussektoreilla

Människorättsfostran och
människorättsutbildning inom
olika utbildningssektorer

Tämä osio sisältää tiivistelmät asiantuntijoiden laatimista ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta eri koulutussektoreilla käsittelevistä artikkeleista sekä asiantuntijoiden toimenpide-ehdotukset. Artikkelit on julkaistu kokonaisuudessaan tämän selvityksen sähköisessä versiossa.

Detta avsnitt består av sammanfattningar av de artiklar som experterna har skrivit om människorättsfostran och -utbildningen på olika utbildningssektorer samt experternas åtgärdsförslag. Artiklarna i sin helhet ingår i den elektroniska versionen av denna utredning.

Ihmisoikeuskasvatus valtioneuvoston koulutusta ja lapsi- ja nuorisotyötä ohjaavissa ohjelmissa

Människorättsfostran i
statsrådets program som styr
utbildningen samt barn- och
ungdomsarbetet

Suomessa ei toistaiseksi ole laadittu kansainvälisten suositusten mukaista yleistä strategiaa tai toimintaohjelmaa, joka ohjaisi kaikkea ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta. Tässä artikkelissa tarkastellaan, miten ihmisoikeuskasvatus- ja koulutus on huomioitu valtioneuvoston koulutuksen ja lapsi- ja nuorisotyön alueen keskeisissä ohjelmissa ja muissa relevanteissa linjauksissa.

Trots internationella rekommendationer saknas det i Finland tillsvidare en övergripande strategi eller ett handlingsprogram som skulle styra utbildning och fostran av mänskliga rättigheter. I den här artikeln granskas det hur människorättsfostran och människorättsutbildningen har beaktats i statsrådets centrala program som styr utbildningen och barn- och ungdomsarbetet. Även andra relevanta riktlinjer beaktas.

KUN VALTIOT RATIFIOIVAT kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia, ne sitoutuvat toimeenpanemaan sopimukseen sisältyvät velvoitteet kansallisella tasolla. Toteutustapa on valtion omassa harkintavallassa, mutta usein toteutus edellyttää sekä lainsäädännöllistä että poliittista ja hallinnollista ohjausta ja ohjeistusta eri tasoilla.

YK:n ihmisoikeuskasvatusta koskevan julistuksen (UN Declaration on Human Rights Education and Training) johdanto-osassa vahvistetaan sopimuspohjaisiin velvoitteisiin viitaten valtioiden velvollisuus taata, että koulutuksen tavoitteena on ihmisoikeuksien ja perusvapauksien toteutumisen vahvistaminen.

Artiklan 7(1) mukaan *valtioilla ja asianomaisilla viranomaisilla* on ensisijainen vastuu ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen edistämisestä ja turvaamisesta. Tämän velvoitteen toimeenpanosta tulee huolehtia kaikin käytettävissä olevin keinoin, mukaan lukien *lainsäädäntö, hallinnolliset toimenpiteet ja politiikat* (artikla 7[3]).

Edelleen artiklan 8(1) mukaan valtioiden tu-

NÄR STATER RATIFICERAR internationella människorättskonventioner förbinder de sig att nationellt verkställa de förpliktelser som följer av konventionerna. Hur detta sker får stater själva avgöra, men vanligen förutsätts såväl lagstiftande som politisk och administrativ styrning och anvisningar på olika nivåer.

I ingressen i FN:s deklaration om människorättsfostran (UN Declaration on Human Rights Education and Training) bekräftas med åberopande av avtalsbaserade förpliktelser staternas skyldighet att genom undervisning befordra respekten för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

Enligt artikel 7(1) åligger det i första hand stater och de relevanta myndigheter att främja och garantera människorättsfostran och människorättsutbildningen. Verkställandet av denna förpliktelse bör ske med hjälp av alla till buds stående resurser och relevanta medel, däribland *legislativa och administrativa åtgärder och politik* (artikel 7[3]).

lee politiikkojen ja strategioiden lisäksi kehittää eri tasoilla tarvittavia *ohjelmia ja toimintasuunnitelmia* ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toimeenpanemiseksi, kuten integroimalla ihmisoikeuskasvatus koulujen ja koulutusten opetussuunnitelmiin.

Suomessa ei toistaiseksi ole laadittu kansainvälisten suositusten mukaista yleistä ihmisoikeuskasvatusta tai -koulutusta koskevaa strategiaa tai toimintaohjelmaa.

Tässä artikkelissa tarkastellaan sitä, miten ihmisoikeuskasvatus- ja koulutus on huomioitu valtioneuvoston koulutuksen ja lapsi- ja nuorisotyön alueen keskeisissä ohjelmissa ja muissa relevanteissa linjauksissa. Ihmisoikeuskasvatus koskevaan julistukseen sisältyvään määritelmään nojaten pyritään vastaamaan kysymyksiin siitä, onko mainituissa ohjelmissa huomioitu:

1. Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus sinänsä
2. Yksittäisiä ihmisoikeusteemoja koskeva kasvatus ja -koulutus
3. Ihmisoikeusarvot ja -periaatteet
4. Ihmisoikeuksia kunnioittava toimintaympäristö
5. Voimaantumisen puolustamaan ihmisoikeuksia

Tarkastelun kohteena ovat ensisijaisesti

- *lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma* (LANUKE, 2012-2015, Valtioneuvoston periaatepäätös 8.12.2011)
- *koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma* (KESU, 2011-2016, Valtioneuvoston periaatepäätös 15.12.2011).

Näiden lisäksi huomioidaan

- nykyinen hallitusohjelma (Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma, 22.6.2011)
- kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma (2012-2013, Valtioneuvoston periaatepäätös 22.3.2012)
- sisäisen turvallisuuden ohjelma (2012-2015, Valtioneuvoston periaatepäätös 14.6.2012)

sekä temaattisesti relevantit

Vidare föreskrivs det i artikel 8(1) att starta utöver politik och strategier bör utveckla *program och handlingsplaner* på olika nivåer för att genomföra människorättsfostran och människorättsutbildning, exempelvis genom att inkludera människorättsfostran i utbildnings- och läroplaner.

Trots internationella rekommendationer saknas det i Finland tillsvidare en övergripande strategi eller ett handlingsprogram för styrande av människorättsfostran och människorättsutbildning.

I den här artikeln granskas det hur människorättsfostran och människorättsutbildningen har beaktats i statsrådets centrala program som styr utbildningen och barn- och ungdomsarbete. Även andra relevanta riktlinjer beaktas.

Avsikten är att utgående från definitionen i deklarationen om människorättsfostran utreda om följande element har beaktats i dessa program:

1. Människorättsfostran och människorättsutbildningen i sig
2. Fostran och utbildning som handlar om enskilda människorättsteman
3. Människorättsvärden och människorättsprinciperna
4. En verksamhetsmiljö som respekterar de mänskliga rättigheterna
5. Egenmakt att försvara de mänskliga rättigheterna

Främst skärsåddas det barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogrammet (2012-2015, statsrådets principbeslut 8.12.2011; nedan LANUKE) och utvecklingsplanen för utbildning och forskning (2011-2016, statsrådets principbeslut 15.12.2011; nedan KESU).

Dessutom beaktas det nuvarande regeringsprogrammet (regeringsprogrammet för statsminister Jyrki Katainens regering, 22.6.2011), den nationella handlingsplanen för grundläggande och mänskliga rättigheter (2012-2013, statsrådets principbeslut 22.3.2012) och programmet för den inre säkerheten (2012-2015, statsrådets

- tasa-arvoselonteko (Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, VNS 7/2010)
- tasa-arvo-ohjelma (2012–2015) Valtioneuvoston periaatepäätös 14.6.2012)
- demokratian edistämistä koskeva periaatepäätös (Valtioneuvoston periaatepäätös 4.2.2010)
- demokratiakasvatusselvitys (OKM 2011:27)
- kansainvälisyyskasvatusta koskeva ohjelma (Kansainvälisyyskasvatus 2010, OKM 2007:11)
- lapsen oikeuksien viestintästrategia (työryhmämuistio, OKM 2010:14).

Ihmisoikeuskasvatus- ja koulutus tavoitteena tai toimenpiteenä

Tarkastelun perusteella voidaan todeta, että ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta kansainvälisen ihmisoikeuskasvatuksen määritelmän eri elementit sisältävänä kokonaisuutena ei ole kirjattu keskeisiin koulutusta ja nuorisotyötä ohjaaviin ohjelmiin, LANUKEen ja KESUun, eikä myöskään muihin edellä mainittuihin ohjelmiin tai linjauksiin.

Tarve ihmisoikeuskasvatuksen vahvistamiseen on kuitenkin identifioitu *perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa* yleisellä tasolla, viitaten ihmisoikeuskasvatuksen tärkeyteen sekä edellytyksenä yksilön oikeuksien toteutumiselle että oikeusperustaisen ajattelun vahvistamiseksi hallinnossa. LANUKEssa viitataan tarpeeseen varmistaa lasten ja nuorten kanssa työskentelevien koulutukseen oppisisältöjä, jotka käsittelevät tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja ihmisoikeuksia, työympäristön ja toimintakulttuurin muutosten aikaansaamiseksi.

Lapsen oikeuksien viestintästrategiassa korostetaan, etteivät tähänastiset kirjaukset peruskoulun opetussuunnitelman valtakunnallisissa perusteissa ja eri oppiaineiden perusteissa ole riittävät varmistamaan ihmisoikeuskasvatuksen toteutumista kouluissa.

Sisäisen turvallisuuden ohjelmaan on kirjattu ihmisoikeuskasvatusta opettajankoulutuksessa

principbeslut 14.6.2012). Vidare uppmärksammas vissa tematiskt relevanta dokument, dvs. *jämställdhetsredogörelsen* (statsrådets redogörelse om jämställdheten mellan kvinnor och män, SRR 7/2010), *jämställdhetsprogrammet* (2012–2015, statsrådets principbeslut 14.6.2012), *principbeslutet om främjandet av demokratin* (statsrådets principbeslut 4.2.2010) och *utredningen om demokratifostran* (UBS 2011:27), *programmet för fostran till internationalism* (Fostran till internationalism 2010, UKM 2007:11) och *den nationella kommunikationsstrategin för barnets rättigheter* (arbetsgruppspromemoria, UKM 2010:14).

Människorättsfostran och människorättsutbildning som mål eller åtgärd

Utgående från översikten kan det konstateras att människorättsfostran och människorättsutbildning som en helhet inbegripande de olika elementen i den internationella definitionen av begreppet människorättsfostran inte har skrivits in i de centrala program som styr utbildningen och barn- och ungdomsarbetet, det vill säga LANUKE och KESU. Detta gäller också de andra program och riktlinjer som nämns ovan.

Behovet av att stärka människorättsfostran identifieras emellertid på ett allmänt plan i *den nationella handlingsplanen för grundläggande och mänskliga rättigheter*. I detta sammanhang hänvisas till att människorättsfostran är viktig dels som en förutsättning för att individens rättigheter skall förverkligas, dels för att ett rättighetsbaserat förhållningssätt skall stärkas inom förvaltningen. I LANUKE refereras det till behovet att säkerställa att utbildningen för personer som arbetar med barn och unga omfattar studieinnehåll som behandlar jämställdhet, likvärdighet och mänskliga rättigheter i syfte att åstadkomma förändringar i omgivningen och verksamhetskulturen.

I *den nationella kommunikationsstrategin för barnets rättigheter* betonas det att de hitillsvarande skrivningarna i de riksomfattande grunderna för grundskolans läroplan och i

Ihmisoikeuskasvatusta ei vielä tunnisteta välineenä asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi.

käsittelyvän selvityksen toteuttaminen, jonka pohjalta tullaan tekemään suositukset koskien opettajankoulutuksessa tarvittavia perustietoja ihmisoikeuskasvatuksesta (selvitystyö käynnistettiin syksyllä 2013). Myös *demokratian edistämistä koskevassa periaatepäätöksessä* viitataan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen suomalaisen demokratian keskeisenä haasteena.

Yksittäisiä ihmisoikeusteemoja koskeva kasvatusta ja koulutus

Yksittäisiä ihmisoikeusteemoja koskevan kasvatuksen ja koulutuksen osalta tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja demokratia on huomioitu kattavimmin. *Tasa-arvo-ohjelmaan ja -selonte-koon* sisältyy tasa-arvoisältöjen integroiminen opettajankoulutukseen, opetustoimen täydennyskoulutukseen ja oppimateriaaleihin. Yhdenvertaisuus- ja syrjimättömyyskoulutusohjelman toteuttaminen eri oppilaitoksissa sisältyy puo-

grunderna för olika läroämnen inte är tillräckliga för att säkerställa att människorättsfostran genomförs i skolorna.

I programmet för den inre säkerheten har det skrivits in att människorättsfostran inom lärarutbildningen bör kartläggas och att det utgående från kartläggningen bör läggas fram förslag till rekommendationer för att alla inom lärarutbildningen skall få grundläggande information om människorättsfostran (utredningsarbetet inleddes hösten 2013). Också i *principbeslutet om främjande av demokratin* hänvisas det till demokrati- och människorättsfostran som den finska demokratin största utmaning för framtiden.

Fostran och utbildning om enskilda människorättsteman

I fråga om den fostran och utbildning som gäller enskilda människorättsteman har jämställdhet, jämlikhet och demokrati beaktats mest ingående. I *jämställdhetsprogrammet* och *jämställdhetsredogörelsen* sägs det att innehåll som gäller jämställdheten mellan könen bör integreras i lärarutbildningen och beaktas i fortbildning för personalen inom undervisningsväsendet och i läromedel. Genomförandet av ett utbildningsprogram för likabehandling och icke-diskriminering i läroanstalter på olika utbildningsstadier ingår för sin del i ett jämlikhetsprojekt som nämns i *den nationella handlingsplanen för grundläggande och mänskliga rättigheter*. Jämlikhetsprojektet är den del av kampanjen YES 5.

I LANUKE utlovas garantier för att man i samband med utvecklingen av examensstrukturen för den yrkesinriktade utbildningen för personer som arbetar med barn och unga beaktar bl.a. demokratifostran, likvärdighet och jämställdhetsfostran. De sistnämnda skall beaktas också som teman för tillägg- och påbyggnadsutbildningen för personer som arbetar med barn och unga. Vidare hänvisas det till jämställdhetsarbete i den grundläggande utbildningen och i småbarnsfostran.

lestaan *perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaan* kirjattuun yhdenvertaisuushankkeeseen (osa YES-5 -kampanjaa).

LANUKEssa luvataan varmistaa, että lasten ja nuorten kanssa toimivien ammatillisen koulutuksen tutkintorakennetta koskevien uudistusten yhteydessä mm. demokratiakasvatus ja yhdenvertaisuus ja tasa-arvokasvatus tulevat huomioiduksi ja että jälkimmäiset huomioidaan myös lasten ja nuorten kanssa toimivien lisä- ja täydennyskoulutuksen teemoina. Lisäksi viitataan tasa-arvotyöhön perusopetuksessa ja varhaiskasvatuksessa.

KESUun tasa-arvokoulutus ei nimenomaisesti sisälly, mutta tasa-arvotietoisuuden edistäminen sisältyy koulutuksellisen tasa-arvon toimenpideohjelmaan, joka on osa KESUa.

Ihmisoikeuskasvatuksen kanssa temaattisesti limittäiset ja osittain päällekkäiset *demokratiakasvatusta ja kansainvälisyyskasvatusta* koskevat linjaukset huomioivat ihmisoikeuskasvatuksen yllättävän huonosti. Yksittäisiä viittauksia ihmisoikeuksiin kuitenkin löytyy.

Demokratiakasvatus sisältyy demokratian edistämistä koskevan periaatepäätöksen lisäksi LANUKEen ja KESUun osana aktiivisen kansalaisuuden tavoitetta. Kansainvälisyyskasvatushjelmassa ihmisoikeudet ja tasa-arvo määritellään osaksi kansainvälisyyskasvatusta, mutta muuten ne jäävät vähäiselle huomiolle.

Lapsen oikeuksia ja erityisesti lapsen oikeuksien sopimusta (LOS) koskevan koulutuksen ja tiedotuksen systemaattisen toimeenpanon heikkous on ollut Suomessa pitkäaikainen ongelma, jota korjaamaan esitetyn *Lapsen oikeuksien viestintästrategian* toimeenpanoon ei kuitenkaan ole edennyt toivottavalla tavalla tavalla. Monet viestintästrategian suosituksista ovat relevantteja myös yleisen ihmisoikeuskasvatuksen näkökulmasta. Nimenomaisia viittauksia lapsen oikeuksia koskevaan koulutukseen sisältyy viestintästrategian lisäksi myös *perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaan* ja LANUKEen.

I KESU ingår jämställdhetsutbildning inte explicit. Främjande av jämställdhetsmedvetenheten ingår dock i åtgärdsprogrammet för utbildningsmässig jämställdhet, som är en del av KESU.

Programmen för *demokratifostran* och *fostran till internationalism*, vilka tematiskt sett har mycket gemensamt med människorättsfostran och delvis överlappar den, beaktar människorättsfostran i överraskande liten utsträckning. Enstaka hänvisningar till de mänskliga rättigheterna förekommer dock i dem.

Demokratifostran ingår inte bara i *principbeslutet om främjande av demokratin utan* också i LANUKE och KESU, som en del av målet om ett aktivt medborgarskap. I *programmet för fostran till internationalism* definieras de mänskliga rättigheterna och jämställdhet som ett led i fostran till internationalism, men i övrigt ägnas de inte större uppmärksamhet.

Ett långvarigt problem i Finland är att utbildningen och spridningen av information om barnets rättigheter och särskilt om konventionen om barnets rättigheter (barnrättskonventionen, CRC) är osystematisk. Avsikten var att åtgärda problemet genom *den nationella kommunikationsstrategin för barnets rättigheter*, men strategin har inte genomförts på ett tillfredsställande sätt. Många av rekommendationerna i kommunikationsstrategin är relevanta också med avseende på den allmänna människorättsfostran. Uttryckliga hänvisningar till utbildning som gäller barnets rättigheter ingår förutom i kommunikationsstrategin också i *den nationella handlingsplanen för grundläggande och mänskliga rättigheter* och i LANUKE.

Människorättsvärden och människorättsprinciper

Vad människorättsvärderingarna och människorättsprinciperna beträffar kan det konstateras att de mänskliga rättigheterna i fråga om värdegrunden för utbildning och fostran ingår åtminstone implicit i alla de granskade programmen. Explicita hänvisningar till dem

Ihmisoikeusarvot ja -periaatteet

Mitä tulee ihmisoikeusarvoihin ja -periaatteisiin, voidaan todeta, että koulutuksen ja kasvatuksen arvopohjan osalta ihmisoikeudet ovat mukana kaikissa tarkastelun kohteena olleissa ohjelmissa vähintäänkin implisiittisesti. Niihin viitataan usein myös eksplisiittisesti, esimerkiksi hallitusohjelmassa. Vastaavasti ihmisoikeusperiaatteet, kuten tasa-arvo, yhdenvertaisuus, syrjinnän ja rasismien kieltä ja osallisuus ovat varsin keskeisellä sijalla koulutuspoliittisessa tavoitteenasettelussa.

Oikeusperustaista lähtökohtaa ei kuitenkaan aina välttämättä tunnusteta tai huomioida. Linkki arvoista normeihin ja näiden linkittäminen ohjelmallisiin tavoitteisiin ja toimenpiteisiin saattaa siten jäädä heikoksi, silloinkin kun ihmisoikeusnormit on kirjattu säädöspohjaan varsin näkyvästikin, kuten esim. LANUKE:n kohdalla.

Osittain ehkä tästä johtuen ihmisoikeuskasvatusta ei tunnusteta välineenä asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. KESU:ssa yhdeksi perusopetuksen tavoitteista kuitenkin nimenomaisesti asetetaan opetuksellisten perusoikeuksien takaaminen lapsille ja nuorille asuinpaikasta, kielestä ja taloudellisesta asemasta riippumatta.

Ihmisoikeuksia kunnioittava toimintaympäristö

Ihmisoikeuksia kunnioittavan toimintaympäristön kehittämiseen on kiinnitetty melko runsaasti huomiota koulutusta linjaavissa ohjelmissa, sekä tavoitteenasettelussa että toimenpiteissä.

Osallistumista ja vaikuttamista tukevien mekanismien kehittäminen huomioidaan mm. osana demokratiakasvatusta ja opiskelijahuoltoa ja lasten, nuorten, perheiden ja koulujen välistä yhteistyötä. Koulukiusaamista, syrjintää ja rasismia pyritään ehkäisemään mm. tehostamalla toimia koulukiusaamisen vähentämiseksi ja lisäämällä suvaitsevaisuus- ja tapakasvatusta koulujen toiminnassa (KESU).

LANUKE:ssa todetaan, ettei kiusaamisesta ole kyse ainoastaan näkyviin nousseiden kiusaamistapausten käsittelystä, vaan koko

förekommer också, t.ex. i regeringsprogrammet. På motsvarande sätt intar människorättsprinciperna, bland dem jämställdhet, likabehandling, delaktighet, icke-diskriminering och icke-rasism, en mycket framträdande ställning i den utbildningspolitiska målsättningen.

Det förhåller sig ändå inte alltid nödvändigtvis så att den rättighetsbaserade utgångspunkten identifieras och beaktas. Sambandet mellan värderingar och normer och kopplingen från dem till programmässiga mål och åtgärder kan därmed bli vacklande även när människorättsnormerna intar en framträdande plats i de rättsliga grunderna, vilket är fallet t.ex. i LANUKE.

Det här kan vara en delorsak till att människorättsfostran inte identifieras som ett verktyg för att nå de uppställda målen. I KESU anges det dock uttryckligen som ett mål för den grundläggande utbildningen att garantera grundläggande pedagogiska och bildningsmässiga rättigheter för barn och unga oavsett bosättningsort, språk och ekonomisk ställning.

En verksamhetsmiljö som respekterar de mänskliga rättigheterna

Utvecklingen av en verksamhetsmiljö som respekterar de mänskliga rättigheterna har ägnats relativt stor uppmärksamhet i de program som drar upp riktlinjer för utbildningen. Detta gäller såväl målsättningen som åtgärder i programmen.

Utvecklingen av mekanismer som stöder deltagande och påverkan beaktas bl.a. som ett led i demokratifostran, studerandevården och samarbetet mellan barn, unga, familjer och skolor. Det strävas också efter att förebygga skolmobbning, diskriminering och rasism, bl.a. genom intensifierade åtgärder för att minska skolmobbningen och genom ökad tolerans- och umgängesfostran i skolorna (KESU).

I LANUKE konstateras att det inte enbart handlar om att ta tag i mobbningsfall som uppdragats, utan om en total ändring av organisationens eller gemenskapens strukturer, ledning och verksamhetssätt och om att förebygga

organisaation tai yhteisön rakenteiden, johtamisen ja toimintatapojen kokonaisvaltaisesta muuttamisesta ja kiusaamisen ehkäisemisestä. Ihmisoikeussisältöjen lisääminen oppisisältöihin tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden ohella nähdään yhtenä keinona toimintakulttuurin muutosten aikaansaamiseksi.

Voimaantumisen tukeminen

Entä onko ihmisoikeudet huomioitu koulutuksessa tavalla, joka pyrkii voimaannuttamaan yksilöitä siten, että he aktivoituvat puolustamaan omia ja toisten oikeuksia?

LANUKEen ja KESUun sisältyvään aktiivisen kansalaisuuden ja maailmankansalaisuuden tavoitteeseen ymmärretään laaja-alaisesti kuuluvan myös ihmisoikeuksien ja yhdenvertaisuuden puolustaminen mm. yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja ympäristövastuullisuuden ohella. Perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa puolestaan kehittämistarpeeksi identifioidaan viranomaisten omistajuuden vahvistaminen perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi.

mobbing. Att studieinnehåll som tar upp mänskliga rättigheter införlivas med studieinnehåll som handlar om jämställdhet och likvärdighet ses som ett sätt att åstadkomma förändringar i verksamhetskulturen.

Egenmakt

Har de mänskliga rättigheterna då beaktats i utbildningen på ett sätt som ökar individernas egenmakt så att de aktiverar sig att försvara sina egna och andras rättigheter?

I LANUKE och KESU anges aktivt medborgarskap och världsmedborgarskap som mål. De förstås allmänt taget innebära bl.a. samhälleligt engagemang och ansvar för miljön, vilket innebär att försvara mänskliga rättigheter och likställdhet. I den nationella handlingsplanen för grundläggande och mänskliga rättigheter åter identifieras det som ett utvecklingsbehov att myndigheternas bundenhet till att säkerställa de grundläggande och mänskliga rättigheterna stärks.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

1. Valtioneuvoston tulee laatia ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta koskeva toimintaohjelma

Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen systemaattiseksi toteuttamiseksi koko koulutusjärjestelmässä tulee laatia kansainvälisten suositusten mukainen erillinen toimintaohjelma tai strategia, jonka seuranta ja indikaattorit ovat ihmisoikeusperustaisia.

2. Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toimeenpano tulee valtavirtaistaa ylätason poliittiseen ja hallinnolliseen ohjaukseen

Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toimeenpano kansainvälisen määritelmän mukaisena kokonaisuutena tulee kirjata tavoitteeksi keskeisiin koulutusta ja nuorisotyötä ohjaaviin ohjelmiin ja valtavirtaistaa muihin relevantteihin poliittisiin ja hallinnollisiin ohjelmiin ja linjauksiin. Lisäksi tulee varmistaa, että ohjelmien seuranta ja indikaattorit ovat ihmisoikeusperustaisia.

3. Poliittisen ja hallinnollisen ohjauksen ihmisoikeusperustaisuutta tulee vahvistaa

Eritasoisen poliittisen ja hallinnollisen ohjauksen ihmisoikeusperustaisuutta tulee vahvistaa. Ihmisoikeusperustaisuus tulee huomioida myös erilaisten ohjelmien ja linjausten seurannassa ja indikaattoreissa.

4. Ihmisoikeuskasvatuksen suhde temaattisesti läheisiin kasvatusalueisiin tulee kirkastaa

Ihmisoikeuskasvatuksen kanssa temaattisesti läheisten ja limittäisten

ÄTGÄRDSFÖRSLAG

1. Statsrådet bör utarbeta ett handlingsprogram för människorättsfostran och människorättsutbildning

För att människorättsfostran och människorättsutbildning skall genomföras systematiskt i hela utbildningssystemet bör det utarbetas ett separat handlingsprogram eller en separat strategi i enlighet med internationella rekommendationer. Uppföljningen och indikatorerna bör vara människorättsbaserade.

2. Genomförandet av människorättsfostran och människorättsutbildning bör integreras i den politiska och administrativa styrningen på högre nivå

Genomförandet av människorättsfostran och människorättsutbildning som motsvarar den internationella definitionen bör inskrivas som en helhet som ett av målen i de centrala program som styr utbildningen och barn- och ungdomsarbetet. Det bör också integreras i övriga relevanta politiska och administrativa program och riktlinjer. Dessutom bör det säkerställas att programuppföljningen och indikatorerna är människorättsbaserade.

3. Det människorättsbaserade förhållningssättet i den politiska och administrativa styrningen bör stärkas

Det människorättsbaserade förhållningssättet i den politiska och administrativa styrningen på olika nivåer bör stärkas. Det människorättsbaserade förhållningssättet bör beaktas också

demokratiakasvatuksen ja kansainvälisyyskasvatuksen, kuten myös lapsen oikeuksia koskevien koulutuskokonaisuuksien ja muiden relevanttien teemojen kohdalla on tärkeää pohtia, miten nämä suhtautuvat toisiinsa ja miten koulutuskokonaisuudet voidaan suunnitella ja toteuttaa toisiaan vahvistavalla tavalla. Perus- ja ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan vahvistaminen on tärkeää.

5. Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus tulee asettaa laadukkaan koulutuksen kriteeriksi

Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toteuttaminen on ihmisoikeusvelvoite, mutta ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen integroiminen koko koulutusjärjestelmään tulisi nähdä myös laadukkaan koulutuksen keskeisenä kriteerinä.

vid uppföljningen av olika program och riktlinjer och i indikatorerna för dem.

4. Förhållandet mellan människorättsfostran och tematiskt närliggande områden bör förtydligas

När det gäller demokratifostran och fostran till internationalism, vilka har ett nära tematiskt samband med människorättsfostran och delvis överlappar den, samt när det gäller utbildningshelheter som gäller barnets rättigheter och andra relevanta teman är det viktigt att fundera på hur de förhåller sig till varandra och hur utbildningshelheter kan planeras och genomföras på ett sådant sätt att de stöder varandra. Det är angeläget att betona förstärkandet av ett rättighetsbaserat förhållningssätt.

5. Människorättsfostran och människorättsutbildning bör fastställas som ett kriterium för högklassig utbildning

Genomförandet av människorättsfostran och människorättsutbildning är en människorättsförpliktelse, men integreringen av människorättsfostran och människorättsutbildningen i hela utbildningssystemet bör också ses som ett viktigt kriterium för högklassig utbildning.

Varhaiskasvatus

Småbarnsfostran

*) Varhaiskasvatusta koskeva osio koostuu kahdesta kirjoituksesta: Erja Rusanen artikkelista sekä Kristiina Vainion laatimasta lyhyestä katsauksesta varhaiskasvatusta koskevaan lainsäädäntöön ja muuhun ohjaukseen.

*) Avsnittet om småbarnsfostran består av två texter. Erja Rusanens artikel om de mänskliga rättigheterna i småbarnsfostran ur pedagogisk och utvecklingspsykologisk synvinkel föregås av en kort översikt som Kristiina Vainio har sammanställt om lagstiftningen om småbarnsfostran och den övriga styrningen på området.

Ihmisoikeuksia ja lapsen oikeuksia kunnioittavan toimintaympäristön ja -kulttuurin toteutumisen voi sanoa olevan ihmisoikeusnäkökulmasta varhaiskasvatuksen keskeinen tavoite. Varhaiskasvatusta koskeva lainsäädäntö ei kuitenkaan sisällä nimenomaisia viittauksia ihmisoikeuksiin, lukuun ottamatta esiopetuksen yleisiin tavoitteisiin tehtyjä lisäyksiä vuodelta 2012.

Ur människorättsperspektiv kan det sägas vara ett framträdande mål för småbarnsfostran att verksamhetsmiljön och verksamhetskulturen respekterar de mänskliga rättigheterna och barnets rättigheter. Den nuvarande lagstiftningen om småbarnsfostran innehåller inga uttryckliga hänvisningar till de mänskliga rättigheterna, om man bortser från de tillägg som gjordes 2012 till de allmänna målen för förskoleundervisning i lagen om grundläggande utbildning.

TÄSSÄ TIIVISTELMÄSSÄ tarkastellaan sitä, miten ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus on huomioitu varhaiskasvatusta koskevassa lainsäädännössä ja muussa valtakunnallisessa ohjauksessa. Kirjoituksen lopussa on lyhyt katsaus ihmisoikeuskasvatukseen ja varhaiskasvatukseen kasvatustieteellisestä ja kasvatuspsykologisesta näkökulmasta. Tältä osin teksti perustuu Erja Rusasen artikkeliin, joka on julkaistu varsinaisessa selvityksessä.

Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista (28.2.2002) määrittelee varhaiskasvatuksen seuraavasti: varhaiskasvatus on lapsen eri elämämpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lapsen tervettä kasvua, kehitystä ja oppimista.

Lasten ensisijainen kasvatusoikeus ja -vastuu on vanhemmilla. Yhteiskunnan palveluiden tehtävänä on tukea kotikasvatusta. Päivähoito on yhteiskunnallisen varhaiskasvatuksen pääasiallinen muoto. Sen lisäksi varhaiskasvatukseen kuuluvaksi luetaan esiopetus.

I DET HÄR SAMMANDRAGET granskas hur människorättsfostran och människorättsutbildning har beaktats i lagstiftningen gällande småbarnsfostran samt i övrig riksomfattande styrning. I slutet ingår en kort överblick över mänskliga rättigheter i småbarnsfostran ur pedagogisk och utvecklingspsykologisk synvinkel. För denna del grundar sig texten på Erja Rusasens artikel som ingår i själva utredningen.

Enligt statsrådets principbeslut om riksomfattande riktlinjer för förskoleverksamheten (28.2.2002) är förskoleverksamhet fostrande växelverkan som äger rum i barnets olika livsmiljöer och vars mål är att främja barnets sunda uppväxt, utveckling och inläarning.

Det är i första hand föräldrarna som har rätt att fostra sina barn, och det är också de som bär det primära ansvaret för fostran. Samhällets uppgift är att stödja föräldrarna i deras fostringsuppgift.

Dagvård är den mest dominerande miljön för samhällets förskoleverksamhet. Förskoleun-

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisissa linjauksissa varhaiskasvatuksen oikeusperustaan nimitään kuuluviksi YK:n lapsen oikeuksien sopimus (LOS), perusoikeudet sekä muu kansallinen lainsäädäntö. Perusoikeuksista varhaiskasvatuksen osalta keskeisiksi nimetään yhdenvertaisuus, ihmisarvon loukkaamattomuus, yksilön vapauden ja oikeuksien turvaaminen, uskonnonvapaus sekä kielelliset ja kulttuuriset oikeudet.

Keskeisin voimassa oleva varhaiskasvatusta ohjaava ja ihmisoikeusteeman kannalta relevantti lainsäädäntö käsittää lain lasten päivähoidosta (36/1973), lain lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta (1128/1996) sekä esiopetuksen osalta perusopetuslain (628/1998). Varhaiskasvatuksen toteuttamisessa relevantteja säännöksiä sisältyy lisäksi mm. sosiaalihuollon alan lainsäädäntöön.

Lakiin lasten päivähoidosta (36/1973) ei sisälly viittauksia ihmisoikeuksiin tai ihmisoikeuskasvatukseen. Perusopetuslaissa ihmisoikeuksia tai niiden kunnioittamista ja edistämistä ei myöskään ole kirjattu opetuksen nimenomaisiin tavoitteisiin (2§) tai sisältöihin (11§, jossa määritellään kaikille yhteiset pakolliset oppiaineet).

Tavoitteenasettelultaan perusopetuslaki on kuitenkin yhtenevä ihmisoikeustavoitteiden kanssa. Tavoitteina mainitaan mm. oppilaiden kasvu ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen, sivistyksen ja tasa-arvoisuuden edistäminen yhteiskunnassa sekä riittävä yhdenvertaisuuden turvaaminen koulutuksessa koko maan alueella.

Lisäksi ihmisoikeudet ja ihmisarvon loukkaamattomuuden edistäminen lisättiin perusopetuslain mukaisiin opetuksen yleisiin valtakunnallisiin tavoitteisiin asetuksella (422/2012) vuonna 2012. Erityisesti esiopetuksen osalta tavoitteeksi asetettiin (5§) edistää yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa lapsen kehitys- ja oppimisedellytyksiä sekä vahvistaa lapsen sosiaalisia taitoja ja tervettä itsetuntoa leikin ja myönteisten oppimiskokemusten avulla.

Perusopetuslain 29§:ssä säädetään lisäksi oikeudesta turvalliseen opiskeluympäristöön.

dervisningen utgör en del av förskoleverksamheten.

I de riksomfattande riktlinjerna för förskoleverksamheten anför det att den finländska förskoleverksamhetens rättsliga grund baserar sig på barnrättskonventionen, bestämmelserna om de grundläggande fri- och rättigheterna samt övrig nationell lagstiftning. Bland de grundläggande fri- och rättigheterna nämns jämlikhet, människovärdets okränkbarhet, tryggheten av personlig frihet och personliga rättigheter, religionsfrihet samt språkliga och kulturella rättigheter som centrala med tanke på förskoleverksamheten.

Den viktigaste gällande lagstiftningen som styr småbarnsföstran och är relevant i det här sammanhanget omfattar lagen om barndagvård (36/1973), lagen om stöd för hemvård och privatvård av barn (1128/1996) samt för förskoleundervisningens del lagen om grundläggande utbildning (628/1998). Bestämmelser som är relevanta för genomförandet av småbarnsföstran ingår dessutom i bl.a. lagstiftning på socialvårdsområdet.

Lagen om barndagvård innehåller inga hänvisningar till vare sig de mänskliga rättigheterna eller människorättsföstran.

Lika litet innehåller de i 2 § i lagen om grundläggande utbildning uppräknade utbildningsmålen något omnämnande av de mänskliga rättigheterna och om respekt för dem eller främjande av dem. I lagens 11 § nämns den grundläggande utbildningens innehåll, dvs. alla obligatoriska läroämnen, men inte heller där sägs det något om de mänskliga rättigheterna.

Målsättningen i lagen om grundläggande utbildning kan ändå sägas vara samstämmig med människorättsmålen, bl.a. i fråga om elevernas utveckling till humana människor och etiskt ansvarskännande samhällsmedlemmar samt målen att främja bildningen och jämlikheten i samhället och att säkerställa att undervisning ges på lika villkor i hela landet.

Dessutom fogades år 2012 genom en förordning (422/2012) främjandet av de mänskliga

Sen mukaan opetuksen järjestäjän tulee laatia opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä, toimeenpanna suunnitelma sekä valvoa sen noudattamista ja toteutumista.

Myös laki päivähoidosta linjaa, että päivähoiton tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö.

Varhaiskasvatusta koskevan lainsäädännön uudistusprosessi on ollut käynnissä kymmenisen vuotta ja on nyt loppusuoralla. Uutta varhaiskasvatustalakeia koskeva hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle kevätistuntokaudella 2014. Uusi lainsäädäntö astuisi suunnitellun mukaisesti voimaan vuoden 2015 alussa.

Uudistusta valmistelevan työryhmän tulee asettamispäätöksen mukaan ottaa valmistelutyössään huomioon mm. kansallisen ja kansainvälisen toimintaympäristön muutokset ja kehityssuunnat, ja huomioida erityisesti lasten ja lapsiperheiden mahdollisuudet saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin.

Ihmisoikeuskasvatuksen systemaattisen edistämisen näkökulmasta on kiinnostavaa, että varhaiskasvatuksen ja päivähoitopalvelujen lainsäädännön valmistelu, hallinto ja ohjaus siirrettiin sosiaali- ja terveystoiministeriöstä opetus- ja kulttuuriministeriöön vuoden alussa 2013.

Ihmisoikeudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa

Lainsäädännön lisäksi varhaiskasvatusta ohjaavat valtakunnan tasolla varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Stakes, Oppaita 56, 2005) ja esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet, jotka sääntelevät varhaiskasvatuksen sisältöä, laatua ja kuntien varhaiskasvatussuunnitelmien laatimista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa varhaiskasvatuksen arvopohja on määritelty oikeusperustaisesti. Mukana on nimenomainen viittaus lapsen oikeuksia määritteleviin sopimuksiin, erityisesti lapsen oikeuksien yleissopi-

rättigheterna och av människovärdets integritet till de allmänna riksomfattande målen för undervisning som avses i lagen om grundläggande utbildning.

Särskilt för förskoleundervisningens del angavs det i 5 § som mål att i samarbete med hemmen och vårdnadshavarna främja barnets utvecklings- och inlärningsförutsättningar samt att stärka barnets sociala färdigheter och sunda självkänsla med hjälp av lek och positiva inlärningserfarenheter.

I 29 § i lagen om grundläggande utbildning föreskrivs det ytterligare om rätten till en trygg studiemiljö.

Enligt paragrafen skall utbildningsanordnaren i samband med att läroplanen utarbetas göra upp en plan för att skydda eleverna mot våld, mobbning och trakasserier samt verkställa planen och övervaka att den iakttas och förverkligas.

Också enligt lagen om barndagvård skall dagvården för sin del erbjuda barnet fortgående, trygga och varma människorelationer, en verksamhet som på ett mångsidigt sätt stöder barnets utveckling samt en med tanke på barnets utgångssituation gynnsam uppväxtmiljö.

Processen för revidering av lagstiftningen om småbarnsfostran har pågått i omkring tio år och är nu inne på slutrakan. Avsikten är att en regeringsproposition med förslag till en ny lag om förskolepedagogik skall överlämnas till riksdagen under vårsessionen 2014. Den nya lagstiftningen avses träda i kraft vid ingången av 2015.

Den arbetsgrupp som bereder reformen skall, enligt beslutet om tillsättande av arbetsgruppen, i sitt beredningsarbete beakta bl.a. ändrings- och utvecklingstrender i den nationella och internationella verksamhetsmiljön. I synnerhet skall den uppmärksamma barns och barnfamiljers möjligheter att påverka ärenden som gäller dem.

Intressant med avseende på ett systematiskt främjande av människorättsfostran är också att beredningen, förvaltningen och styrningen av lagstiftningen om småbarnsfostran och dagvårdstjänster 1.1.2013 överfördes från social-

mukseen (LOS) ja sen neljään yleisperiaatteen (syrjinnän kieltäminen, lapsen etu, lapsen oikeus elämään ja täysipainoiseen kehittymiseen sekä lapsen mielipiteen huomioon ottaminen).

Lisäksi viitataan perusoikeussäännöksiin ja muuhun oikeussääntelyyn ja niistä nouseviin periaatteisiin. Näiksi periaatteiksi määritellään lapsen oikeus turvallisiin ihmissuhteisiin, turvattuun kasvuun, kehittymiseen ja oppimiseen, turvattuun ja terveelliseen ympäristöön, jossa voi leikkiä ja toimia monipuolisesti, tulla ymmärretyksi ja kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti, saada tarvitsemaansa erityistä tukea, sekä oikeus omaan kulttuuriin, äidinkielen ja uskontoon tai katsomukseen.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisissa linjauksissa yksi kehittämisen painopistealueista oli varhaiskasvatusta koskevan tutkimuksen ja henkilöstön koulutuksen kehittäminen ja laadun arviointimenetelmien aikaansaaminen. Henkilöstön ja henkilöstön koulutuksen osalta linjaukseen ei kuitenkaan sisälly mitään oikeusperustaisia viittauksia, eikä viittauksia ihmisoikeuskasvatukseen, sen enempää lapsia kuin vanhempia koskien.

Yhteenvetona voidaan todeta, ettei varhaiskasvatusta koskeva nykyinen lainsäädäntö sisällä nimenomaisia viittauksia ihmisoikeuskasvatukseen, lukuun ottamatta esiopetuksen yleisiin tavoitteisiin tehtyjä lisäyksiä vuodelta 2012. Lapsen oikeudet ja erityisesti lapsen oikeuksien sopimus ihmisoikeuksien erityisalueena ovat sen sijaan vahvasti läsnä erityisesti opetussuunnitelmien perusteissa ja varhaiskasvatuksen valtakunnallisissa linjauksissa.

Ihmisoikeuskasvatuksen jatkumon ja systemaattisuuden turvaamiseksi olisi tärkeää, että ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus kirjataan tavoitteeksi valmisteilla olevaan varhaiskasvatusta koskevaan uuteen lakiin.

Kasvatustieteellinen ja kasvatuspsykologinen näkökulma

Erja Rusanen tarkastelee selvitystä varten kirjoittamassaan artikkelissa kysymystä siitä, mitä

och hälsovårdsministeriet till undervisnings- och kulturministeriet.

Mänskliga rättigheter i de riksomfattande riktlinjerna för småbarnsfostran

Förutom genom lagstiftningen styrs småbarnsfostran på riksnivå genom grunderna för planen för småbarnsfostran (Stakes, Handböcker 61, 2005) och grunderna för förskoleundervisningens läroplan. De här grunderna reglerar småbarnsfostrans innehåll och kvalitet samt uppgörandet av planer för småbarnsfostran i kommunerna.

I grunderna för planen för småbarnsfostran definieras värdegrunden för småbarnsfostran rättighetsbaserat, bl.a. genom en explicit hänvisning till konventioner som fastställer vilka rättigheter barn har, i synnerhet barnrättskonventionen och de fyra centrala allmänna principerna i den (förbud mot diskriminering, barnets bästa, barnets rätt att leva och att utvecklas harmoniskt samt beaktande av barnets åsikt).

Det hänvisas dessutom till bestämmelser om de grundläggande fri- och rättigheterna och annan rättslig reglering samt till de principer som härleder sig från dem. Enligt principerna har barnet rätt till trygga människoförhållanden, rätt att växa upp, utvecklas och lära sig i trygga förhållanden, rätt till en trygg och hälsosam miljö i vilken det är möjligt för barnet att leka och fungera på ett mångsidigt sätt, rätt att bli förstådd och uppmärksammas enligt sin ålder och utvecklingsnivå, rätt att få specialstöd i den mån som sådant behövs samt rätt till egen kultur, eget modersmål, egen religion eller livsåskådning.

I de riksomfattande riktlinjerna för småbarnsfostran ingår som ett av insatsområdena för utvecklingsarbetet åtgärder för att utveckla forskningen om förskoleverksamhet och personalens utbildning och för att få till stånd metoder för att utvärdera kvaliteten. För personalens och personalutbildningens vidkommande ingår i riktlinjerna dock inte några rättighetsbaserade hänvisningar och inte heller hänvisningar till

ihmisoikeuskasvatus voisi tarkoittaa varhaiskasvatuksessa kasvatustieteellisestä ja kehityspsykologisesta näkökulmasta katsottuna. Keskiössä on näkemys kolmen ensimmäisen ikävuoden kehityksen merkityksellisyydestä ja ohjaavuudesta itsetunnon perustan kehittymiselle ja lapsen käsitykselle siitä, kuinka sosiaalisessa maailmassa toimitaan.

Rusanen tarkastelee ja tulkitsee lapsen oikeuksien sopimusta (LOS) ja erityisesti ”lapsen edun” (art. 3) toteutumista varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä kasvatustieteellisen ja kehityspsykologisen tiedon valossa, asettaen yhtäläisyysmerkit ihmisoikeuskasvatuksen ja ihmisoikeuksien kunnioittamista edistävän toimintaympäristön välille.

Rusanen kiteyttää varhaiskasvatusta koskevan ihmisoikeuskasvatuksen kolmeen eri tasolla toimivaan periaatteeseen. Hänen mukaansa ensinnäkin hoivan ja opetuksen rakenteiden tulee tukea ihmisoikeusperustaista lapsen kehitystä. Päivähoidon rakenteellisten tekijöiden on siten oltava kunnossa, jotta pedagogiikalla olisi mahdollisuus toimia.

Toiseksi, varhaiskasvattajien pitää osata omassa työssään soveltaa lapsen ihmisoikeuksia. Toimiva infrastruktuuri ei yksin riitä, vaan lapsen psyykkisen kehityksen tukemiseksi tarvittavan pedagogisen perustan muodostavat responsiivisuus, eli lasten aloitteisiin vastaaminen, sensitiivisyys ja joustavuus, käytettävissä tai saatavilla oleminen sekä helposti lähestyttävyyys.

Näiden kasvatusperiaatteiden Rusanen näkee saavan tukea myös lapsen oikeuksien sopimuksen määräyksistä lapsen mielipiteiden (art. 12) ja lapsen edun (art. 3 ja 18[1]) huomiomisesta ja osallisuudesta (art. 14).

Rusasen mukaan lasten ystävällinen, oikeudenmukainen ja tasapuolinen ohjaaminen vahvistaa varhaisten kiintymyssuhteiden perusteella muodostunutta käsitystä omista ja toisten oikeuksista ja velvollisuuksista. Ihmisoikeuksien periaatteita voidaan siten viestittää leikki-ikäisille lapsille tavoilla, joissa otetaan huomioon heidän ikänsä ja kehitystasonsa.

Kolmanneksi Rusanen painottaa, että var-

människorättsfostran för vare sig barnens eller föräldrarnas del.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att den nuvarande lagstiftningen om småbarnsfostran inte innehåller några uttryckliga hänvisningar till människorättsfostran, med undantag för de tillägg till de allmänna målen för förskoleundervisningen som gjordes 2012. Barnets rättigheter och i synnerhet barnrättskonventionen som specialområde inom de mänskliga rättigheterna är däremot starkt närvarande särskilt i läroplansgrunderna och i de riksomfattande riktlinjerna för förskoleverksamheten.

För att det skall säkerställas att människorättsfostran är kontinuerlig och systematisk är det därför viktigt att människorättsfostran och människorättsutbildning skrivs in som mål i den nya lag om förskolepedagogik som är under beredning.

En pedagogisk och utvecklingspsykologisk synvinkel

I Erja Rusanens artikel om småbarnsfostran granskas frågan om vad människorättsfostran skulle kunna innebära inom småbarnsfostran ur ett pedagogiskt och utvecklingspsykologiskt perspektiv. Fokus ligger på uppfattningen att utvecklingen under tre första levnadsåren är av ytterst vikt och styr inte bara utvecklingen av fundamentet för självkänslan utan också barnets uppfattning om socialt agerande.

Rusanen skärskådar och tolkar barnrättskonventionen och speciellt hur ”barnets bästa” (artikel 3) i ljuset av kunskaper i pedagogik och utvecklingspsykologi förverkligas i den verksamhetsmiljö som småbarnsfostran bedrivs i. Utgångspunkten är att hon placerar ett likhets-tecken mellan människorättsfostran och en verksamhetsmiljö som främjar respekten för de mänskliga rättigheterna.

Rusanen sammanfattar den människorättsfostran som äger rum inom småbarnsfostran i tre principer på olika nivåer. För det första, menar hon, bör omsorgs- och undervisnings-

Varhaiskasvattajien koulutukseen tulee sisällyttää tietoa ihmisoikeusperustaisesta pedagogiikasta.

Kunskaper om människorättsbaserad pedagogik bör införlivas i utbildningen för småbarnsfostrare.

haiskasvattajien tulee edistää ja välittää tietoa lapsen oikeuksista. Tämä pitää sisällään tiedottamisen niin lapsen edun ja mielipiteen huomioivista pedagogisista periaatteista kuin lapsen oikeuksistakin varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä, johon kuuluvat sekä työyhteisö että lasten vanhemmat. Lisäksi varhaiskasvattajien peruskoulutukseen tulee sisällyttää tietoa ja käytännön harjoittelua ihmisoikeusperustaisesta pedagogiikasta.

strukturerna stödja en människorättsbaserad utveckling hos barnet. Dagvårdens strukturella faktorer måste därför vara i sin ordning för att pedagogiken skall ha en chans att fungera.

För det andra bör småbarnsfostrarna vara kapabla att förverkliga barnets mänskliga rättigheter i sitt eget arbete. Att infrastrukturen fungerar räcker inte, utan den pedagogiska plattform som behövs för att stödja barnets psykiska utveckling utgörs av responsivitet (att man ger gensvar på barnets initiativ), sensitivitet, flexibilitet samt fysisk och psykisk tillgänglighet.

Rusanen anser att de här fostringsprinciperna får stöd också i och med barnrättskonventionens bestämmelser om beaktande av barnets åsikter (artikel 12), barnets bästa (artikel 3 och artikel 18 stycke 1) och delaktighet (artikel 14). Enligt Rusanen befäster en vänlig, rättvis och opartisk vägledning av barn den på basis av tidiga anknytningsrelationer utformade uppfattningen om egna och andras rättigheter och skyldigheter, och människorättsprinciperna kan därmed kommuniceras till barn i lekåldern på sätt som tar hänsyn till deras ålder och utvecklingsnivå.

För det tredje betonar Rusanen att småbarnsfostrare bör främja barnets rättigheter och förmedla information om dem. Det innebär spridning av information om pedagogiska principer som tar hänsyn till barnets bästa och barnets åsikter och spridning av information om barnets rättigheter i den verksamhetsmiljö som småbarnsfostran bedrivs i, arbetsenheten och föräldrarna medräknade. Dessutom bör kunskaper om och praktiska övningar i människorättsbaserad pedagogik införlivas med grundutbildningen för småbarnsfostrare.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

1. Ihmisoikeudet tulee sisällyttää varhaiskasvattajien koulutukseen

Varhaiskasvattajien koulutukseen tulee lapsen ihmisoikeuksien rinnalle sisällyttää ihmisoikeuskasvatuksen koko määritelmän mukaiset perustiedot (arvot, normit, mekanismit, toimintaympäristö). Lisäksi varhaiskasvattajien peruskoulutukseen tulee sisällyttää tietoa ja käytännön harjoittelua ihmisoikeusperustaisista kasvatusten menetelmistä.

2. Varhaiskasvattajien tulee edistää ja välittää tietoa lapsen oikeuksista

Varhaiskasvattajien tulee edistää ja välittää tietoa lapsen oikeuksista. Tämä pitää sisällään tiedottamisen niin lapsen edun ja osallisuuden huomioiden pedagogisista periaatteista kuin lapsen oikeuksista varhaiskasvatuksen toimintaympäristössä, työyhteisö ja vanhemmat mukaan lukien.

3. Varhaiskasvattajien pitää omassa työssään toteuttaa lapsen ihmisoikeuksia

Varhaiskasvattajien tulee toimia lapsen oikeuksien sopimuksen keskeisten periaatteiden mukaisesti lapsen mielipiteet, lapsen edun ja osallisuuden huomioivalla ja niitä kunnioittavalla tavalla.

4. Lapsen ihmisoikeudet tulee huomioida varhaiskasvatuksen rakenteita kehitettäessä

Lapsen edun ensisijaisuus ja lapsen oikeudet tulee huomioida päivähoiton rakenteita kehitettäessä.

ÄTGÄRDSFÖRSLAG

1. De mänskliga rättigheterna bör införlivas i utbildningen för småbarnsfostrare

Vid sidan av barnets mänskliga rättigheter bör de grundkunskaper (värden, normer, mekanismer, verksamhetsmiljö) som är förenliga med hela definitionen av människorättsfostran införlivas med utbildningen för småbarnsfostrare. Dessutom bör kunskaper om och praktiska övningar i människorättsbaserade fostringsmetoder införlivas i grundutbildningen för småbarnsfostrare.

2. Småbarnsfostrarna bör främja barnets rättigheter och förmedla information om dem

Småbarnsfostrarna bör främja barnets rättigheter och förmedla information om dem. Det innebär spridning av information om pedagogiska principer som tar hänsyn till barnets bästa och barnets delaktighet och spridning av information om barnets rättigheter i den verksamhetsmiljö som småbarnsfostran bedrivs i, arbetsenheten och föräldrarna medräknade.

3. Småbarnsfostrarna bör förverkliga barnets mänskliga rättigheter i sitt eget arbete

Småbarnsfostrarna bör handla i enlighet med de centrala principerna i barnrättskonventionen på ett sätt som tar hänsyn till och respekterar barnets åsikter, barnets bästa och barnets delaktighet.

5. Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toimeenpano on sisällytettävä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen uudistusprosessiin

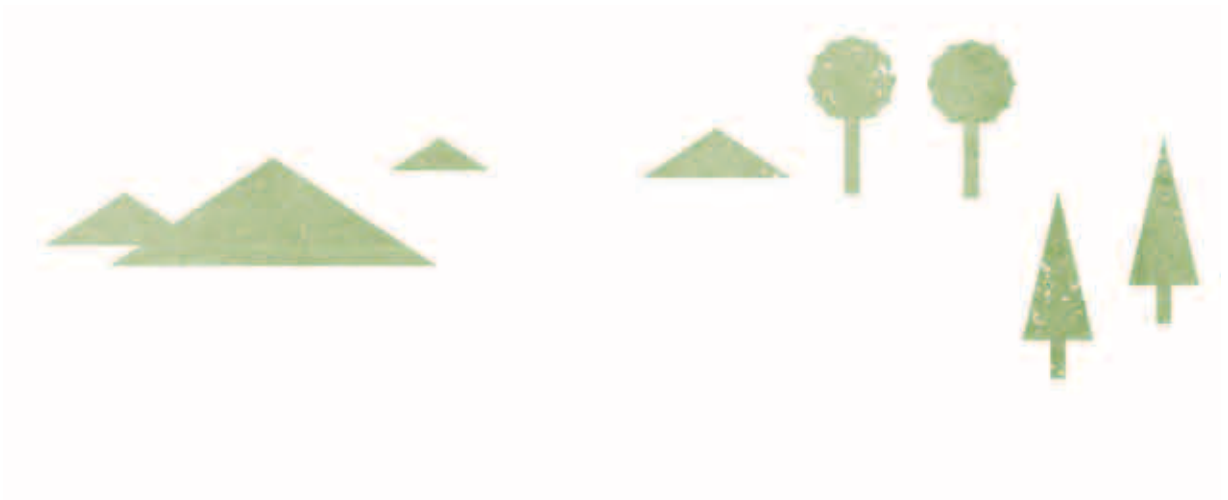
Varhaiskasvatusta koskevaa uutta lainsäädäntöä valmistellaan parhaillaan. Myös esiopetuksen opetussuunnitelman perusteita ollaan uudistamassa. On ensisijaisen tärkeää, että ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus huomioidaan valmisteilla olevissa uudistuksissa, lainsäädäntö mukaan lukien.

4. Barnets mänskliga rättigheter bör beaktas när strukturen för småbarnsfostran utvecklas

När dagvårdsstrukturen utvecklas bör barnets bästa och barnets rättigheter beaktas.

5. Genomförandet av människorättsfostran och människorättsutbildning bör beaktas i revideringen av småbarnsfostran och förskoleundervisningen

Som bäst bereds ny lagstiftning om småbarnsfostran. Också grunderna för läroplanen för förskoleundervisning håller på att revideras. Det är av största vikt att människorättsfostran och människorättsutbildningen beaktas i de reformer som är på gång, även beträffande lagstiftningen.

Perusopetus

Den grundläggande
utbildningen

Ihmisoikeudet on lähtökohtaisesti huomioitu melko hyvin perusopetusta määrittävissä asiakirjoissa. Ihmisoikeudet on kirjattu opetuksen ja kasvatuksen tavoitteiksi sekä perusopetusta koskevassa lainsäädännössä että perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa vuodelta 2004. Kirjaukset eivät ole kuitenkaan varmistaneet ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toteutumista kouluissa. Koulutuksen järjestäjät, rehtorit ja opettajat eivät tunnu mieltävän opetussuunnitelman arvopohjaa riittävän velvoittavaksi.

I princip beaktas de mänskliga rättigheterna rätt väl i de dokument som reglerar den grundläggande utbildningen. Både i lagstiftningen gällande grundläggande utbildning och i grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen (2004) har de mänskliga rättigheterna skrivits in bland målen för undervisningen och fostran. Dessa skrivningar har ändå inte förmått garantera att människorättsfostran och människorättsutbildning förverkligas i skolorna. Utbildningsarrangörerna, rektorerna och lärarna verkar inte uppfatta läroplanens värdegrund som tillräckligt bindande.

TÄSSÄ ARTIKKELISSA tarkastellaan ihmisoikeuskasvatuksen eri osa-alueiden toteutumista perusopetuksessa olemassa olevan tutkimus- ja selvitystiedon valossa. Materiaalina on käytetty opettajankoulutuslaitoksille lähetettyä kyselyä (2013), kansalaisjärjestöjen esittämiä lausuntoja sekä kirjoittajan omia kokemuksia luokanopettajan, erityisluokanopettajan ja opettajien täydennyskouluttajana.

Ihmisoikeudet on lähtökohtaisesti huomioitu melko hyvin perusopetusta säätelevissä asiakirjoissa. Ihmisoikeudet on kirjattu opetuksen ja kasvatuksen tavoitteisiin sekä perusopetusta koskevassa lainsäädännössä (valtioneuvoston asetus 422/2012) että perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallituksen määräys 1/011/2004). Lisäksi ne on kirjattu opetussuunnitelman perusteiden arvopohjaan.

I DEN HÄR ARTIKELN granskas hur olika delområden inom människorättsfostran förverkligas inom den grundläggande utbildningen mot bakgrunden av forsknings- och utredningsrön. Som material har använts en enkät som riktats till institutionerna för lärarutbildning (2013), utlåtanden från frivilligorganisationer och skribentens egna erfarenheter av att fortbilda klasslärare, specialklasslärare och lärare.

I princip beaktas de mänskliga rättigheterna rätt väl i de dokument som reglerar den grundläggande utbildningen. Både i grundläggande utbildning gällande lagstiftning (Statsrådets förordning 422/2012) och i grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen (Utbildningsstyrelsens föreskrift 1/011/2004) anges de mänskliga rättigheterna bland målen för undervisningen och fostran. Dessutom har

Vuonna 2010 ihmisoikeudet lisättiin opetus-suunnitelmaan luokkien 7-9 historian opetuksen uudeksi sisältöalueeksi (Opetushallituksen määräys 41/011/2010).

Kyseiset kirjaukset eivät ole kuitenkaan riittäneet varmistamaan ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toteutumista kouluissa. Vaikuttaa siltä, että koulutuksen järjestäjät, rehtorit ja opettajat eivät miellä opetussuunnitelman arvopohjaa riittävän velvoittavaksi. Myöskään kansainvälisten ihmisoikeussopimusten, kuten lapsen oikeuksien sopimuksen velvoittavuutta ei ole täysin sisäistetty.

Opettajien kouluttajien sekä rehtoreina ja opettajina toimivien alhainen tietotaso ihmisoikeuksista, ihmisoikeussopimusten sisällöistä ja velvoittavuudesta on ongelma koko perusopetuksen alueella. Opettajien koulutus ei pääsääntöisesti sisällä ihmisoikeusopetusta, joten ihmisoikeustiedon hankkiminen ja välittäminen on lähinnä yksittäisten opettajien oman kiinnostuksen ja aktiivisuuden varassa. Tähän ovat kiinnittäneet huolestuneena huomiota myös kansainväliset ihmisoikeuselimet (UPR 2012, Lapsen oikeuksien komitea 2011).

Lisäksi ihmisoikeuskasvatys annetaan kouluissa usein vastuualueeksi yhdelle opettajalle

de skrivits in i värdegrunden för läroplansgrunderna. År 2010 fogades det nya innehållsområdet människorättsfrågor och mellanfolkligt samarbete till läroplanen i fråga om undervisningen i historia i årskurserna 7-9 (Utbildningsstyrelsens föreskrift 41/011/2010).

Dessa skrivningar har visat sig ändå inte garantera att människorättsfostran och människorättsutbildning verkligen ges i skolorna. Det förefaller vara så att de som ansvarar för ordnandet av utbildningen, rektorerna och lärarna inte uppfattar läroplanens värdegrund som tillräckligt bindande. Inte heller verkar de helt inse att de internationella människorättskonventionerna, bland dem konventionen om barnets rättigheter, har bindande verkan.

Den anspråkslösa kunskapsnivån hos dem som utbildar lärare samt hos rektorer och lärare när det gäller de mänskliga rättigheterna samt människorättskonventionernas innehåll och bindande verkan är ett problem inom hela den grundläggande utbildningen. I lärarutbildningen ingår i allmänhet ingen undervisning om mänskliga rättigheter. Det är orsaken till att det närmast är enskilda lärares intresse och aktivitet som avgör hur kunskaper om de mänskliga rättigheterna inhämtas och förmedlas. Också

ja sidotaan kuuluvaksi yhteen oppiaineeseen. Ihmisoikeuskasvatuksen kokonaisvaltaiseen toteuttamiseen ja oppilaiden oikeuksien kunnioittamiseen koulun toimintaympäristössä ei siten taata riittäviä edellytyksiä.

Mitä tulee opetuksen toimintaympäristöön ja -kulttuuriin, keskitytään selvityksessä perusopetuksessa havaittuihin esteisiin ihmisoikeuksia kunnioittavan toimintakulttuurin luomisessa. Tällaisia ovat suomalaisissa peruskouluissa erityisesti inklusion puutteellinen toteuttaminen, kiusaamisen laajuus, oppilaiden osallisuuden vähäisyys, lasten ja nuorten heikko kouluviihtyvyys ja häiriökäyttäytyminen.

Tarkastelun johtopäätöksenä on, ettei oikeus ihmisoikeuskasvatukseen toteudu tällä hetkellä perusopetuksessa kansainvälisten sopimusten ja suositusten edellyttämällä tavalla. Viranomaisten ja koulujen sijasta toteutus on käytännössä edelleen pääasiallisesti kansalaisjärjestöjen vastuulla.

Periaatteellisella, ideologisella ja koulutuspoliittisella tasolla ei kuitenkaan näyttäisi olevan merkittäviä esteitä ihmisoikeuskasvatustavoitteiden toimeenpanemiselle. Haasteet näyttäisivät olevan ensisijaisesti opetuksen käytännön toteutuksessa.

internationella människorättsorgan (UPR 2012, kommittén för barnets rättigheter 2011) har i bekymrade ordalag påpekat detta.

Dessutom är det i skolorna ofta så att en enda lärare tilldelas ansvaret för människorättsfostran, som kopplas till ett enda läroämne. Därmed garanteras inte tillräckliga förutsättningar för att genomföra människorättsfostran på ett helhetsinriktat sätt och att respektera elevernas rättigheter i skolmiljön.

Vad undervisningens verksamhetsmiljö och verksamhetskultur beträffar tar utredningen fasta på de hinder för uppkomsten av en verksamhetskultur med respekt för de mänskliga rättigheterna som har noterats i den grundläggande utbildningen. Med dylika hinder avses särskilt den bristfälliga inklusionen i grundskolorna i Finland, mobbningen, elevernas bristande delaktighet, den omständigheten att många barn och unga trivs dåligt i skolan och förekomsten av störande beteende.

Slutsatsen är att rätten till människorättsfostran i den grundläggande utbildningen i dagens läge inte förverkligas enligt vad som internationella konventioner och rekommendationer förutsätter. I praktiken är det alltfjämt huvudsakligen frivilligorganisationerna som ansvarar för människorättsfostran, inte myndigheterna och skolorna. Varken på ett principiellt, ideologiskt eller utbildningspolitiskt plan verkar det emellertid finnas allvarliga hinder för att uppfylla målen för människorättsfostran. Det praktiska genomförandet av undervisningen förefaller att vara den största utmaningen.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

1. Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toimeenpanon velvoittavuus on kirkastettava perusopetuksen järjestämisessä

Opetusviranomaisten ja rehtoreiden täydennyskoulutukseen on lisättävä ihmisoikeuskoulutusta. Koulutuksen järjestämisestä vastaavien tahojen ihmisoikeustietoisuus ja -osaaminen on keskeinen edellytys ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toteutumiseksi käytännössä.

2. Opettajien koulutukseen on sisällytettävä ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen sisällöt

Opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen on integroitava perustiedot ihmisoikeussopimusten sisällöistä lapsen oikeuksien komitean ja kansallisten politiikkaohjelmien suositusten mukaisesti.

Sekä opetus- että kasvatustehtävä on huomioitava tasavertaisesti perusopetuslaissa asetettujen tavoitteiden mukaisesti.

3. Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus on huomioitava perusopetussuunnitelman uudistusprosessissa

Uusi opetussuunnitelma valmistuu vuonna 2014 ja otetaan käyttöön vuonna 2016. Uudistuksessa on varmistettava, että ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tavoitteet huomioidaan läpäisyperiaatteella kaikissa oppiaineissa. Sen lisäksi tulee varmistaa, että ihmisoikeudet sisällytetään nimettyihin vastuuoppiaineisiin kuten

ÄTGÄRDSFÖRSLAG

1. Det bör klargöras att ordnande av människorättsfostran och människorättsutbildning är en bindande förpliktelse

Människorättsutbildning bör inkluderas i fortbildningen av undervisningsmyndigheter och rektorer. Kunskaper i och medvetenhet om mänskliga rättigheter hos dem som ansvarar för ordnande av utbildningen är viktigt för att människorättsfostran och människorättsutbildning skall kunna genomföras i praktiken.

2. Innehållen i människorättsfostran och människorättsutbildning bör tas med i lärarutbildningen

Grundläggande kunskaper i människorättskonventionernas innehåll bör integreras i grund- och fortbildningen för lärare i enlighet med rekommendationer från kommittén för barnets rättigheter och de nationella program som styr barn- och ungdomsarbetet. Undervisningsaspekten och fostringsuppgiften bör beaktas jämbördigt i linje med målen för lagen om grundläggande utbildning.

3. Människorättsfostran och människorättsutbildningen bör beaktas när läroplanen för den grundläggande utbildningen revideras

En ny läroplan fastställs 2014 och tas i bruk 2016. Vid revideringen gäller det att se till att målen för människorättsfostran och människorättsutbildning beaktas enligt genomströmningsprincipen i alla läroämnen. Dessutom gäller det att säkerställa att de mänsk-

historia, katsomusaineet, äidinkieli ja kirjallisuus ja maantieto.

4. Oppilaiden osallistamisessa tulee korostaa yhdenvertaisuutta ja laajaa osallistumista

Ihmisoikeussopimusten periaatteiden mukaisesti tavoitteena tulee olla kaikkien oppilaiden osallistumisen mahdollisuus kaikessa toiminnassa. Tästä näkökulmasta esim. perinteinen oppilaskuntamalli ei yksinään riitä, koska se liian usein osallistaa toimintaansa vain pienen, aktiivisen joukon oppilaita. Erityistä huomiota on kiinnitettävä erityistä tukea vaativien oppilaiden opetuksen järjestämiseen ja inklusion edistämiseen.

5. Lapsen oikeuksien toteutumisen tulee olla keskiössä perusopetuksen haastavissa tilanteissa

Perusopetuksessa esiintyvän häiriökäyttäytymisen ehkäisemiseen etsittävien keinojen tulee kunnioittaa lapsen oikeuksia. Näitä keinoja tulee etsiä ensisijaisesti pedagogisista ratkaisuista. Opettajien työn arvostusta tulee edistää ja vanhempien, huoltajien ja opettajien yhteistyötä kehittää.

Peruskoulun muutosprosessi ihmis-oikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tavoitteita tukevaksi vaatii eri toimijoilta, viranomaiset, opetushenkilökunta ja vanhemmat mukaan lukien, asenteellisia ja organisatorisia muutoksia, mutta myös tiettyjen rakenteelliseksi muodostuneiden toimintatapojen purkamista.

liga rättigheterna inkluderas i särskilt utsedda ansvarsmännen, t.ex. historia, livsåskådningsämnen, modersmålet och litteraturen samt geografi.

4. Jämlikhet och delaktighet på bred bas bör betonas vid elevernas deltagande

I enlighet med människorättsprinciperna bör målet vara att alla elever har möjlighet att delta i all verksamhet. Den traditionella elevkårsmodellen kommer här till korta, eftersom den alltför ofta engagerar bara en liten skara aktiva elever. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt att ordna undervisning för elever med behov av särskilt stöd och främja inkludering.

5. Att tillgodose barnets rättigheter bör vara centralt när utmanande situationer uppstår inom den grundläggande utbildningen

När man förebygger störande beteenden bör barnets rättigheter respekteras. I första hand bör man tillgripa pedagogiska lösningar. Värdesättningen av lärarnas arbete bör främjas och samarbetet mellan föräldrar, vårdnadshavare och lärare bör utvecklas.

Att åstadkomma förändringar som stöder målen för människorättsfostran och människorättsutbildning i grundskolan förutsätter att de olika aktörerna – myndigheterna, undervisningspersonalen och föräldrarna medräknade – förmår ändra sina attityder. Även organisatoriska förändringar behövs. Därtill är det nödvändigt att frångå vissa verksamhetssätt som har kommit att bli strukturella.

Lukiokoulutus

Gymnasieutbildningen

Lukion arvoperustana on elämän ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Ihmisoikeuskasvatusta ei kuitenkaan käsitteenä mainita voimassa olevissa lukion opetussuunnitelman perusteissa. Myös ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteutumisessa on selviä puutteita. Lukiolaiset pitävät ihmisoikeuksia toisaalta outoina ja vaikeina asioina, toisaalta itsestään selvinä. Ihmisoikeusongelmien nähdään kuuluvan ”jonnekin muualle”.

Vördnad för livet och respekt för de mänskliga rättigheterna anges utgöra utgångspunkten för gymnasieundervisningen. Begreppet människorättsfostran har ändå inte införts i de gällande grunderna för gymnasiets läroplan. Också det praktiska förverkligandet av människorättsfostran uppvisar tydliga brister. Gymnasieeleverna anser å ena sidan att de mänskliga rättigheterna är främmande och svåra att förstå sig på, å andra sidan att de är självklara. Människorättsproblem anses vara relevanta ”någon annanstans”.

ARTIKKELISSA TARKASTELLAAN ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta nuorten lukiokoulutuksessa. Pääasiallisena lähteenä on Mia Matilaisen vuonna 2011 julkaistu väitöstutkimus, ”Ihmisoikeuskasvatus lukiossa – outoa ja itsestään selvää”, jossa tutkimuksen kohteena olivat opettajien ja opiskelijoiden näkemykset ihmisoikeuksista ja ihmisoikeuskasvatuksesta lukiossa. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös opiskelijoiden ulkomaalaisiin ja maahanmuuttajiin liittyviä näkemyksiä.

Lukioiden toimintaa säätelevät *lukiolaki* (629/1998) ja *lukioasetus* (955/2002). Valtioneuvosto päättää lukiokoulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta ja Opetushallitus vahvistaa opetussuunnitelman perusteet. Paikallisella tasolla tehdään opetussuunnitelman perusteiden pohjalta paikallinen opetussuunnitelma ja vuosisuunnitelma.

Lukio-opetuksen arvoperustana on elämän ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen.

DEN HÄR ARTIKELN HANDLAR om människorättsfostran och människorättsutbildningen i gymnasieutbildningen för unga. Mia Matilainens doktorsavhandling från 2011, ”Ihmisoikeuskasvatus lukiossa – outoa ja itsestään selvää” (människorättsfostran i gymnasiet – främmande och självklart) är den viktigaste källan i sammanhanget. Fokus i den ligger på lärarnas respektive de studerandes uppfattningar om de mänskliga rättigheterna och om människorättsfostran i gymnasiet. Undersökningen omfattade också de studerandes uppfattningar om utläningar och invandrare.

Gymnasiernas verksamhet regleras i gymnasielagen (629/1998) och gymnasieförordningen (955/2002). Statsrådet beslutar om de allmänna riksomfattande målen för gymnasieutbildningen och om timfördelningen, och Utbildningsstyrelsen fastställer grunderna för läroplanen. Lokalt utarbetas en lokal läroplan

Ihmisoikeuskasvatusta ei kuitenkaan käsitteenä mainita nyt voimassa olevissa lukion opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallituksen määräys 33/011/2003).

Opetushallitus teki opetussuunnitelman perusteisiin täydennyksiä (Opetushallituksen määräys 41/011/2010 ja 42/011/2010), joissa niin perusopetuksen kuin lukion opetussuunnitelman perusteisiin lisättiin ihmisoikeussopimukset ja niiden historia sekä ihmisoikeusrikkokset kuten holokausti. Ihmisoikeuskasvatus on myös yksi läpäisyteema ja integraatioaihe lukiokoulutuksessa.

Matilaisen väitöstutkimuksen mukaan lukioiden ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteutumisessa oli tutkimusajankohtana selviä puutteita, eivätkä ihmisoikeuskasvatukselle YK:n ihmisoikeuskasvatukseen liittyvissä asiakirjoissa asetetut tavoitteet täyttyneet.

Ihmisoikeuksiin liittyvissä tiedoissa oli puutteita eivätkä opiskelijat tuntenee hyvin ihmisoikeuksiin liittyviä asiakirjoja tai kansainvälisiä järjestöjä. Ihmisoikeuksia pidettiin yhtäältä outoina ja vaikeina asioina, toisaalta taas itsestään selvinä. Ihmisoikeusongelmien nähtiin kuuluvan ”jonnekin muualle” kuin kyseiseen lukioon tai Suomeen. Ihmisoikeuksiin erityisesti liittyviä materiaaleja oli käytetty opetuksessa niukasti tai ei ollenkaan.

Ihmisoikeuksien koettiin toisaalta toteutuvan lukioissa kohtuullisen hyvin. Esimerkiksi tasa-arvon koettiin toteutuvan hyvin niin opiskelijoiden kuin opettajienkin keskuudessa. Opettajat kertoivat pyrkivänsä kasvatustyössään ihmisoikeuksien kunnioittamiseen.

utifrån läroplansgrunderna och en årsplan.

Vördnad för livet och respekt för de mänskliga rättigheterna fastställs utgöra utgångspunkten för gymnasieundervisningen vad utbildningens grundläggande värderingar beträffar. Begreppet människorättsfostran har ändå inte införts i de gällande grunderna för gymnasiets läroplan. (Utbildningsstyrelsens föreskrift 33/011/2003)

År 2010 kompletterade Utbildningsstyrelsens läroplansgrunderna (Utbildningsstyrelsens föreskrifter 41/011/2010 och 42/011/2010) på så sätt att konventionerna om de mänskliga rättigheterna och deras historia samt brott mot de mänskliga rättigheterna såsom holocaust fogades till både grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen och grunderna för gymnasiets läroplan. Människorättsfostran är också ett tema som genomströmmar gymnasieutbildningen.

Enligt Matilainens undersökning förekom det tydliga brister i hur människorättsfostran verkställdes i gymnasierna vid undersöknings-tidpunkten, och de mål för människorättsfostran som ställs upp i FN-instrument med anknytning till människorättsfostran uppnåddes sålunda inte.

Kunskaperna om de mänskliga rättigheterna var bristfälliga, och de studerande hade inte god kännedom om internationella människorättsinstrument eller människorättsorganisationer. Å ena sidan ansågs de mänskliga rättigheterna vara främmande och svåra att förstå sig på, å andra sidan ansågs de vara självklara.

Sekä opiskelijat että opettajat liittivät ihmisoikeuskasvatukseen erityisesti uskontoon, historiaan ja yhteiskuntaoppiin tai johonkin tai joihinkin näistä kolmesta oppiaineesta. Ihmisarvoa käsiteltiin erityisesti uskonnonopetuksessa ja ihmisoikeuksien historiaan liittyviä asioita erityisesti historiassa. Opettajat kertoivat pyrkivänsä noudattamaan ihmisoikeuksien periaatteita työssään ja kunnioittamaan jokaisen ihmisarvoa.

Erilaisuuden kohtaamiseen ja kunnioittamiseen liittyvissä taidoissa havaittiin puutteita, ja tutkimuksessa tuli esiin myös ennakkoluuloja ja jopa rasismia.

Monikulttuurisessa yhteiskunnassa on tärkeää saada tietoa muista katsomuksista sekä taitoja erilaisten katsomusten kohtaamiseen sekä toista kunnioittavaan vuorovaikutukseen niin kouluympäristössä, Suomessa kuin globaalisti. 2000-luvulla tätä on painotettu kansainvälisesti ja eurooppalaisella tasolla useissa asiakirjoissa (esim. Euroopan neuvoston ja Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön puiteissa).

Lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteita ja tuntijakoa uudistetaan parhailaan. On tärkeää, että ihmisoikeuskasvatukselle ja -koulutukselle asetetut tavoitteet ja niiden käytännön toteutus huomioidaan ja toteutetaan tässä uudistuksessa. Kaikille pakollisiin kursseihin tulee sisältyä riittävästi ihmisoikeuskasvatuksen näkökulmasta tärkeiden oppiaineiden opetusta. Ihmisoikeuskasvatusvelvoitteet on huomioitava myös opettajien koulutuksessa.

Människorättsproblem ansågs vara relevanta "någon annanstans", inte i det egna gymnasiet eller i Finland. Användningen av specifikt människorättsmaterial hade varit knapphändig eller obefintlig i undervisningen.

I och för sig upplevde respondenterna ändå att de mänskliga rättigheterna förverkligades tämligen väl i gymnasiet. Exempelvis ansåg både de studerande och lärarna att jämställdhet förverkligades. Lärarna berättade att de i sitt fostringsarbete strävar efter att de mänskliga rättigheterna skall respekteras.

Såväl de studerande som lärarna associerade människorättsfostran med särskilt religion, historia och samhällslära eller med ett eller två av de här läroämnena. Människovärdet behandlades speciellt på religionstimmarna, och sådant som rör de mänskliga rättigheternas historia behandlades i synnerhet på historietimarna. Lärarna berättade att de strävar efter att följa människorättsprinciperna i sitt arbete och respektera vars och ens människovärde.

Bristar i färdigheterna att möta och respektera det som är annorlunda noterades, och i undersökningen framkom också fördomar och rentav rasism.

I ett mångkulturellt samhälle är det viktigt med kunskaper om andra åskådningar och med färdigheter att möta andra åskådningar i respektfull växelverkan – det gäller såväl i skolmiljön som i Finland och globalt. På 2000-talet har det här betonats internationellt och på europeisk nivå i många instrument (inom ramen för t.ex. Europarådet och Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa).

Grunderna för gymnasieutbildningens läroplan och timfördelningen i gymnasiet revideras som bäst. Det är viktigt att målen för människorättsfostran och människorättsutbildningen samt förverkligandet av dem i praktiken beaktas i samband med reformen. De kurser som är obligatoriska för alla bör innehålla tillräckligt med undervisning i läroämnen som är viktiga med avseende på människorättsfostran. Skyldigheten att ge människorättsfostran bör beaktas också i lärarutbildningen.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

1. Ihmisoikeuskasvatus lukioissa on turvattava. Aiheen kannalta erityisen tärkeiden oppiaineiden on saatava riittävästi resursseja.

Opiskelijoiden lukio-opintoihin tulee sisältyä riittävästi ihmisoikeusopetusta ja -kasvatusta. Ihmisoikeuskasvatuksen eri osa-alueet tulee huomioida lukio-koulutuksen tavoitteissa ja sisällöissä. Erityisesti katsomusaineet sekä historia ja yhteiskuntaoppi ovat tärkeässä asemassa. On huomioitava, että lukion pakollisilla kursseilla tulee olla riittävästi eettistä, ihmisarvoon ja katso-mukselliseen ja kulttuuriseen moninai-suuteen liittyvää kasvatusta sekä tietoa ihmisoikeuksista ja niiden historiasta, jotta ihmisoikeuskasvatuksen tavoit-teet voivat käytännössä toteutua.

2. Ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden saavuttamista on arvioitava monipuolisesti

Ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden saavuttamisen arviointia tulee sisältyä myös kurssiarviointiin ja ylioppilasko-keisiin. Ihmisoikeuskasvatuksen sisäl-töä, laajuutta ja tavoitteiden saavut-tamista on arvioitava monipuolisesti myös tutkimuksissa.

3. Oppimateriaaleja tulee tutkia ja kehittää

Eri oppiaineiden oppimateriaaleja tulee tutkia ja arvioida ihmisoikeus-kasvatuksen näkökulmasta. Oppima-teriaalien tekijöille tulee olla tarjolla tukea ihmisoikeusnäkökulman huomi-oimiseen. Erillisiä ihmisoikeuskasva-tusmateriaaleja tulee kehittää entistä laadukkaammiksi ja koulun tarpeisiin

ÄTGÄRDSFÖRSLAG

1. Människorättsfostran i gymnasiet bör tryggas. Resurserna för de läroämnen som är särskilt viktiga i sammanhanget bör vara tillräckliga.

Tillräckligt med undervisning och fostran gällande de mänskliga rättig-heterna bör ingå i gymnasiestudierna. De olika delområdena inom männis-ko-rättsfostran bör beaktas i gymna-sieutbildningens mål och innehåll. I synnerhet är livsåskådningsämnen samt historia och samhällslära i en viktig ställning. Det bör beaktas att de obligatoriska gymnasiekurserna innehåller tillräckligt med fostran i etik, människovärdet, livsåskådnings-relaterad och kulturell mångfald samt kunskaper om de mänskliga rättighe-terna och deras historia för att målen för människorättsfostran skall kunna uppnås i praktiken.

2. Hur målen för människorättsfostran uppnås bör utvärderas mångsidigt

Utvärderingen av hur väl målen för människorättsfostran har uppnåtts bör ingå också i kursutvärderingarna och studentexamensproven. Innehållet i och omfattningen hos människorätts-fostran samt uppnåendet av målen för den bör utvärderas på ett mångsidigt sätt också inom forskningen.

3. Läromedlen bör undersökas och utvecklas

Läromedlen i olika läroämnen bör undersökas och bedömas med avse-ende på människorättsfostran. De som producerar läromedel bör ha tillgång till sakkunnigt stöd när det gäller att beakta människorättsaspekten. Sepa-

sopiviksi. Materiaalien kehittämisessä tarvitaan opettajien ja opiskelijoiden näkökulmien huomioonottamista ja asiantuntemusta. On kiinnitettävä huomiota siihen, että materiaalit ta-voittavat opettajat ja opiskelijat ja että opettajille tarjotaan riittävästi tukea materiaalien hyödyntämisessä.

4. Koulujen ja kansalaisjärjestöjen yhteistyötä tulee kehittää

Yhteistyötä koulujen ja kansalaisjärjes-töjen välillä tulee kehittää huomioiden koulujen tarpeet ja konteksti. Opet-tajille tulee tarjota riittävästi tukea ihmisoikeuskasvatuksen toteuttami-seksi. Yhteistyömuotoja tulee kehittää ja arvioida.

5. Opettajien mahdollisuudet monipuoliseen ihmisoikeus-kasvatukseen on turvattava

Opettajankoulutukseen tulee sisältyä kaikkien opettajien kohdalla riittävästi sellaista koulutusta, joka liittyy sekä eettiseen kasvatukseen että katsomuk-selliseen ja kulttuuriseen moninaisuu-teen. Monikulttuurisessa yhteiskun-nassa moninaisuuden huomioimiseen ja katsomusten kohtaamiseen liittyvät tiedot ja taidot muodostavat tärkeän osan opettajan ammattitaitoa. Jokai-sella opettajalla ja koulun johtajalla tulee olla myös riittävä perustietous heitä työssä velvoittavista ihmisoikeus-asiakirjoista ja niiden sisällöstä.

rata material för människorättsfostran bör utvecklas så att de blir ännu mer högklassiga och motsvarar skolornas behov. När materialet utvecklas be-hövs lärarnas och de studerandes syn-punkter och sakkunskap. Det gäller att ägna uppmärksamhet åt att materialet når lärarna och de studerande och att lärarna erbjuds tillräckligt med stöd i fråga om att utnyttja materialet.

4. Samarbetet mellan skolor och frivilligorganisationer bör utvecklas

Samarbetet mellan skolor och frivil-ligorganisationer bör utvecklas på ett sådant sätt att skolornas behov och kontexten beaktas. Lärarna bör erbjudas tillräckligt med stöd för att kunna lära ut människorättsfostran. Samarbetsformerna bör utvecklas och utvärderas.

5. Lärarnas möjligheter till mångsidig människorättsfostran bör tryggas

Läro-utbildningen bör innehålla tillräcklig utbildning för alla lärare som är relaterad till såväl etisk fost-ran som livsåskådningsrelaterad och kulturell mångfald. I ett mångkulturellt samhälle utgör kunskaper och färdig-heter som anknyter till beaktande av mångfalden och mötet mellan olika åskådningar en viktig del av lärarens yrkesskicklighet. Varje lärare och skol-föreståndare bör också ha tillräckliga grundläggande kunskaper om män-niskorättsinstrument, som är förplik-tande för dem i deras arbete, och om innehållet i dem.

Ammatillinen koulutus

Yrkesutbildningen

Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen muodollinen perusta ammatillisessa koulutuksessa on heikko. Ihmisoikeusaiheisia sisältöjä toteutetaan silti käytännössä. Kun linkitys ihmisoikeuksiin kuitenkin puuttuu, eivät oikeuksien sisällöt ja velvoittavuus välity opetukseen eivätkä opiskelijoiden arkeen.

Den formella grunden för människorättsfostran och människorättsutbildningen är svag inom yrkesutbildningen. Trots det undervisas det de facto teman som anknyter sig till mänskliga rättigheter. Eftersom kopplingen till de mänskliga rättigheterna ändå saknas förmedlas inte rättigheternas innehåll och bindande karaktär i undervisningen, och de integreras inte heller i studenternas vardag.

AMMATILLISESTA KOULUTUKSESTA säädetyn lain (630/1998) mukaan ammatillisen koulutuksen ensisijaisena tarkoituksena on kohottaa väestön ammatillista osaamista, kehittää työelämää ja vastata sen osaamistarpeita sekä edistää työllisyyttä.

Koulutuksen tavoitteeksi on määritelty myös tukea opiskelijoiden kehittymistä hyviksi ja tasapainoisiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi. Lisäksi ammatillisen koulutuksen tulee antaa opiskelijoille jatko-opintojen, harrastusten sekä persoonallisuuden kehittämisen kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä tukea elinikäistä oppimista.

Ammatillinen koulutus jakaantuu valmistaviin ja valmentaviin koulutuksiin, ammatillisiin perustutkintoihin sekä aikuisten lisäkoulutukseen, joka koostuu ammattitutkinnoista ja erityisammattitutkinnoista. Kaikki ammatilliset perustutkinnot, ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot voidaan suorittaa myös näyttötutkintoina työelämässä.

Ammatilliseen koulutukseen lukeutuvia valmistavia ja valmentavia koulutuksia on neljä:

ENLIGT LAGEN OM yrkesutbildning (630/1998) är det primära syftet med yrkesutbildningen att höja befolkningens yrkeskunnande, utveckla arbetslivet och svara mot dess behov av kunskande samt främja sysselsättningen.

Målet för utbildningen är också att stödja de studerandes utveckling till goda och harmoniska människor och samhällsmedlemmar. Dessutom bör yrkesutbildningen ge de studerande sådana kunskaper och färdigheter som de behöver för fortsatta studier, fritidsintressen och en allsidig personlighetsutveckling samt stödja livslångt lärande.

Yrkesutbildningen är uppdelad i förberedande och orienterande utbildning, yrkesinriktade grundexamina och tilläggsutbildning för vuxna. Den sistnämnda består av yrkesexamina och specialyrkesexamina. Alla yrkesinriktade grundexamina, yrkesexamina och specialyrkesexamina kan avläggas också i arbetslivet i form av fristående examina.

Det finns fyra förberedande och orienterande utbildningar som hänförs till yrkesutbildningen, nämligen orienterande och

ammattilliseen peruskoulutukseen ohjaava ja valmentava koulutus, maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus, vammaisten opiskelijoiden valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus sekä kotitalous-opetus.

Ammatillisia perustutkintoja on yhteensä 52 ja ne jakaantuvat seuraaville kahdeksalle koulutuslalle: humanistinen ja kasvatusala (3), kulttuuriala (6), yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala (1), luonnontieteiden ala (1), tekniikan ja liikenteen ala (26), luonnonvara- ja ympäristöala (6), sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala (6) sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousala (3).

Ihmisoikeudet ammatillisessa koulutuksessa

Ammatillista koulutusta koskeva selvitys perustuu valmistavien ja valmentavien koulutusten opetussuunnitelmien perusteiden, viiden ammatillisen perustutkinnon perusteiden, yhden ammatitutkinnon ja kahden erikoisammattitutkinnon perusteiden analyysiin sekä yksittäisten opettajien haastatteluihin.

Ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta tavoitteena tai sisältönä ei ole nimenomaisesti kirjattu ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteisiin. Niistä löytyy kuitenkin yksittäisiä viittauksia ihmisoikeuksiin ja ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden kanssa yhteneviä tavoitteita ja sisältöjä, jotka painottuvat eri perustutkinnoissa ammattialojen osaamisvaatimusten mukaisesti. Erityisesti näin on valinnaisiin tutkinnon osiin kuuluvan *etiikan* sekä *elinikäisen oppimisen* avaintaitojen osalta.

Linkitys ihmisoikeuksiin jää kuitenkin tekevä, joten ihmisoikeuksien normatiivinen ja velvoittava luonne jää huomioimatta. Esimerkiksi yhdenvertaisuutta koskevissa vaatimuksissa mainitaan usein yhdenvertaisen kohtelun asemasta ”muiden huomioon ottaminen”, mikä jää tavoitteena sisällöllisesti epäselväksi.

Myös ammatillisten tutkintojen opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteisiin sisältyvät arvopohjat ovat ihmisoikeusnäkökulmasta alaja koulutuskohtaisesti hyvin erilaisia. Lisäksi ne

förberedande utbildning för grundläggande yrkesutbildning, förberedande utbildning för grundläggande yrkesutbildning för invandrare, undervisning och handledning för handikappade som ges i tränings- och rehabiliteringssyfte samt undervisning i huslig ekonomi.

De sammanlagt 52 yrkesinriktade grund-examina är indelade i åtta utbildningsområden. Utbildningsområdena är det humanistiska och pedagogiska området (3 yrkesinriktade grund-examina), kultur (6), det samhällsvetenskapliga, företagsekonomiska och administrativa området (1), det naturvetenskapliga området (1), teknik och kommunikation (26), naturbruk och miljöområdet (6), social-, hälso- och idrottsområdet (6) samt turism-, kosthålls- och ekonomibranschen (3).

De mänskliga rättigheterna inom yrkesutbildningen

Utredningen om yrkesutbildningen grundar sig på en analys av grunderna för läroplanerna för de orienterande och förberedande utbildningarna, grunderna för fem yrkesinriktade grundexamina, grunderna för en yrkesexamen och två specialyrkesexamina samt på intervjuer med enskilda lärare.

Människorättsfostran och människorättsutbildning har inte uttryckligen skrivits in i läroplansgrunderna för yrkesutbildningen och examensgrunderna i form av vare sig mål eller innehåll. I de här dokumenten ingår emellertid enstaka hänvisningar till de mänskliga rättigheterna och likaså mål och innehåll som är förenliga med målen för människorättsfostran. Målen och innehållen betonas i olika grundexamina i överensstämmelse med yrkesområdenas kompetenskrav. I synnerhet förhåller det sig så här i fråga om etik och nyckelkompetenser för livslångt lärande, vilka ingår i de valfria examensdelarna.

Emedan kopplingen till de mänskliga rättigheterna saknas, förbises dock de mänskliga rättigheternas normativa och bindande karaktär. Exempelvis nämns ”ta hänsyn till andra” ofta

on kirjattu opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden liiteosaan, eivätkä ne siten ole koulutusten järjestäjiä sitovia. Osasta opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteita ne lisäksi puuttuvat kokonaan.

Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen muodollinen perusta on siis ammatillisessa koulutuksessa heikko. Tämän selvityksen yhteydessä yksittäisiltä opettajilta saatiin kuitenkin vastauksia, joiden perusteella vaikuttaa siltä, että ihmisoikeusaiheisia sisältöjä toteutetaan käytännön koulutuksessa. Kun näiden yhdistäminen ihmisoikeuksiin kuitenkin pääsääntöisesti puuttuu, eivät ihmisoikeuksien sisällöt ja velvoittavuus välity opetukseen eivätkä opiskelijoiden arkeen.

Ammatillisen koulutuksen pakollisiin osiin integroitu ihmisoikeuskasvatus velvoittaisi koulutuksen järjestäjiä sekä opettajia huomioimaan ihmisoikeudet systemaattisesti osana ammatillista koulutusta.

i stället för jämlikt bemötande när det handlar om krav på jämlikhet. Det gör att målinnehållet blir diffust.

Också värdegrunderna i läroplansgrunderna och examensgrunderna för yrkesinriktade examina skiljer sig markant åt ur människorättsperspektiv när man jämför olika branscher och utbildningar. Dessutom har de skrivits in i bilagedelen i läroplans- och examensgrunderna och är följaktligen inte bindande för utbildningsanordnarna. I vissa läroplans- och examensgrunder saknas de dessutom helt och hållet.

Den formella grunden för människorättsfostran och människorättsutbildningen är alltså svag inom yrkesutbildningen. I samband med den här utredningen gav enskilda lärare ändå svar som tyder på att människorättsinnehåll genomförs i den praktiska utbildningen. Eftersom kopplingen till de mänskliga rättigheterna ändå i regel saknas förmedlas inte rättigheternas innehåll och bindande karaktär i undervisningen, och de integreras inte heller i de studerandes vardag.

Om människorättsfostran integreras i de obligatoriska delarna av yrkesutbildningen förpliktas utbildningsanordnarna och lärarna att systematiskt beakta de mänskliga rättigheterna som ett inslag i yrkesutbildningen.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

1. Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tavoitteet ja sisällöt tulee kirjata opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteisiin

Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteista löytyy yksittäisiä sisältöjä, jotka ovat ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden kanssa yhteneviä. Ne eivät kuitenkaan ole riittäviä. Ihmisoikeuskasvatuksen kansainvälisen määritelmän mukaiset tavoitteet ja sisällöt tulee kirjata opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteisiin.

2. Ihmisoikeudet tulee kirjata koulutusten arvoperustaan koulutusten järjestäjiä sitovalla tavalla

Ammatillisten koulutusten opetussuunnitelmiin ja tutkintojen perusteisiin sisältyvät arvoperustat ovat ala- ja koulutuskohdaisia. Ne löytyvät opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden liiteosasta, eivätkä siten ole koulutuksen järjestäjää sitovia. Arvoperustat, johon kirjataan ihmisoikeudet, tulee sisällyttää koulutusten ja tutkintojen perusteiden sitovaan osaan. Lisäksi ammatillisille koulutuksille tulee määritellä yksi yhteinen, ihmisoikeudet sisältävä arvoperusta.

3. Ihmisoikeudet tulee huomioida osaamisen arviointikriteereissä

Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tavoitteet ja sisällöt tulee sisällyttää ammatillisen osaamisen arviointikriteereihin.

ÄTGÄRDSFÖRSLAG

1. Målen för och innehållen i människorättsfostran och människorättsutbildningen bör skrivas in i läroplans- och examensgrunderna

I läroplans- och examensgrunderna för yrkesutbildningen kan man ställvis hitta innehåll som är i linje med målen för människorättsfostran. Detta är emellertid inte tillräckligt. Mål och innehåll som är förenliga med den internationella definitionen av begreppet människorättsfostran bör skrivas in i läroplans- och examensgrunderna.

2. De mänskliga rättigheterna bör skrivas in i värdegrunden för utbildningarna på ett sätt som är bindande för utbildningsanordnarna

Värdegrunderna i läroplans- och examensgrunderna inom yrkesutbildningen är bransch- och utbildningsspecifika. Man hittar dem i läroplans- och examensgrundernas bilagedel, och därför är de inte bindande för utbildningsanordnarna. Värdegrunderna bör kompletteras med text om de mänskliga rättigheterna och inkluderas i läroplans- och examensgrundernas bindande del. Dessutom bör det för yrkesutbildningarna fastställas en gemensam värdegrund där de mänskliga rättigheterna ingår.

3. Bedömningskriterierna bör utsträckas till att omfatta de mänskliga rättigheterna

Målen för och innehållen i människorättsfostran och människorättsutbildningen bör införlivas med de bedömningskriterier som tillämpas för yrkeskompetens.

Ammattikorkeakoulut

Yrkeshögskolorna

Ammattikorkeakouluissa ihmisoikeuskasvatusta ei pääsääntöisesti ole sisällytetty opetussuunnitelmiin. Kaikille opiskelijoille suunnattua, ihmisoikeusaiheista perusopetusta järjestetään vain vähän. Oppilaitokset tukeutuvat ihmisoikeuskasvatuksessa yksittäisiin aktiivisiin opettajiin ja kansalaisjärjestöihin. Ihmisoikeuskasvatuksen nähdään toistaiseksi kuuluvan lähinnä tiettyjen koulutusalojen, kuten sosiaali-, hoito- ja terveystalouden asiantuntemukseen.

Människorättsfostran ingår i regel inte i yrkeshögskolornas läroplaner. Sådana grundstudier för alla studerande som belyser frågor om mänskliga rättigheter anordnas endast i liten utsträckning. Läroanstalterna stöder sig i sin människorättsfostran på enskilda aktiva lärare och på frivilligorganisationer. Tills vidare anser de flesta att människorättsfostran närmast går att relatera till sakkunskap inom vissa specifika utbildningsområden, till exempel social-, vård- och hälsobranschen.

SUOMESSA TOIMII 25 ammattikorkeakoulua (AMK) 60 paikkakunnalla. Suomalaiset ammattikorkeakoulut ovat monialaisia ja alueellisia korkeakouluja, joissa järjestetään ammattikorkeakoulututkintoon ja ylempään ammattikorkeakoulututkintoon johtavaa opetusta, ammatillisia erikoistumisopintoja ja muuta aikuiskoulutusta, avointa ammattikorkeakouluopetusta ja ammatillista opettajakorkeakoulutusta.

Opintoja järjestetään kahdeksalla koulutusallalla, jotka ovat humanistinen ja kasvatusala, kulttuuriala, yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala, luonnontieteiden ala, tekniikan ja liikenteen ala, luonnonvara- ja ympäristöala, sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousala.

Opetus- ja kulttuuriministeriö vahvistaa ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmat. Ammattikorkeakoulut päättävät itse koulutuksen sisällöstä ja opetussuunnitelmasta. Ammattikorkeakoulujen toimintaa säätelee ammattikorke-

I FINLAND FINNS DET 25 yrkeshögskolor (YH) på 60 orter. De finländska yrkeshögskolorna är mångsektoriella och regionala högskolor som ordnar utbildning som leder till yrkeshögskoleexamen och högre yrkeshögskoleexamen, yrkesinriktade specialiseringsstudier och annan vuxenutbildning, öppen yrkeshögskoleundervisning och yrkespedagogisk lärarutbildning.

Studier anordnas inom åtta utbildningsområden: det humanistiska och pedagogiska området, kultur, det samhällsvetenskapliga, företagsekonomiska och administrativa området, det naturvetenskapliga området, teknik och kommunikation, naturbruk och miljöområdet, social-, hälso- och idrottsområdet samt turism-, kosthålls- och ekonomibranschen.

Undervisnings- och kulturministeriet fastställer yrkeshögskolornas utbildningsprogram. Yrkeshögskolorna beslutar själva om utbildningens innehåll och läroplanen. Yrkeshögskolornas verksamhet regleras i yrkeshögskolela-

koululaki (351/2003) ja sitä ohjaavat asetukset. Ammatillista opettajankoulutusta määrittää oma lakinsa (356/2003). Viime vuosina on uudistettu ammattikorkeakoulujen rahoitusta ja hallintoa koskevaa lainsäädäntöä. Uusi laki astui voimaan 1.1.2014.

Selvityksen tulokset

Ammattikorkeakoulujen ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toteutumisen selvittämiseksi käytettiin lähteenä asiakirjoja, haastatteluja sekä kaikille ammattikorkeakouluille sähköisesti lähetettyyn kyselyyn saatuja vastauksia. Kyselyyn vastasi 13 ammattikorkeakoulua. Vastaajiksi valikoitui pääasiassa oppilaitosten hallinnollista ja pedagogista sisältöä suunnittelevia johtajia ja niitä opettajia, jotka ovat olleet aktiivisia ihmisoikeuksien ja ihmisoikeuskasvatuksen edistämisessä.

Selvitystyön pohjalta voidaan todeta, ettei ihmisoikeuskasvatusta pääsääntöisesti ole sisällytetty ammattikorkeakoulujen opetus-suunnitelmiin. Kaikille opiskelijoille suunnattua perusopetusta järjestetään vähän. Ammattikorkeakouluille yhteisiä oppimateriaaleja ei ole käytössä, eikä ihmisoikeuskasvatusta tarjota systemaattisesti verkko-opintoina. Ihmisoikeuskasvatuksen nähdään kuuluvan lähinnä tiettyjen koulutusalojen, kuten sosiaali-, hoito- ja terveystieteiden alaan asiantuntemukseen.

Oppilaitokset tukeutuvat ihmisoikeuskasvatuksessa yksittäisiin aktiivisiin opettajiin ja kansalaisjärjestöyhteistyöhön. Tämä saattaa selittää myös sitä, miksi monet vastaajat ilmoittivat opettajien täydennyskoulutuksen olevan nykyisellään riittävää.

Ammattikorkeakoulujen yhteistyön kautta on alueellisesti ja valtakunnallisesti pystytty edistämään strategisesti erityisesti yhdenvertaisuuden ja esteettömyyden tavoitteita. Näiden tavoitteiden toteutumisen seuranta ja arviointi on kuitenkin vielä puutteellista. Oppilaitoksiin on vakiintunut, vaikkakin vaihtelevasti, perus- ja ihmisoikeuksia edistäviä eettisiä toimintakäytäntöjä sekä oppilaitoskohtaisia ohjeistuksia.

gen (351/2003) och styrs genom förordningar. Den yrkespedagogiska lärarutbildningen regleras i en särskild lag (356/2003). Lagstiftningen om yrkeshögskolornas finansiering och administration har reviderats på senare år. En lagändring som gäller finansieringen trädde i kraft 1.1.2014.

Kartläggningens resultat

För att klargöra hur människorättsfostran och människorättsutbildningen vid yrkeshögskolorna har genomförts användes dokument, intervjuer och svaren på en elektronisk enkät som hade sänts till alla yrkeshögskolor. Enkäten besvarades av 13 yrkeshögskolor. Respondenterna var framför allt chefer som planerar läroanstalternas förvaltningsanknutna och pedagogiska innehåll samt lärare som aktivt har fokuserat på de mänskliga rättigheterna och människorättsfostran.

Utifrån kartläggningen kan det konstateras att människorättsfostran i regel inte ingår i yrkeshögskolornas läroplaner. Grundstudier som omfattar alla studerande anordnas endast i liten utsträckning. Yrkeshögskolorna använder inte gemensamma läromedel. Människorättsfostran erbjuds inte heller systematiskt i form av nätstudier. Det flesta anser att människorättsfostran närmast går att relatera till sakkunskap inom vissa specifika utbildningsområden, t.ex. social-, vård- och hälsobranschen.

Läroanstalterna stöder sig i sin människorättsfostran på enskilda aktiva lärare och på samarbete med frivilligorganisationer. Eventuellt är det här förklaringen till att många respondenter uppgav att fortbildningen för lärare för närvarande är tillräcklig.

Med hjälp av samarbete mellan yrkeshögskolorna har det regionalt och på landsnivå varit möjligt att strategiskt främja i synnerhet jämlikhets- och tillgänglighetsmål. Uppföljningen och utvärderingen av målen är dock ännu bristfällig.

Vid läroanstalterna har det – om än i varierande utsträckning – etablerats dels etisk

Monipuolisimmin ja integroiduimmin ihmisoikeuskasvatus toteutuu sosiaali- ja terveystieteiden opinnoissa ja vaihtelevasti humanististen, kasvatustieteiden ja kulttuurialan opinnoissa. Moni oppilaitos toteuttaa ihmisoikeuskasvatusta läpäisyperiaatteella. Ihmisoikeuskasvatuksen periaatteiden nähdään toteutuvan erityisesti kansainvälisyyttä, globaalia vastuuta ja maahanmuuttajien opintoja edistävien hankkeiden sekä opettaja- ja opiskelijavaihdon yhteydessä.

praxis, dels läroanstaltsspecifika anvisningar som främjar de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.

Människorättsfostran genomförs allsidigast och mest integrerat i studierna på social- och hälsovårdsområdet. I varierande grad ingår människorättsfostran i studierna på det humanistiska och pedagogiska området samt kulturområdet. Många läroanstalter genomför människorättsfostran i enlighet med genomströmningsprincipen. Man anser att principerna för människorättsfostran förverkligas särskilt i samband med projekt som främjar internationalism, globalt ansvar och studier för invandrare samt i samband med lärar- och studerandeutbyte.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

1. Ihmisoikeuskasvatus on integroitava johdonmukaisesti opetussuunnitelmiin

Läpäisyperiaatteella toteutettu ihmisoikeuskasvatus jää sattumanvaraiseksi ja opettajakohtaiseksi. Siksi ihmisoikeuskasvatus on integroitava järjestelmällisesti opintosuunnitelmiin. Ammattiin valmentavilla opintojaksoilla ja -kokonaisuuksissa ihmisoikeuskasvatus on sisällytettävä yhteisiin perusopintoihin. Nämä toimenpiteet takaavat sen, että ammattikorkeakoulujen ihmisoikeuskasvatus on sisällöllisesti kattavaa ja kokonaisvaltaista sekä alueellisesti ja valtakunnallisesti yhtenäistä.

2. Yhtenäistä oppimateriaalia ja monipuolisia opetusmenetelmiä on kehitettävä

Opetussuunnitelmiin tulee lisätä opintoja, jotka avaavat konkreettisesti kansainvälisten ihmisoikeussopimusten

ÅTGÄRDSFÖRSLAG

1. Människorättsfostran bör konsekvent integreras i läroplanerna

Människorättsfostran som genomförs enligt genomströmningsprincipen är slumpmässig och beroende av lärarens insatser. Därför gäller det att systematiskt integrera människorättsfostran i läroplanerna. Människorättsfostran bör tas upp i de gemensamma grundstudierna i de yrkesförberedande studieperioderna och studiehelheterna. Det här garanterar att yrkeshögskolornas människorättsfostran är heltäckande och helhetsinriktad till sitt innehåll. Samtidigt blir den enhetlig både regionalt och nationellt sett.

2. Enhetliga läromedel och mångsidiga undervisningsmetoder bör utvecklas

Läroplanerna bör kompletteras med studier som på ett konkret sätt belyser kopplingarna mellan de internationella människorättskonventionerna,

yhteyksiä kansalliseen lainsäädäntöön ja politiikkaohjelmiin, työelämään sekä oppilaitoksen strategiaan ja toimintakulttuuriin. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset tulee nähdä pedagogisina työkaluina. Opetukseen on lisättävä ihmisoikeuksia toiminnallistavin menetelmin lähestyviä ja opiskelijoita osallistavia harjoituksia. Valtioiden välisten kansainvälisten järjestöjen (kuten YK ja Euroopan neuvosto) ihmisoikeuskasvatusmateriaaleja sekä kansainvälisten ja kansallisten järjestöjen opetustyökaluja on hyödynnettävä. Nykyiset oppimateriaalit on arvioitava perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta.

3. Opiskelijat on huomioitava ihmisoikeuskasvatuksen voimavarana

Ammattikorkeakoulujen opiskelijat ovat ihmisoikeuskasvatuksen ja perus- ja ihmisoikeuksien oppilaitoskohtaisen toteutumisen vahvin voimavara. Opiskelijoiden omat kokemukset on huomioitava osana opiskelua ja opiskelijoiden osallistumista on vahvistettava. Oppilaitosten tulee motivoida opiskelijoita sisäistämään ihmisoikeudet osaksi arkipäiväistä elämäänsä ja opiskeluaan. Näin ihmisoikeuksien vaalimisesta tulee kiinteä osa ammattiin harjaantumista ja ammatti-identiteettiä. Työelämään liittyviin ihmisoikeuksia käsitteleviin ja ihmisoikeuskasvatusta kehittäviin opinäytetöihin tulee panostaa.

4. Ihmisoikeuksia edistävistä hankkeista on koottava yhtenäinen ja avoin tietopankki

Tietopankin perustaminen edesauttaa niin perus- kuin täydennyskoulutuksen

den nationella lagstiftningen, de nationella program som styr barn- och ungdomsarbetet, arbetslivet samt läroanstaltens strategi och verksamhetskultur. De internationella människorättskonventionerna bör ses som pedagogiska verktyg. Övningar som greppar de mänskliga rättigheterna på ett mera praktiskt plan och som engagerar de studerande behövs i undervisningen. Sådant material om människorättsfostran som mellanstatliga organisationer (bl.a. Förenta nationerna och Europarådet) har utarbetat och undervisningsverktyg som internationella och nationella organisationer har tagit fram bör utnyttjas. De nuvarande läromedlen bör utvärderas med avseende på de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.

3. De studerande bör beaktas som en resurs

De studerande vid respektive yrkeshögskola är den främsta resursen när det gäller att genomföra människorättsfostran och förverkliga de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Deras erfarenheter bör beaktas som ett inslag i studierna, och satsningar på deras engagemang behövs. Läroanstalterna bör motivera de studerande att tillägna sig de mänskliga rättigheterna i vardagslivet och studierna. Att värna om de mänskliga rättigheterna blir då dels ett fast inslag i träningen inför yrket, dels en del av yrkesidentiteten. Satsningar på arbetslivsrelaterade lärdomsprov som behandlar de mänskliga rättigheterna och utvecklar människorättsfostran behövs.

johdonmukaista kehittämistä. Tietopankkiin tulee koota työelämälähtöisten hankkeiden hyviä käytäntöjä. Tietojen tulee olla saatavilla kaikilla virallisilla kielillä ja Suomessa asuvien päävähemmistöjen kielillä. Hyvistä käytännöistä ja malleista on tiedotettava myös englanniksi osana kansainvälistä yhteistyötä.

5. Ihmisoikeusperiaatteiden edistämisen ja arvioimisen tulee olla osallistavaa ja säännönmukaista.

Ammattikorkeakoulujen, joissa jo on yhdenvertaisuusstrategia tai -ohjelma, on yhteistyössä kehitettävä ja luotava yhteismitallisia seurannan työkaluja toimeenpanon arvioimiseksi. Erityisen tärkeää on seurata välitöntä ja välillistä syrjintää ja häirintää sekä positiivista erityiskohtelua ja esteettömyyttä koskevia toimenpiteitä ja ratkaisuja. Oppilaitoksen vuosiraportoinnin yhteydessä on arvioitava ihmisoikeuskasvatuksen ja sen periaatteiden toteutuminen.

6. Kansainväliseen yhteistyöhön ja verkko-opintoihin on panostettava

Kansainvälistä opiskelija- ja opettajavaihtoa tulee jatkaa. On myös selvitetävää, miten oppilaitokset hyödyntävät jatkossa eurooppalaisten ammattikorkeakoulujen ihmisoikeusopintoja opetuksessaan. Nykyisiä verkko-opintoja on arvioitava ja kehitettävä yhteistyössä kansallisten ja ulkomaisten ammattikorkeakoulujen kanssa.

7. Ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseksi on perustettava monialainen yhteistyöverkosto

Ammattikorkeakoulujen ihmisoikeuskasvatuksen systemaattiseksi ja

4. Projektien avulla edistämistä ja arvioimista tulee olla osallistavaa ja säännönmukaista.

Inrättandet av en databank främjar en konsekvent utveckling av såväl grundutbildningen som fortbildningen. Bästa praxis som hänför sig till arbetslivsorienterade projekt bör samlas i databanken. Uppgifterna bör vara tillgängliga på alla de officiella språken i Finland och på de språk som de största språkminoriteterna talar. Informationen om bästa praxis och goda modeller bör spridas också på engelska som ett led i det internationella samarbetet.

5. Människorättsprinciperna bör främjas och utvärderas på ett aktiverande och regelmässigt sätt

Yrkeshögskolor som redan har en likabehandlingsstrategi eller ett likabehandlingsprogram bör i samarbete utveckla och skapa jämförbara uppföljningsverktyg för att utvärdera genomförandet. Särskilt viktigt är att ge akt på diskriminering och trakasserier av direkt och indirekt slag och att vidta åtgärder och utarbeta lösningar som gäller positiv särbehandling och tillgänglighet. I samband med läroanstaltens årsrapportering bör utfallet i fråga om människorättsfostran och principerna för den utvärderas.

6. Satsningar på internationellt samarbete och nätstudier behövs

Det internationella studerande- och lärarutbytet bör fortgå. Det gäller också att klarlägga hur läroanstalterna kommer att utnyttja de europeiska yrkeshögskolornas människorättsstudier i sin fortsatta undervisning. De nuva-

johdonmukaiseksi integroimiseksi opetussuunnitelmiin on perustettava pysyvä ja säännöllisesti kokoontuva yhteistyöverkosto. Siihen tulee kuulua ammattikorkeakoulun johtoa, henkilökuntaa ja opiskelijoita, sekä eri ministeriöiden, järjestökentän, ammattikorkeakoulun kehittämisryhmien ja työelämän edustajia. Opetus- ja kulttuuriministeriön tulee tukea verkoston perustamista. Ihmisoikeuskeskus ja keskeiset kansalaisjärjestöt voivat toimia verkoston ohjausryhmässä.

rande nätstudierna bör utvärderas och utvecklas i samarbete med nationella och utländska yrkeshögskolor.

7. Ett mångsektoriellt samarbetsnätverk bör inrättas för att utveckla människorättsfostran

För att människorättsfostran ska integreras systematiskt och konsekvent i yrkeshögskolornas läroplaner gäller det att inrätta ett permanent samarbetsnätverk som sammanträder regelbundet. Företrädare för yrkeshögskolornas ledning, personal och studerande samt för olika ministerier, organisationsfältet, arbetslivet och grupper för utveckling av yrkeshögskolorna bör ingå i nätverket. Undervisnings- och kulturministeriets stöd behövs i sammanhanget. Människorättscentret och centrala frivilligorganisationer kan delta i styrgruppen för nätverket.

Yliopistot Universiteten

*) Itse artikkelin ovat kirjoittaneet Reetta Toivanen ja Merja Pentikäinen. Toivanen kantoi päävastuun kirjoitusprosessista, sisällön ja rakenteen suunnittelusta sekä suurimmalta osin tekstiä varten tehdystä selvitystyöstä. Pentikäinen koonsi kirjoitusta varten tietoa yliopistoja koskevista määräyksistä ja -linjauksista sekä ihmisoikeuksia koskevasta opetuksesta Turun ja Lapin yliopistojen oikeustieteellisissä ja kasvatustieteellisissä tiedekunnissa.

*) Själv artikeln har författats av Reetta Toivanen och Merja Pentikäinen. Toivanen var huvudansvarig för skrivprocessen och för planeringen av innehållet och dispositionen. Hon ansvarade också för största delen av utredningsarbete. Pentikäinen sammanställde uppgifter om de officiella bestämmelser och riktlinjer som omfattar universiteten samt uppgifter om människorättsundervisningen vid de juridiska och pedagogiska fakulteterna vid Åbo universitet respektive Lapplands universitet.

Yliopistoissa annettavalla ihmisoikeuskoulutuksella on suuri merkitys koko yhteiskunnalle. Kaikki opettajat, ylemmät virkamiehet sekä suurin osa muista johtavassa asemassa toimivista koulutetaan yliopistoissa. He ovat avaintoimijoita ihmisoikeuksien käytännön toteutumisen kannalta. Tällä hetkellä yliopistojen tilanne on Suomessa ihmisoikeuskoulutuksen ja -kasvatuksen osalta heikko, eivätkä yliopistot itse miellä ihmisoikeuskoulutusta tehtäväkseen.

Den utbildning om mänskliga rättigheter som ges vid universiteten är av stor betydelse för hela samhället. Alla lärare och högre tjänstemän samt största delen av de övriga personerna i ledande ställning utbildas vid universitet. De är nyckelaktörer i fråga om det praktiska förverkligandet av de mänskliga rättigheterna. Hittills har universiteten i Finland inte profilerat sig när det gäller människorättsutbildningen och människorättsfostran; de uppfattar inte själva att människorättsutbildning är en av deras uppgifter.

SUOMI OSALLISTUI vuonna 2010 toista kertaa YK:n ihmisoikeusneuvoston yleismaailmalliseen määrääikaistarkasteluun (Universal Peer Review, UPR). Tässä yhteydessä Suomen ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tila nousi jälleen kerran kansainvälisen huolen kohteeksi.

Slovenian suositus Suomelle oli saattaa ihmisoikeuskasvatus opettajankoulutuksen pakolliseksi osaksi. Suomi ei ollut valmis hyväksymään tätä suositusta, vaan totesi vastauksessaan, ettei sillä ole mandaattia puuttua itsenäisten yliopistojen opetuksen sisältöihin.

Ihmisoikeuskasvatus on kuitenkin jokaisen ihmisen oikeus. Tämä tunnustetaan myös valtioneuvoston selonteossa Suomen ihmisoikeuspolitiikasta: "Ihmisoikeuslähtöinen ajattelu ja ihmisoikeusperiaatteet voivat juurtua koko yhteiskuntaan vain ihmisoikeuskoulutuksen, kasvatuksen ja tiedotuksen kautta. Oikeus

ÅR 2010 DELTOG FINLAND för andra gången i den universella periodiska granskning (Universal Peer Review, UPR) som Förenta nationernas råd för mänskliga rättigheter utför. I det sammanhanget väckte människorättsfostran och människorättsutbildningen i Finland än en gång oro hos andra länders representanter.

Slovenien rekommenderade att människorättsfostran görs till ett obligatoriskt inslag i den finländska lärarutbildningen. Finland var inte redo att godta det här och konstaterade i sitt svar att universiteten är självständiga och regeringen sålunda inte har mandat att befatta sig med innehållet i deras undervisning.

Människorättsfostran är emellertid något som alla människor har rätt till. Det framhålls också i statsrådets redogörelse om Finlands politik för de mänskliga rättigheterna: "Ett människorättsfokuserat tänkesätt och människorättsprinciperna kan slå rot i hela samhället

ihmisoikeuskoulutukseen on kansainvälisesti tunnustettu ihmisoikeus.”

Ihmisoikeuksien toteuttaminen ja täytännön paneminen on valtion velvollisuus. Valtion tulee siis huolehtia siitä, että jokainen valtion alueella asuva henkilö tietää oikeuksistaan ja kykenee toimimaan sekä omien että muiden ihmisten oikeuksien toteutumisen puolesta.

Yliopistoissa annettavalla ihmisoikeuskoulutuksella on erityisen suuri merkitys, koska kaikki opettajat, ylemmät virkamiehet sekä suurin osa muista yhteiskunnallisista johtavan aseman toimijoista, mm. oikeuden, talouden, tekniikan, sosiaali- ja kulttuurialan sekä politiikan asiantuntijat, koulutetaan yliopistoissa.

Esimerkiksi oikeustieteellisiin tutkintoihin kuuluva ylempi korkeakoulututkinto, oikeustieteen maisterin tutkinto, on oikeudellinen yleistutkinto, jonka suorittaneet rekrytoituvat erityisesti erilaisiin oikeuslaitoksen, hallinnon ja elinkeinoelämän tehtäviin. Oikeustieteen maisterin tutkinto on virkatutkintona kelpoisuusvaatimuksena moniin oikeushallinnon ja eräisiin hallinnon alan virkoihin.

Virkamiehet ja poliitikot kuuluvat avaintoimijoihin ihmisoikeuksien toteutumisen varmistamisessa. Mikäli heiltä puuttuu riittävä ihmisoikeusosaaminen, eivät ihmisoikeudet voi toteutua Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusveloitteiden edellyttämällä tavalla.

Korkeakoulusektorin ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen ja vahvistaminen on myös YK:n ihmisoikeuskasvatuksen maailmanohjelman vuosien 2010–2014 painopistealue. Käsillä olevassa artikkelissa tarkastellaan sitä, miten ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus toteutuvat suomalaisten yliopistojen *oikeustieteellisissä* ja *kasvatustieteellisissä* tiedekunnissa.

Yliopistojen hallinto ja ohjaus

Suomessa on tällä hetkellä yhteensä neljätoista yliopistoa, joista kaksi (Aalto-yliopisto ja Tampereen teknillinen yliopisto) on säätiömuotoisia. Muut kaksitoista, eli Helsingin, Itä-Suomen, Jyväskylän, Lapin, Oulun, Tampereen, Turun

endast genom utbildning, fostran och information om de mänskliga rättigheterna. Rätten till utbildning i de mänskliga rättigheterna är en internationellt erkänd mänsklig rättighet.”

Staten är skyldig att förverkliga de mänskliga rättigheterna och att verkställa dem i praktiken. Staten skall alltså se till att alla som bor inom dess territorium känner till sina rättigheter och förmår verka för värdet av deras egna och andras rättigheter.

Människorättsutbildningen vid universiteten är av särskilt stor betydelse, eftersom alla lärare och högre tjänstemän utbildas vid universiteten. Detsamma gäller de flesta övriga samhällsaktörerna i ledande ställning, bl.a. sakkunniga inom juridik, ekonomi, teknik, det sociala och det kulturella området samt inom politik.

Exempelvis är den högre juridiska högskoleexamen, med andra ord juris magisterexamen, en allmän juridisk examen som ger kompetens för flera olika yrken inom rättsväsendet, förvaltningen och näringslivet. Juris magisterexamen är också behörighetsvillkor för många tjänster inom justitieförvaltningen och för vissa förvaltningstjänster.

Tjänstemän och politiker hör till nyckelaktörerna när det gäller att säkerställa att de mänskliga rättigheterna förverkligas. Om deras människorättskompetens är bristfällig, kan de mänskliga rättigheterna inte verkställas på det sätt som de internationella människorättsförpliktelser som är bindande för Finland förutsätter.

Utveckling och befestande av människorättsfostran inom högskolesektorn är också ett insatsområde i FN:s världsprogram för människorättsfostran för åren 2010–2014. Den här artikeln tar upp frågan om hur människorättsfostran och människorättsutbildningen genomförs vid de finländska universitetens juridiska och pedagogiska fakulteter.

Hur universiteten förvaltas och styrs

I Finland finns det för närvarande sammanlagt 14 universitet, av vilka två (Aalto-universitetet och Tammerfors tekniska universitet) utgör

ja Vaasan yliopistot, sekä Lappeenrannan teknillinen yliopisto, vuonna 2013 aloittanut Taideyliopisto, Svenska handelshögskolan ja Åbo Akademi, ovat itsenäisiä julkisoikeudellisia laitoksia. Lisäksi sotilasalan korkeakoulutkinnot suoritetaan puolustushallinnon alaisessa Maanpuolustuskorkeakoulussa.

Yliopistojen rahoitus koostuu valtionrahoituksesta ja sitä täydentävästä rahoituksesta. Valtionhallinnossa yliopistot kuuluvat opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) toimialaan.

Yliopistoilla on perustuslaissa taattu ja yliopistolaissa (645/1997) vahvistettu itsehallinto (3§), jolla pyritään turvaamaan tieteen, taiteen ja opetuksen vapaus. Itsehallintoon kuuluu päätöksenteko-oikeus sisäiseen hallintoon kuuluvista asioista.

Valtion ohjaustoiminta ulottuu kuitenkin myös yliopistoihin. Valtioneuvosto hyväksyy joka neljäs vuosi koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman (KESU), joka määrittelee seuraavat koulutus- ja tutkimuspoliittiset linjaukset.

Hallitusohjelman, koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman ja lainsäädännön lisäksi yliopistoja ohjataan OKM:n ja yliopistojen välisillä sopimuksilla. Ministeriö myöntää myös määrärahat kehittämissuunnitelman mukaisesti sekä osallistuu asetettujen tavoitteiden seurantaan ja arviointiin. Yliopistolain mukaan opettajan on noudatettava koulutuksen ja opetuksen järjestämisestä annettuja säännöksiä ja määräyksiä (6§).

Ihmisoikeuskoulutus yliopistoissa

Yliopistojen tilanne on Suomessa ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen osalta heikko, eikä valtion taholta ole löytynyt poliittista tahtotilaa parannusten aikaan saamiseksi. Myöskään yliopistot itse eivät ole mieltäneet ihmisoikeuskoulutusta tehtäväkseen.

Oikeustieteellisen tiedekunnan useimpien oppiaineiden opetuksessa huomio on yleisesti ja lähtökohtaisesti kiinnitetty kansalliseen lainsäädäntöön. Tämä on myös täysin perustel-

stiftelser. De tolv andra (Helsingfors, Jyväskylä, Lapplands, Tammerfors, Uleåborgs, Vasa, Åbo och Östra Finlands universitet, Villmanstrands tekniska universitet, Konstuniversitetet som inledde sin verksamhet 2013, Svenska handelshögskolan och Åbo Akademi) är självständiga offentligrättsliga inrättningar. Utöver dem finns Försvarshögskolan, där högskoleexamina inom det militära området avläggs. Den hör till försvarsministeriets förvaltningsområde.

Universitetens finansiering består av en statlig finansieringsdel och en kompletterande finansieringsdel. Universiteten hör till undervisnings- och kulturministeriets (UKM) ansvarsområde.

Universitetens självstyrelse garanteras i grundlagen och befästs i 3 § i universitetslagen (558/2009). Genom självstyrelse har man velat trygga forskningens, konstens och den högsta undervisningens frihet. Självstyrelsen innefattar rätten att fatta beslut i ärenden som gäller den interna förvaltningen.

Helt fria från statlig styrning är universiteten dock inte. Statsrådet godkänner vart fjärde år en utvecklingsplan för utbildning och forskning, där de utbildnings- och forskningspolitiska riktlinjerna fastställs.

Regeringsprogrammet, utvecklingsplanen för utbildning och forskning samt lagstiftningen styr universiteten. Resultatavtal ingås dessutom mellan undervisnings- och kulturministeriet och universiteten. Ministeriet beviljar anslag i enlighet med utvecklingsplanen och deltar i uppföljningen och utvärderingen av de mål som har ställts upp. Enligt 6 § i universitetslagen skall lärarna iakta de bestämmelser och föreskrifter som gäller för anordnandet av utbildning och undervisning.

Människorättsutbildningen vid universiteten

Universiteten i Finland har hittills inte profilerat sig inom människorättsutbildningen och människorättsfostran. På statligt håll har det inte gått att uppbringa tillräcklig politisk vilja att åstadkomma förbättringar. Inte heller har

tua, koulutetaanhan suomalaisissa yliopistoissa ensisijaisesti asiantuntijoita, jotka ymmärtävät suomalaisen oikeusjärjestelmän rakenteen ja sisällön.

Suomen kansallinen lainsäädäntö on kuitenkin saanut runsaasti vaikutteita kansainvälisistä normeista, ja mm. Suomen hyväksymät kansainväliset ihmisoikeusnormit ovat merkittäväällä tavalla muokanneet kansallista oikeusjärjestelmäämme. Se, miten paljon oikeustieteellisen tiedekunnan eri oppiaineissa huomioidaan kansainvälisten normien ja kansallisten normien välinen dynaaminen vuorovaikutus, jää tällä hetkellä yksittäisten opettajien kiinnostuksen varaan.

Jos ihmisoikeuksia ei painoteta opetussuunnitelmassa, niiden opetus on hyvin ohuella pohjalla ja riippuu yksittäisten opettajien panoksesta.

universiteten själva uppfattat att människorättsutbildning är en av deras uppgifter.

Den nationella lagstiftningen står i fokus inom undervisningen i de flesta läroämnena vid universitetens juridiska fakulteter. Det här är fullt befogat, eftersom de finländska universiteten i första hand utbildar sakkunniga som skall vara förtrogna med det finska rättssystemets uppbyggnad och innehåll.

Den nationella lagstiftningen i Finland har dock påverkats kraftigt av internationella normer, och bl.a. har de internationella människorättsnormerna som Finland antagit influerat vårt nationella rättssystem i hög grad. I vilken mån man inom de olika läroämnena vid de juridiska fakulteterna beaktar den dynamiska växelverkan mellan internationella och nationella normer är för tillfället beroende av enskilda lärares intresse.

Ansvarspersonerna för de olika läroämnena, i praktiken professorerna, ansvarar för planeringen av innehållet i läroplanen för respektive ämne och för genomförandet. Fakultetsrådet godkänner läroplanerna för ett läsår åt gången. I praktiken kan de läroämnesansvariga perso-

Oppiaineiden vastuuhenkilöt, käytännössä professorit, vastaavat oppiaineensa opetus-suunnitelmien sisällön suunnittelusta ja toteutamisesta. Tiedekunnan johtokunta hyväksyy kutakin lukuvuotta koskevat opetussuunnitelmat. Käytännössä oppiainevastaavat voivat suunnitella oppiaineen sisällölliset painotukset vapaasti, eikä tiedekunta puutu niihin.

Koska ihmisoikeudet ovat kansainvälisen oikeuden normistoa, on ihmisoikeuksia käytännössä mahdotonta täysin sivuuttaa kansainvälisen oikeuden oppiaineen yleisopetuksessa. Lisäksi kansainvälisten ihmisoikeusnormien läheiset yhteydet kansallisiin perusoikeuksiin ja EU:n perusoikeuksiin edellyttävät kansainvälisten ihmisoikeusnormien huomioon ottamista jollain tavalla ainakin valtiosääntöoikeuden ja eurooppaoikeuden opetuksessa.

Suomen hyväksymät kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet ovat vaikuttaneet erityisesti myös mm. työ-, rikos-, perhe- ja prosessioikeuden kansallisiin normeihin.

Oikeustieteellisistä tiedekunnista tai laitoksista systemaattista ihmisoikeusopetusta voi sanoa tarjottavan ainoastaan Åbo Akademiassa, jonka oikeustieteen laitoksen yhteyteen perustettiin ihmisoikeusinstituutti jo vuonna 1985. Myös Helsingin yliopiston yhteydessä toimivalla Erik Castrén -instituutilla on merkittävä rooli ihmisoikeuskoulutuksessa. Oikeustieteellisessä tiedekunnassa ihmisoikeuskoulutusta pystytään tarjoamaan kuitenkin ainoastaan osalle opiskelijoista.

Lisäksi on syytä mainita Lapin yliopiston yhteydessä toimiva Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutti (PYVI), jonka vähemmistö- ja alkuperäiskansojen oikeuksia koskeva tutkimus välittyy myös koulutukseen. Muilta osin ihmisoikeusopetus on pakollista lähinnä kansainvälisen oikeuden oppiaineessa, kun taas muissa oppiaineissa sitä on tarjolla yleensä valinnaisten kurssien yhteydessä.

Oikeustieteellisissä tiedekunnissa on kuitenkin viime vuosikymmenen aikana noussut kysyntää kansainvälistä ihmisoikeusnormistoa sekä sen soveltamiseen liittyviä kysymyksiä koh-

nerna planera avvägningarna inom respektive läroämne fritt, fakulteten befattar sig inte med den saken.

Eftersom de mänskliga rättigheterna är en del av folkrätten är det i praktiken omöjligt att helt förbigå dem i den allmänna undervisningen i läroämnet folkrätt. Dessutom förutsätter den nära kopplingen mellan de internationella människorättsnormerna, de nationella grundläggande fri- och rättigheterna och EU:s grundläggande rättigheter att de internationella människorättsnormerna beaktas, åtminstone inom undervisningen i statsförfattningsrätt och europarätt.

De internationella människorättsförpliktelser som är bindande för Finland har också påverkat de nationella normerna, i synnerhet på bl.a. arbets-, straff-, familje- och processrättsens område.

Den enda juridiska fakultet eller institution som kan sägas bedriva systematisk undervisning i mänskliga rättigheter är rättsvetenskapliga institutionen vid Åbo Akademi. Institutet för mänskliga rättigheter grundades ju redan 1985 vid denna institution. Också Erik Castrén-institutet som är knutet till Helsingfors universitet spelar en framträdande roll inom människorättsutbildningen. Juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet kan dock erbjuda endast en del av alla studerande människorättsutbildning.

Dessutom finns det skäl att nämna Nordiska institutet för miljö- och minoritetsrätt vid Lapplands universitet, vars forskning i minoritets- och ursprungsfolkens rättigheter återspeglar sig i utbildningen. I övrigt är undervisningen i mänskliga rättigheter obligatorisk närmast inom läroämnet folkrätt, medan den för de övriga läroämnenas vidkommande vanligen erbjuds i samband med valfria kurser.

Vid de juridiska fakulteterna har de internationella människorättsnormerna och deras tillämpning emellertid väckt de studerandes intresse under det senaste årtiondet. Av särskilt intresse är avgörandena från internationella domstolar, framför allt Europeiska människorättsdomstolen. Efterfrågan har resulterat i ett

taan. Varsinkin kansainvälisten tuomioistuinten, erityisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuinten ratkaisut kiinnostavat opiskelijoita. Kysyntä on myös kasvattanut opetuksen määrää, vaikkakin sitä yleensä tarjotaan vapaavalintaisissa kokonaisuuksissa.

Kasvatustieteellisten tiedekuntien ihmisoikeusosaaminen ja ihmisoikeuskoulutus on lähes olematonta, joskin lasten oikeuksiin liittyvää opetusta on jonkin verran. On mahdollista, että lasten näkökulmaa ja siihen liittyviä kysymyksiä käsiteltäessä moni kasvatustieteen opettaja mainitsee myös lapsen oikeudet.

Kuitenkaan minkään tarkastelemamme kasvatustieteellisen tiedekunnan tai laitoksen strategiassa ei otettu proaktiivisesti kantaa ihmisoikeusosaamisen edistämiseksi. Samaa voidaan sanoa ihmisoikeusnäkökulmasta koko kasvatukseen ja koulutukseen: jos sellaista Suomen yliopistoista löytyy, se on implisiittistä ja henkilökunnan jäsenten omien mielenkiintojen ja panostusten ansiota.

Yhteenvetona voidaan todeta, että jos ihmisoikeuksia ei painoteta sen enempää yliopiston, tiedekunnan kuin oppiaineenkaan opetussuunnitelmassa ja strategiassa, niiden opetus on hyvin ohuella pohjalla ja sisältö ja opetuksen taso jää riippumaan oppiaineesta vastaavasta professorista tai yksittäisistä tuntiopettajista.

Samalla löytyy esimerkkejä siitä, että yksikin professori voi nostaa kokonaisen tiedekunnan ihmisoikeusosaamisen uudelle tasolle. Tällaisena esimerkkinä voidaan mainita emerita professori Rauni Räsänen, jonka johdolla Oulun yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa on kasvanut uusi ihmisoikeuksiinkin huomiota kiinnittävien kansainvälisyyskasvatuksen tutkijoiden ja opettajien sukupolvi.

ökat undervisningsutbud, men faktum kvarstår att undervisning i allmänhet står till buds endast inom valfria helheter.

De pedagogiska fakulteternas mänskörättskunnande och utbildning i mänskliga rättigheter är nästan obefintlig, även om det i någon mån förekommer undervisning som anknyter till barnens rättigheter. Det är möjligt att många som undervisar i pedagogik nämner barnets rättigheter när barnens perspektiv och därtill anknyttande frågor behandlas.

Ändå har inte en enda av de pedagogiska eller beteendevetenskapliga fakulteter eller institutioner som granskats tagit proaktiv ställning för att främja mänskörättskunnande. Det samma kan sägas om mänskörättsperspektivet inom all fostran och utbildning: om ett sådant förekommer vid universiteten i Finland är det implicit och existerar tack vare att somliga medlemmar i personalen har ett personligt intresse av saken och satsar på den.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att om de mänskliga rättigheterna inte betonas desto mer i universitetens, fakulteternas och läroämnenas läroplaner och strategier så vilar mänskörättsundervisningen i dem på en mycket bräcklig grund: både innehållet och undervisningens nivå är beroende av den professor som ansvarar för läroämnet eller av enskilda timlärare.

Samtidigt förmår en professor ensam höja en hel fakultets mänskörättskunnande till en ny nivå. Som exempel kan nämnas professor emerita Rauni Räsänen vid Uleåborgs universitets pedagogiska fakultet. Under hennes ledning har det vuxit upp en ny generation forskare och lärare i fostran till internationalism som ägnar uppmärksamhet också åt de mänskliga rättigheterna.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

1. Ihmisoikeuskoulutuksen toimeenpano tulee kirjata lainsäädäntöön ja opetusministeriön ja yliopistojen välisiin tulossopimuksiin

Ihmisoikeuskoulutuksen toimeenpano tulee kirjata lainsäädäntöön ja opetus- ja kulttuuriministeriön ja yliopistojen välisiin tulossopimuksiin. Ihmisoikeudet tulee kirjata opetuksen arvoperusteesta myös tietotavoitteeksi.

2. Ihmisoikeuskoulutus tulee kirjata tiedekuntien strategioihin ja opetussuunnitelmiin

Ihmisoikeuskoulutus tulee kirjata kasvatus- ja oikeustieteellisten tiedekuntien strategioihin ja opetussuunnitelmiin. Tiedekuntatasolla tulee järjestää kaikille uusille opiskelijoille pakollinen johdantokurssi ihmisoikeuksista.

Kasvatus- ja käyttäytymistieteen opiskelijoille tulee suunnitella pakollinen ihmisoikeuksia käsittelevä johdantokurssi. Ihmisoikeuskysymyksiä tulee nostaa myös muiden sopivien kurssien sisältöihin. Tätä suunnitellessa tulee tehdä yhteistyötä oikeustieteellisten tiedekuntien kanssa.

3. Yliopistojen ja ihmisoikeusjärjestöjen tekevien kansalaisjärjestöjen yhteistyötä tulee kehittää

Yliopistojen ja ihmisoikeusjärjestöjen välistä yhteistyötä tulee kehittää siten, että ihmisoikeusjärjestöillä on mahdollisuus saada esimerkiksi avoimen yliopiston tai studia generalia -tapaisen opetuksen kautta lisää ihmisoikeustietoa. Samalla kansalaisjärjestöjen edustajille tulee tarjota

ÅTGÄRDSFÖRSLAG

1. Genomförandet av människorättsutbildning bör fastställas i lagstiftningen och i de resultatavtal som undervisnings- och kulturministeriet ingår med universiteten

Genomförandet av människorättsutbildning bör fastställas i lagstiftningen och i de resultatavtal som undervisnings- och kulturministeriet ingår med universiteten. De mänskliga rättigheterna bör också anges som ett kunskapsmål.

2. Människorättsutbildning bör införas i fakulteternas strategier och läroplaner

Människorättsutbildning bör införas i de pedagogiska och de juridiska fakulteternas strategier och läroplaner. På fakultetsnivå bör det ordnas en introduktionskurs i mänskliga rättigheter, som är obligatorisk för alla nya studerande.

För dem som studerar pedagogik och beteendevetenskap bör det tas fram en obligatorisk introduktionskurs som handlar om de mänskliga rättigheterna. Människorättsfrågor bör också tas upp inom andra lämpliga kurser. När det här planeras behövs samarbete med de juridiska fakulteterna.

3. Samarbetet mellan universiteten och frivilligorganisationer som ägnar sig åt människorättsarbete bör utvecklas

Samarbetet mellan universiteten och människorättsorganisationer bör utvecklas så att personer som arbetar

pääsy yliopistoille kertomaan omasta ihmisoikeustyöstään.

4. Ihmisoikeuskasvatukseen ja -koulutukseen keskittyvää tutkimusta tulee edistää

Ihmisoikeusopetuksen vahvistamisen lisäksi ihmisoikeuskasvatukseen ja -koulutukseen keskittyvää ja sitä tukevaa tutkimusta tulee edistää.

med människorättsfrågor har möjlighet att lära sig mer om de mänskliga rättigheterna via t.ex. öppna universitetet eller undervisning av typ studia generalia. Parallellt bör företrädare för frivilligorganisationerna ges möjlighet att besöka universiteten för att berätta om sitt eget människorättsarbete.

4. Forskning om människorättsfostran och människorättsutbildning bör främjas

Utöver ökade satsningar på människorättsundervisning behövs forskning som fokuserar på och stöder människorättsfostran och människorättsutbildning.

Valtion omat koulutuslaitokset ja korkeakoulut

Statens egna utbildningsanstalter
och högskolor

Valtion koulutuslaitokset ja korkeakoulut kouluttavat ammattilaisia tehtäviin, joissa on tietyissä tilanteissa mahdollista rajoittaa kansalaisten perus- ja ihmisoikeuksia. Siksi ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus näissä oppilaitoksissa on erityisen tärkeää. Yhtenäistä ohjeistusta siitä, miten ihmisoikeudet tulisi huomioida näiden alojen koulutustavoitteissa, ei vielä ole olemassa.

Statens utbildningsanstalter och högskolor utbildar yrkesfolk för uppgifter där det i vissa situationer är möjligt att inskränka medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter. Därför är människorättsfostran och människorättsutbildning av särskilt stor vikt vid dem. Än så länge existerar inga enhetliga anvisningar om hur de mänskliga rättigheterna bör beaktas i utbildningsmålen för de här branscherna.

VALTION KOULUTUSLAITOKSET ja korkeakoulut eli Poliisiammattikorkeakoulu, Pelastusopisto, Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, Tullikoulu, Maanpuolustuskorkeakoulu, Maasotakoulu sekä Raja- ja merivartiokoulu tarjoavat koulutusta valtion viranomaistehtäviin.

Opiskelijat voivat valmistuttuaan toimia muun muassa poliiseina, palomiehinä, vanginvartijoina, tull- ja rajaviranomaisina sekä sotilaina. Kyseisissä tehtävissä on tiettyjen ehtojen täytyessä mahdollista rajoittaa perus- ja ihmisoikeuksia, esimerkiksi kansalaisten liikkumisvapautta ja omaisuuden suoja sekä oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Siksi ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen sisällyttäminen valtion koulutuslaitosten ja korkeakoulujen opetukseen on erityisen tärkeää.

Valtion koulutuslaitoksia koskeva selvitys rajattiin koskemaan perustasoisia tukintoja ja kursseja. Se toteutettiin haastatteleamalla koulutuslaitosten ja korkeakoulujen koulutuspäälliköitä, koulutussuunnittelijoita tai ihmis-

STATENS UTBILDNINGSANSTALTER och högskolor omfattar Polisyrkeshögskolan, Räddningsinstitutet, Utbildningscentralen i brottspåföljdssektorn, Tullskolan, Försvarshögskolan, Markstridskolan och Gräns- och sjöbevakningsskolan. Alla tillhandahåller utbildning som ger behörighet att sköta statliga myndighetsuppgifter.

Efter avlagd examen är det möjligt att arbeta som bl.a. polis, brandman, fångvaktare, tulltjänsteman och gränsbevakare samt militär. När vissa villkor uppfylls är det i de här uppgifterna möjligt att inskränka grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter, exempelvis medborgarnas rörelsefrihet, egendomsskydd och rätt till personlig frihet och integritet. Därför är det av särskild vikt att människorättsfostran och människorättsutbildning införlivas med undervisningen vid statens utbildningsanstalter och högskolor.

Utredningen om statens utbildningsanstalter avgränsades till examina och kurser på grundnivå. Den genomfördes dels så att utbildningschefer och utbildningsplanerare eller

oikeuskysymyksiä käsitteleviä opettajia sekä perehtymällä opetussuunnitelmiin.

Kunkin koulutuslaitoksen ja korkeakoulun kohdalla pyrittiin selvittämään, millaiset ai-healueet, oppimateriaalit ja oppimismenetelmät kuuluvat perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvään opetukseen ja miten ihmisoikeuskasvatus näkyy työharjoittelu- tai työelämäjaksojen aikana.

Lisäksi huomiota kiinnitettiin siihen, miten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus toteutuvat opiskelijoiden ja työntekijöiden keskuudessa ja miten näitä arvoja pyritään edistämään. Näiden näkökulmien ohella ja myötä selvityksessä pyrittiin myös saamaan tietoa siitä, miten ihmisoikeuskasvatusta voitaisiin organisaatioissa kehittää.

Valtion koulutuslaitoksilla ja korkeakouluilla on eri vastuuministeriöt, minkä vuoksi niitä koskeva lainsäädäntö on hajautunutta. Useimpia organisaatioita säätelevät omat lait ja asetukset, jotka eivät pääsääntöisesti puutu koulutuksen sisältöön.

Ministeriöt kohdistavat valtion koulutuslaitoksiin ja korkeakouluihin lähinnä hallinnollista ohjausta sekä tulosohtausta. Tarkemmin organisaatioiden koulutustoimintoja ja niiden resurssija ohjaavat ministeriöiden alaiset keskushallinto- tai täytäntöönpanoviranomaiset.

Yhtenäistä ohjeistusta siitä, miten esimerkiksi ihmisoikeusopetus tulisi koulutustavoitteissa huomioida, ei siten ole olemassa. Yksittäistapauksissa ministeriöiden alaiset keskushallinto- tai täytäntöönpanoviranomaiset saattavat kuitenkin valvoa millaista ihmisoikeuskoulutusta organisaatioissa annetaan ja ovat saattaneet esimerkiksi osallistua opetussuunnitelmien laadintaan ihmisoikeussäiltöjen vahvistamiseksi.

Selvityksen perusteella ihmisoikeuskasvatus painottuu valtion koulutuslaitoksissa ja korkeakouluissa viranomaisen toimivaltuuksia käsitteleviin oikeudellisiin, hallinto-opillisiin ja eettisiin opetuskokonaisuuksiin. On kuitenkin vaikeaa arvioida, kuinka paljon koulutusta opiskelijat ihmisoikeuksista käytännössä saavat, sillä ihmisoikeuskasvatusta ei ole aina kirjattu opetussuunnitelmiin.

Lisäksi saattaa olla merkittävästi opettajasta

lärare som behandlar människorättsfrågor vid utbildningsanstalterna och högskolorna intervjua des, dels så att läroplanerna analyserades.

Ambitionen var att för varje utbildningsanstalts och högskolas vidkommande klarlägga vilka ämnesområden, läromedel och inlärningsmetoder som ingår i undervisningen i grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter. Vidare gällde det att klarlägga hur människorättsfostran kommer till synes under arbetspraktik- eller arbetslivsperioder.

Uppmärksamhet ägnades dessutom åt hur jämställdhet och likabehandling förverkligades bland studerande och anställda, och på vilket sätt man försöker främja de här värderingarna. Vid sidan av och genom det här var avsikten också att komma underfund med på vilket sätt människorättsfostran skulle kunna utvecklas inom organisationerna.

Statens utbildningsanstalter och högskolor sorterar inte under ett och samma ministerium, därför är lagstiftningen om dem splittrad. De flesta organisationer regleras av organisations-specifika lagar och förordningar där det i regel inte föreskrivs något om undervisningens innehåll.

Ministeriernas styrning av statens utbildningsanstalter och högskolor är närmast av administrativt slag. Ministerierna utövar också resultatstyrning. På ett mer detaljerat plan styrs organisationernas utbildningsverksamhet och resurserna för den av centralförvaltnings- eller verkställighetsmyndigheter som lyder under ministerierna.

Än så länge existerar alltså inga enhetliga anvisningar om hur t.ex. undervisningen om mänskliga rättigheter bör beaktas i utbildningsmålen. I enskilda fall kan dock centralförvaltnings- eller verkställighetsmyndigheterna övervaka hurdan människorättsutbildning som ges inom organisationerna. Det har hänt att de t.ex. varit med om att göra upp läroplaner för att befästa människorättsinnehållen.

På basis av utredningen förekommer människorättsfostran vid statens utbildningsanstalter och högskolor framför allt inom studiehel-

kiinni, minkä verran ihmisoikeuksia opetuksessa käsitellään. Haastatteluissa kävi myös ilmi, että etenkin perustutkintotasolla ihmisoikeuksia käsitellään usein ainoastaan yleisellä tasolla tai niitä sivutaan muiden aiheiden yhteydessä. Lisäksi kansainväliset ihmisoikeudet ja ihmisoikeusmekanismit jäivät opetuksen sisällöissä kansallisten perusoikeuksien ja hallintomenetelyjen varjoon.

Valtion koulutuslaitokset ja korkeakoulut katsovat edistäneensä vuoropuhelua ja tasa-vertaisuutta oppimisympäristössä keräämällä opiskelijoilta palautetta sekä tuottamalla tyytyväiskyselyitä sekä opiskelijoille että henkilökunnalle. Myös tasaisin väliajoin päivitettävät tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat sekä erilaiset kehittämistyöryhmät liitettiin ihmisoikeuksia kunnioittavan toimintakulttuurin luomiseen ja vahvistamiseen.

Toisaalta selvitys osoittaa, että opiskelijaryhmien ja eräissä organisaatioissa myös työyhteisöjen homogeenisuus asettaa haasteita yhdenvertaiselle oppimis- ja työympäristölle. Esimerkiksi tiettyihin aloihin liitetyt vahvat mielikuvat niiden maskuliinisuudesta saattavat estää naisia edes hakeutumasta kyseisten alojen koulutukseen.

Valtion koulutuslaitosten ja korkeakoulujen opettajia ei tällä hetkellä kouluteta ihmisoikeuksista järjestelmällisesti, vaan opettajien kouluttautuminen on varsin omaehtoista. Tämä voi epäyhtenäisen lainsäädännön ja ohjausmekanismien sekä opetussuunnitelmien puutteellisten ihmisoikeussisältöjen lisäksi johtaa siihen, että kyseisissä organisaatioissa opintojaan suorittavat opiskelijat eivät saa tasavertaisesti tietoa ihmisoikeuksista.

heter som handlar om juridik, förvaltningslära eller etik och som tar upp myndigheternas befogenheter. Det är emellertid svårt att bedöma hur mycket utbildning om de mänskliga rättigheterna de studerande får i praktiken, eftersom människorättsfostran inte konsekvent har skrivits in i läroplanerna.

I vilken mån de mänskliga rättigheterna tas upp i undervisningen kan dessutom till stor del vara beroende av läraren. Vid intervjuerna framgick det också att de mänskliga rättigheterna ofta behandlas endast på ett allmänt plan, särskilt på grundexamensnivå, eller att de tangeras i samband med andra ämnen. I utbildningsinnehållen hamnar dessutom de internationella mänskliga rättigheterna och människorättsmekanismerna i skuggan av de nationella grundläggande fri- och rättigheterna och förvaltningsprocesserna.

Statens utbildningsanstalter och högskolor anser att de har främjat dialog och likabehandling i lärmiljön genom att samla in respons hos de studerande och genom att utarbeta nöjdhetenkäter som är avsedda att besvaras av både de studerande och personalen. Också jämställdhets- och likabehandlingsplaner som uppdateras med jämna mellanrum samt olika utvecklingsarbetsgrupper kopplades samman med att skapa och befästa en verksamhetskultur som respekterar de mänskliga rättigheterna.

På samma gång visar utredningen att det faktum att studerandegrupperna, och i vissa organisationer också arbetsenheterna, är homogena medför utmaningar för en jämlik lär- och arbetsmiljö. Så kan exempelvis starka föreställningar om vissa branschers maskulinitet hindra kvinnor från att över huvud taget söka sig till utbildning inom de här branscherna.

För närvarande får lärarna vid statens utbildningsanstalter och högskolor inte systematisk utbildning om de mänskliga rättigheterna, i stället utbildar de sig i ämnet på egen hand. Tillsammans med den oenhetliga lagstiftningen och de varierande styrmekanismerna samt det bristfälliga människorättsinnehållet i läroplanerna kan det här leda till att de som studerar vid organisationerna i fråga inte får sinsemellan likvärdiga kunskaper om de mänskliga rättigheterna.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

1. Opetussuunnitelmia ja -sisältöjä on vahvistettava ja täsmennettävä ihmisoikeuksien osalta

Opetussuunnitelmiin on kirjattava tarkemmin, millaista ihmisoikeuksiin liittyvää opetusta opiskelijoille annetaan ja mitä oppimateriaaleja opetuksessa käytetään. Opetussuunnitelmista tulee ilmetä, että opiskelijat saavat kansallisen lainsäädännön lisäksi tietoa kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista ja -mekanismeista. Ihmisoikeuksien itsenäistä merkitystä ja velvoitavuutta tulee korostaa opetuksessa selkeämmin, erityisesti käytäessä läpi virkamiesten toimintaa sääntelevää lainsäädäntöä.

2. Ihmisoikeuskasvatus tulee sisällyttää myös käytännön opetusjaksoihin

Ihmisoikeuskasvatusta ei pidä rajata opetuksen teoriasisältöjen yhteyteen. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista ja kunnioittamista on esimerkiksi arvioitava konkreettisemmin myös opiskelijoiden työharjoittelu- ja työelämäjaksojen aikana. Tämä voi tapahtua sisällyttämällä ihmisoikeuskasvatuksen periaatteet mukaan arviointikriteereihin.

3. Hyviä oppimiskäytäntöjä on edistettävä

Ulkopuoliset luennoitsijat ja vierailijat monipuolistavat ihmisoikeuksiin liittyvää opetusta. Konkreettiset kohtaamistilanteet esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten henkilöiden kanssa lisäävät opiskelijoiden tietoutta toisenlaisista kulttuureista. Myös ihmisoikeuksia käsittelevät tapausesimerkit ja muut so-

ÄTGÄRDSFÖRSLAG

1. Läroplanerna och deras innehåll bör stärkas och preciseras för de mänskliga rättigheternas del

Läroplanerna bör mera exakt ange hurdan undervisning med anknytning till de mänskliga rättigheterna de studerande skall ges och vilka läromedel som skall användas i undervisningen. Av läroplanerna bör framgå att de studerande utöver kunskaper om den nationella lagstiftning får information om de internationella människorättskonventionerna och människorättsmekanismerna. De mänskliga rättigheternas självständiga betydelse och människorättskonventionernas tvingande natur bör betonas tydligare i undervisningen, framför allt när den lagstiftning som reglerar tjänstemännens verksamhet går igenom.

2. Människorättsfostran bör ingå också i de praktiska studieperioderna

Människorättsfostran bör ges även utanför teoriundervisningen. Förverkligandet av och respekten för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna bör t.ex. utvärderas mera konkret också under de studerandes arbetspraktik- och arbetslivsperioder. Det kan ske genom att principerna för människorättsfostran införs i bedömningskriterierna.

3. God inlärningspraxis bör främjas

Utomstående föreläsare och besökare breddar undervisningen om de mänskliga rättigheterna. Konkreta möten med t.ex. personer med invandrarbakgrund ökar de studeran-

veltavat oppimismenetelmät auttavat opiskelijoita sisäistämään oppimaansa paremmin. Opetuksen teemoissa on painotettava etenkin kulttuurisen tietämyksen lisäämistä sekä rasististen loukkausten ja syrjintätapausten tunnistamista.

4. Opettajien ihmisoikeuskoulutusta on lisättävä ja vahvistettava

Opettajille on annettava säännöllistä ihmisoikeuskoulutusta, jotta opiskelijoilla on tasapuoliset mahdollisuudet saada perus- ja ihmisoikeusopetusta. Opettajien koulutuksessa tulee käsitellä erityisesti kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ja valvontamekanismeja, perus- ja ihmisoikeuksien välistä suhdetta sekä kullekin ammattialalle keskeisiä ihmisoikeusteemoja.

5. Työ- ja koulutuskulttuurin avoimuutta ja tasavertaisuutta on edelleen kehitettävä

Jotta opiskeluympäristö olisi yhä tasavertaisempi ja moniarvoisempi, valtion koulutuslaitosten ja korkeakoulujen tulee punnita perusteellisemmin, miten esimerkiksi naisia ja kielitaitoisia maahanmuuttajia saataisiin rekrytoitua opiskelijoiksi enemmän. On pohdittava, millä tavoin stereotyyppiset käsitykset tietyistä ammattialoista vaikuttavat koulutukseen hakeutumiseen. Itse opetustilanteissa taas on varmistettava, että opettajat ja kouluttajat huomioivat opiskelijoiden erilaiset lähtökohdat.

des kännedom om andra kulturer. Också fallstudier som handlar om de mänskliga rättigheterna och andra tillämpande undervisningsmetoder hjälper de studerande att ta till sig kunskaper. I undervisningsteman gäller det att betona framför allt ökad kunskap om kulturer och identifiering av rasistiska kränkningar och diskrimineringsfall.

4. Lärarnas människorättsutbildning bör utökas och stärkas

Lärarna bör regelbundet få människorättsutbildning för att de studerande skall ha jämlika möjligheter till undervisning om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Lärarutbildningen bör i synnerhet behandla de internationella människorättskonventionerna och övervakningsmekanismerna, förhållandet mellan de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna samt människorättsman som är centrala inom respektive bransch.

5. Arbets- och utbildningskulturen bör bli allt öppnare och jämlikare

För att studiemiljön skall bli allt mer jämlik och pluralistisk bör statens utbildningsanstalter och högskolor begrunda hur t.ex. fler kvinnor och språkkunniga invandrare kan rekryteras till studierna. Hur stereotypa uppfattningar om vissa branscher påverkar valet av utbildningsplats är en viktig frågeställning. I själva undervisningssituationerna är det nödvändigt att se till att lärarna och utbildarna beaktar de studerandes olika utgångspunkter.

Viranhaltijoiden täydennyskoulutus

Fortbildning för tjänsteinnehavare

Tässä artikkelissa käytetään termiä "viranhaltija" viittaamaan sekä valtion että kuntien virkasuhteiseen henkilöstöön.

I den här artikeln refererar 'tjänsteinnehavare' till såväl statligt som kommunalt anställda i tjänsteförhållande.

Valtion ja kuntien viranhaltijat ovat avainasemassa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta. Julkisen vallan käyttäjinä viranhaltijoiden velvoite ihmisoikeuksien toteuttamiseen on johdettavissa suoraan ihmisoikeussopimuksista. Tämä velvoite on kirjattu myös perustuslakiin, jonka 22 § mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Tällä hetkellä valtiollisten ja kunnallisten viranhaltijoiden ihmisoikeuskoulutus ei Suomessa toteudu riittävällä tavalla.

Statliga och kommunala tjänsteinnehavare är i nyckelposition när det är fråga om att förverkliga de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Skyldigheten för tjänsteinnehavare som utövare av offentlig makt att förverkliga de mänskliga rättigheterna går att härleda direkt ur människorättskonventionerna. Den har också skrivits in i 22 § i grundlagen, där det föreskrivs att det allmänna skall se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. För tillfället är människorättsutbildningen för statliga och kommunala tjänsteinnehavare i Finland inte tillräcklig.

ARTIKKELISSA TARKASTELLAAN perus- ja ihmisoikeuksien huomioimista viranhaltijoiden täydennyskoulutuksessa. Tätä ennen luodaan lyhyt katsaus kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista ja kansallisesta lainsäädännöstä nouseviin viranomaisten ihmisoikeusosaamista ja -koulutusta koskeviin velvoitteisiin ja suosituksiin.

Valtionhallinnon osalta tarkastelu pohjautuu eri ministeriöiden kehitysyksiköille lähetettyihin kirjallisiin kyselyihin, kattaen siten ensisijaisesti kehittämisyksiköiden järjestämät ja koordinoimat yleiset koulutukset, sekä ministeriöiden ja aluehallinnon virallisilta nettisivuilta saatavilla olevaan tietoon.

Kunnallishallinnon osalta tietoa on kerätty pääasiassa viranomaissivuilta. Tarkastelun ulottaminen yksittäisten kuntien tasolle ei ole tässä kartoituksessa ollut mahdollista kuin esimerkinomaisesti, eikä koordinoitua tietoa

I DEN HÄR ARTIKELN granskas det hur de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna beaktas i fortbildningen för tjänsteinnehavare. Inledningsvis kastas en snabb blick på de skyldigheter och rekommendationer beträffande människorättskunnande och människorättutbildning som kan härledas ur de internationella människorättskonventionerna och den nationella lagstiftningen.

För statsförvaltningens del grundar sig granskningen på två huvudsakliga källor. Den första är en skriftlig förfrågan som sändes till ministeriernas utvecklingsenheter och som täcker framför allt de allmänna utbildningar som utvecklingsenheterna arrangerar och samordnar. Den andra källan är information som finns på ministeriernas och regionalförvaltningens officiella webbplatser.

ole saatavilla. Tarkastelu keskittyy ensisijaisesti sosiaalihuollon ja terveyden- ja sairaanhoidon alueen täydennyskoulutukseen. Opetussektorin osuutta on käsitelty laajasti tämän julkaisun muissa artikkeleissa.

Velvoite ihmisoikeuskoulutukseen

Kansainvälisistä ihmisoikeusasiakirjoista löytyy useita viittauksia viranhaltijoiden ihmisoikeustehtäviensä hoitamiseen tarvitseman ihmisoikeuskoulutuksen tarpeeseen ja valtion velvoitteeseen tällaisen koulutuksen järjestämiseksi.

Tämän julkaisun aiemmissa artikkeleissa on jo viitattu YK:n ihmisoikeuskasvatusta koskevan julistuksen 7 artiklaan, jonka mukaan valtioiden tulee taata virkamiesten, tuomareiden, lainvalvontahenkilöstön viranomaisten ja sotilashenkilöstön riittävä ihmisoikeuskoulutus sekä edistää opettajille ja kouluttajille ja julkisia tehtäviä hoitaville yksityisille toimijoille suunnattua ihmisoikeuskoulutusta.

YK:n ihmisoikeuspuolustajia koskevassa julistuksessa (UN Declaration on Human Rights Defenders, A/RES/53/144) puolestaan todetaan, että valtiolla on velvollisuus edistää ja edesauttaa ihmisoikeuksia ja perusvapauksia koskevaa opetusta koulutuksen kaikilla tasoilla, ja varmistaa se, että kaikki henkilöt, jotka ovat vastuussa lakimiesten, lainvalvontahenkilöstön, armeijan henkilöstön ja julkishallinnon virkamiesten koulutuksesta sisällyttävät koulutusohjelmiinsa riittävästi ihmisoikeusopetusta (art. 15).

Mitä tulee virkamiehiä koskevaan lainsäädäntöön, viitattiin jo edellä perustuslain 22 §:ään. Perustuslaissa turvataan lisäksi oikeus hyvään hallintoon (21 § 2). Hyvän hallinnon oikeusperiaatteet (mm. tasapuolisuus) määritellään hallintolain 2 luvussa, jonka yleisperusteluissa (HE 72/2002) viitataan Suomea sitovien kansainvälisten velvoitteiden, erityisesti EY-oikeuden ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen kansalliselle hallinnolle asettamiin laadullisiin lisävaatimuksiin.

Lainsäädännössä ei kuitenkaan aseteta erityisiä vaatimuksia viranhaltijoiden osaamiselle

För kommunalförvaltningens vidkommande har information samlats in huvudsakligen från olika myndigheters webbplatser. Inom ramen för den här kartläggningen var det inte möjligt att utsträcka granskningen till enskilda kommuner annat än i exempelfall. Samordnad information står inte att få. Granskningen fokuserar främst på fortbildningen inom socialvården samt hälso- och sjukvården. Undervisningssektorns andel behandlas ingående i andra artiklar i den här publikationen.

Skyldigheten att ge människorättsutbildning

Internationella människorättsinstrument innehåller flera hänvisningar till att tjänsteinnehavarna behöver människorättsutbildning för att kunna sköta sina människorättsuppdrag och till att staten är skyldig att ordna sådan utbildning.

I tidigare artiklar i den här publikationen har det refererats till artikel 7 i FN:s deklaration om människorättsfostran, där det föreskrivs att staterna bör säkerställa en tillräcklig människorättsutbildning för tjänstemän, domare, lagövervakningspersonal och militärpersonal. Vidare bör staterna enligt artikeln främja att människorättsutbildning ges lärare och utbildare samt privata aktörer som utför officiella uppdrag.

I artikel 15 i FN:s deklaration om människorättsförsvarare (UN Declaration on Human Rights Defenders, A/RES/53/144) konstateras det att staten är skyldig att främja och befordra undervisningen om de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna på alla utbildningsnivåer och att säkerställa att alla som ansvarar för utbildningen av jurister, lagövervakningspersonal, militärpersonal och tjänstemän inom den offentliga förvaltningen inkluderar tillräckligt med människorättsundervisning i sina utbildningsprogram.

Vad lagstiftningen om tjänsteinnehavare beträffar hänvisades det redan ovan till 22 § i grundlagen. I 21 § 2 mom. i grundlagen tryggs dessutom rätten till god förvaltning. Rättsprinciperna inom god förvaltning (bl.a. opar-

tai kelpoisuudelle tällä alueella, edes ylimpien viranhaltijoiden osalta. Perustuslain 125 §:n mukaan yleiset nimitysperusteet julkisiin virkoihin ovat taito, kyky ja koeteltu kansalaiskunto, eikä valtion virkamieslaissa (750/1994), laissa kunnallisista viranhaltijoista (304/2003), virkaehtosopimuslaeissa tai valtion ylimmän johdon valintaperusteissa (VM/728/00.00.00/2011) edellytetä perus- tai ihmisoikeusosaamista tai sitoutumista näiden kunnioittamiseen.

Velvoitteen toimeenpano

Selvityksen perusteella on ilmeistä, ettei valtiolisten ja kunnallisten viranhaltijoiden ihmisoikeuskoulutus toteudu Suomessa riittävällä tavalla kansainvälisten velvoitteiden ja suositusten näkökulmasta.

Valtion viranhaltijoiden osalta tilanne on kokonaisuutena kuitenkin huomattavasti parempi kuin kunnallisten viranhaltijoiden, joskin valtionhallinnon eri hallinnonalojen välillä on tässä suhteessa suuria eroja.

Systemaattista ja nimenomaista perus- tai ihmisoikeuskoulutusta tarjotaan ainoastaan oikeusministeriön oikeushallinnon viranhaltijoille ja perustuslakia koskien lainsäädännön näkökulmasta sisäministeriön viranhaltijoille, sekä osalle ulkoasiainministeriön viranhaltijoista.

Kaikille valtion viranhaltijoille yhteiseen perehdyttämiskoulutukseen eli nk. Valtioneuvostopassiin ei nimenomaista perus- tai ihmisoikeuskoulutusosioita sisälly. Se sisältää kuitenkin jonkin verran tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus-sisältöjä. Yksittäisiä ihmisoikeusaiheisia koulutuksia erityisesti tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden alueella on kuitenkin järjestetty useammilla hallinnonaloilla.

Vastuu täydennyskoulutusten järjestämisestä kunnallisille viranhaltijoille on kunnilla. Koordinoitua tietoa kunnallisella puolella järjestettävistä täydennyskoulutuksista ja niiden sisällöistä ei ole saatavilla. Eri lähteistä kootun sirpaleisen tiedon perusteella vaikuttaa kuitenkin ilmeiseltä, ettei ihmisoikeuskoulutusta kunnallisille viranhaltijoille ja luottamushenkilöille järjestetä,

tiskhet) definieras i 2 kap. i förvaltningslagen. I den allmänna motiveringen till förvaltningslagen (RP 72/2002) hänvisas det till de ytterligare krav på den nationella förvaltningen som ställs i internationella förpliktelser som är bindande för Finland, i synnerhet gemenskapsrätten och europeiska människorättskonventionen.

I lagstiftningen ställs emellertid inga särskilda krav på tjänsteinnehavarnas kompetens eller behörighet på området, inte ens när det gäller de högsta tjänsteinnehavarna. Enligt 125 § i grundlagen är skicklighet, förmåga och beprövad medborgerlig dygd de allmänna utnämningssgrunderna för offentliga tjänster. I statstjänstemannalagen (750/1994), lagen om kommunala tjänsteinnehavare (304/2003), kollektivavtalslagarna och anvisningen om bestämmande av urvalskriterierna för statens högsta ledning (VM/728/00.00.00/2011) förutsätts inte kompetens som gäller de grundläggande fri- och rättigheterna eller de mänskliga rättigheterna, och inte heller förutsätts utfästelser att respektera dem.

Fullgörande av skyldigheten

Utgående från kartläggningen är det uppenbart att människorättsutbildningen för statliga och kommunala tjänsteinnehavare inte förverkligas på ett tillfredsställande sätt med tanke på de internationella förpliktelserna och rekommendationerna.

Totalt sett är situationen dock betydligt bättre för de statliga än för de kommunala tjänsteinnehavarnas del. Skillnaderna mellan statsförvaltningens olika förvaltningsområden är visserligen stora.

Systematisk och specifik utbildning om de grundläggande fri- och rättigheterna eller om de mänskliga rättigheterna erbjuds enbart tjänsteinnehavare inom justitieministeriets justieförvaltning, och motsvarande utbildning som utgår från grundlagsperspektiv ordnas bara för inrikesministeriets tjänsteinnehavare samt för en del av utrikesministeriets tjänsteinnehavare.

Den introduktionsutbildning som är ge-

mahdollisia yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta. Ihmisoikeusaiheista koulutusta on tarjolla satunnaisesti esim. aluehallintoviranomaisten järjestämänä.

Viranomaisille suunnattujen tiedotuksen ja tietopalvelujen osalta voidaan todeta, että nimenomaista ihmisoikeustietopalvelua ei ole tarjolla. Ihmisoikeusaiheista tietoa on saatavilla eri hallinnonaloilla vaihtelevasti, joskaan ei välttämättä oikeusperustaisessa muodossa. Lisäksi ulkoministeriön ja Ihmisoikeuskeskuksen sivuilta löytyy yleistä ihmisoikeustietoa, kuten tietoa ihmisoikeussopimuksista ja niiden kansainvälisistä valvontamekanismeista sekä Suomen ihmisoikeussitoumuksista ja niiden toimeenpanosta.

mensam för alla statliga tjänsteinnehavare, det s.k. Statsrådspasset, innehåller inget särskilt avsnitt om vare sig de grundläggande fri- och rättigheterna eller de mänskliga rättigheterna. I någon mån tangeras ändå jämställdhet och likabehandling. Enskilda kurser med mänsklig korättsinnehåll, särskilt på jämställdhets- och likabehandlingsområdet, har ändå ordnats inom de flesta förvaltningsområden.

Kommunen ansvarar för att ordna fortbildning för de kommunala tjänsteinnehavarna. Samordnad information om fortbildningarna på kommunalt håll och om deras innehåll står inte att få. Den fragmentariska information som samlats in via olika källor tyder emellertid på att det är uppenbart att mänsklig utbildning inte ordnas för kommunala tjänsteinnehavare och förtroendevalda, utom möjligen i enstaka undantagsfall. Utbildning som handlar om de mänskliga rättigheterna erbjuds sporadiskt och ordnas då t.ex. av regionförvaltningsmyndigheterna.

Beträffande information och informations-tjänster som riktas till myndigheter kan man konstatera att det inte finns någon tjänst som uteslutande tillhandahåller information om de mänskliga rättigheterna. Information om de mänskliga rättigheterna finns att tillgå i varierande utsträckning inom olika förvaltningsområden, om än inte nödvändigtvis i rättighetsbaserad form. Dessutom hittar man på utrikesministeriets och Människorättscentrets webbplatser allmän information om de mänskliga rättigheterna, såsom fakta om mänsklig konventionerna och de internationella övervakningsmekanismer som gäller dem. Vidare finns där information om Finlands mänsklig sättaganden och om genomförandet av dem.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

1. Ihmisoikeudet on integroitava valtionhallinnon viranhaltijoille järjestettävään täydennyskoulutukseen

Ihmisoikeudet tulee integroida valtion viranhaltijoiden perehdyttämiskoulutukseen, osaksi nk. Valtioneuvostopassia, niin että perustiedot ihmisoikeuksista, sisältäen arvot, normit ja mekanismit, välittyvät kaikille valtion viranhaltijoille yhdenmukaisella tavalla.

Valtionhallinnon nykyisille viranhaltijoille tulee järjestää yhteinen, esim. ministeriöiden koulutus- ja kehittämisyhdyshenkilöverkoston (KEHIKKO) koordinoima arvot, normit ja mekanismit kattava ihmisoikeuskoulutus. Lisäksi ministeriöiden tulee ottaa vastuulleen hallinnonalakohtaiset jatkokoulutukset, joissa keskitytään alakohtaisen sovellettavan tiedon tarjoamiseen. Lisäkoulutuksia tulee järjestää tarpeen mukaan myös esim. merkittävien sopimusten ratifiointien yhteydessä.

2. Ihmisoikeudet on integroitava alue- ja paikallishallinnon viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden täydennyskoulutukseen

Ihmisoikeuskoulutus tulee integroida osaksi aluehallintovirastoissa (avi) työskentelevien viranhaltijoiden täydennyskoulutusta, sekä avien koulutustarjontaa.

Kunnallisten viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden osalta on varmistettava, että vähintäänkin kunnan ja kuntayhtymien johtajat, eri hallinnonalojen johtajat, viranhaltijat ja keskeiset luottamushenkilöt, kuten

ÄTGÄRDSFÖRSLAG

1. De mänskliga rättigheterna bör integreras i fortbildningen för tjänsteinnehavare inom statsförvaltningen

De mänskliga rättigheterna bör integreras i introduktionsutbildningen för statliga tjänsteinnehavare som ett inslag i det s.k. Statsrådspasset. Då blir det möjligt att till alla statliga tjänsteinnehavare på ett enhetligt sätt förmedla baskunskaper om de mänskliga rättigheterna inklusive värderingar, normer och mekanismer.

För de nuvarande tjänsteinnehavarna inom statsförvaltningen bör det ordnas gemensam människorättsutbildning som samordnas av t.ex. nätverket för ministeriernas kontaktpersoner inom utbildning och utveckling. Utbildningen bör omfatta värderingar, normer och mekanismer. Dessutom bör ministerierna ta på sig ansvaret för förvaltningsområdesspecifik vidareutbildning som tar fasta på att tillhandahålla information som kan tillämpas områdesspecifikt. Tilläggsutbildning bör ordnas i överensstämmelse med behovet också t.ex. i samband med att viktiga avtal ratificeras.

2. De mänskliga rättigheterna bör integreras i fortbildningen för tjänsteinnehavare inom regional- och lokalförvaltningen och i fortbildningen för förtroendevalda

Människorättsutbildningen bör integreras i fortbildningen för tjänsteinnehavare inom regionförvaltningsverken och i den utbildning som regionförvaltningsverken tillhandahåller.

valtuuston, hallituksen ja lautakuntien puheenjohtajat ja erityisesti esim. sosiaali- ja potilasasiamiehet saavat riittävät perustiedot ihmisoikeuksista. Lisäksi ihmisoikeudet tulee integroida osaksi kunnallisten viranhaltijoiden la-
kisääteistä täydennyskoulutusta, sekä viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden perehdyttämisohjelmia.

3. Ihmisoikeusperustaisuutta on vahvistettava kaikessa perus- ja ihmisoikeusaiheisessa koulutuksessa ja tiedottamisessa

Ihmisoikeusperustaisuutta tulee vahvistaa läpileikkaavasti kaikessa viranhaltijoille suunnatussa perus- ja ihmisoikeusaiheisessa koulutuksessa ja tiedottamisessa ja ulottaa normiperusta myös kansainväliseen oikeuteen esim. lainsäädäntöä koskevissa koulutuksissa. Näin myös linkki kansainvälisiin velvoitteisiin konkretisoituu nykyistä paremmin.

4. Koulutuksia koskevaa tietoa tulee kerätä systemaattisesti ja koordinoitusti

Tietoa viranhaltijoille suunnatuista valtion ja kunnallisen tason ihmisoikeuskoulutuksista, sisällöt mukaan lukien, tulee kerätä systemaattisesti ja koordinoitusti. Tämä edellyttää tarvittavan vastuutahon identifioimista.

5. Ihmisoikeuksia koskevaa tiedottamista tulee vahvistaa ja tietopalveluja kehittää

Viranhaltijoilla tulee olla saatavilla enemmän ja systemaattisempaa sekä hallinnonalakohtaisesti sovellettavissa olevaa ihmisoikeustietoa. Yhteisen tietopalvelun kehittämistä ja ylläpitoa

För de kommunala tjänsteinnehavarnas och förtroendevaldas del bör man säkerställa att åtminstone direktörerna för kommuner och samkommuner, cheferna för olika förvaltningsgrenar, tjänsteinnehavarna och centrala förtroendevalda såsom ordförandena för fullmäktige, kommunstyrelser och nämnder får tillräckliga baskunskaper om de mänskliga rättigheterna. Detsamma gäller t.ex. socialombudsmännen och patientombudsmännen. Dessutom bör de mänskliga rättigheterna integreras i den lagstadgade fortbildningen för kommunala tjänsteinnehavare och i introduktionsprogrammen för tjänsteinnehavare och förtroendevalda.

3. Ett människorättsbaserat förhållningssätt bör befästas inom all utbildning och information om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna

Det människorättsbaserade förhållningssättet bör befästas genomgående inom all den utbildning och information för tjänsteinnehavare som handlar om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Normgrunden bör utsträckas till folkrätten, t.ex. i utbildning om lagstiftningen. På så sätt konkretiseras också kopplingen till de internationella förpliktelserna tydligare än för närvarande.

4. Information om utbildningarna bör samlas in systematiskt och samordnat

Information om människorättsutbildningarna för statliga och kommunala tjänsteinnehavare, innehållet med-

varten tulee identifioida vastuuministeriö.

Olemassa olevien tietopalveluiden oikeusperustaisuutta tulee vahvistaa erityisesti kansainvälisen ihmisoikeusnormiston osalta ja ihmisoikeudet integroida mukaan perusoikeusnäkökulman rinnalle.

Erillisten ihmisoikeusoppaiden tuottaminen valtionhallinnon ja kunnallisten viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden käyttöön on suositeltavaa.

räknat, bör samlas in systematiskt och samordnat. Det förutsätter att en ansvarig part identifieras.

5. Spridningen av information om de mänskliga rättigheterna bör stärkas och informationstjänsterna utvecklas

Tjänsteinnehavarna bör ha tillgång till en större mängd och mer systematisk information om de mänskliga rättigheterna. Informationen bör också gå att tillämpa förvaltningsområdes-specifikt. Ett ministerium som ansvarar för att en gemensam informationstjänst utvecklas och upprätthålls bör identifieras.

Det bör säkerställas att de befintliga informationstjänsterna är rättighetsbaserade, särskilt vad gäller det internationella människorättsnormer. De mänskliga rättigheterna bör integreras jämsides med perspektivet för grundläggande rättigheter.

Det rekommenderas att särskilda människorättshandböcker sammantälls för statliga och kommunala tjänsteinnehavare och för förtroendevalda.

Vapaa sivistystyö

Det fria bildningsarbetet

Vapaa sivistystyö tavoittaa vuosittain miljoona ihmistä. Heistä suuri osa on aikuisia, jotka eivät ole muun koulutuksen piirissä. Vapaan sivistystyön oppilaitokset voisivat siten olla avainasemassa kansalaisten ihmisoikeuskasvatuksen vahvistamisessa. Tällä hetkellä ihmisoikeuskasvatus on kuitenkin näiden oppilaitosten työntekijöille etäinen ja abstrakti asia ja sekoittuu helposti mm. kansainvälisyys- tai monikulttuurisuuskasvatukseen.

Det fria bildningsarbetet når ut till en miljon människor varje år. En stor del av dem är vuxna som inte deltar i någon annan utbildning. Läroanstalterna inom det fria bildningsarbetet skulle därmed kunna axla en nyckelroll när det gäller att stärka människorättsfostran bland allmänheten. Just nu är människorättsfostran dock främmande och abstrakt för de anställda vid läroanstalterna, och den förväxlas lätt med bland annat fostran till internationalism och med mångkulturell fostran.

VAPAA SIVISTYSTYÖ jäsentyy osaksi aikuiskoulutuksen kenttää. Oppilaitosmuotoja on viisi: kansalaisopisto (189 oppilaitosta), kansanopisto (89), opintokeskus (11), kesäyliopisto (20) ja liikunnan koulutuskeskus (14). Koulutus on pääosin tutkintoon johtamatonta, omaehtoista sivistystyötä. Oppilaitokset saavat koulutuksen järjestämiskustannuksiin valtionosuutta 57–65 prosenttia, lopun maksavat ylläpitäjät (mm. kunnat) ja opiskelijat.

Vapaan sivistystyön toimintaa ohjaa laki vapaasta sivistystyöstä (1998/632). Oppilaitosmuotojen erot perustuvat niiden laissa määriteltyn tehtävään sekä kohderyhmiin, ylläpitäjärankenteeseen ja opintojen osa- tai kokoaikaisuuteen.

Koulutus toteutetaan paikallisten opetussuunnitelmien pohjalta ylläpitäjän tai opiskelijoiden tarpeista käsin. Valtakunnallisten opetussuunnitelmien käytölle ei ole lakisääteisiä perusteita, mutta oppilaitokset voivat hyödyn-

DET FRIA BILDNINGSARBETET är ett inslag i den utbildning som riktar sig till vuxna. Det finns fem olika slag av läroanstalter: medborgarinstitut (189 läroanstalter), folkhögskolor (89), studiecentraler (11), sommaruniversitet (20) och idrottsutbildningscenter (14). Till övervägande del är det fråga om frivilligt bildningsarbete som inte leder till en examen. Kostnaderna för utbildningen täcks av staten till 57–65 %. För återstoden står huvudmännen (bl.a. kommuner och olika organisationer) och de studerande själva.

Riktlinjerna för det fria bildningsarbetet dras upp i lagen om fritt bildningsarbete (632/1998). Skillnaderna mellan läroanstaltsformerna beror på deras lagstadgade uppgift, målgrupperna och huvudmannastrukturen. Om studierna sker på hel- eller deltid spelar också in.

Utbildningen genomförs på basis av lokala läroplaner som utgår från huvudmannens eller de studerandes behov. Det finns inga lagfästa

tää niitä niin halutessaan esimerkiksi maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa.

Tätä selvitystä varten toteutettuun verkkokyselyyn vastasivat 90 oppilaitoksen (N=323) ja kolmen kansalaisjärjestön edustajat. Suurimmat vastaajaryhmät olivat kansalaisopistot ja kansanopistot.

Vastausten mukaan useat vapaan sivistystyön oppilaitokset järjestävät opetusta ihmisoikeuksista, mutta se ei ole vakiintunut koko vapaan sivistystyön opetuksessa. Opetus on monen muotoista ja sen sisällöt voivat liittyä tiettyihin oikeuksiin (esim. lapsen oikeudet) tai ihmisoikeuksien kannalta relevantteihin tai ihmisoikeuksia sivuaviin aiheisiin (mm. kestävä kehityksen tematiikka).

Opetuksen puitteissa käsitellään myös keskeisiä ihmisoikeusperiaatteita ja -arvoja, kuten suvaitsevaisuus, tasa-arvo, syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus. Ihmisoikeuskasvatus keskittyy kuitenkin usein ”erityisryhmien” oikeuksiin ja on myös suunnattu tietyille ryhmille kuten maahanmuuttajille tai vammaisille.

Yli puolet vastanneista kertoi, että ihmisoikeudet ja/tai niiden keskeiset periaatteet on kirjattu oppilaitoksen tai sen ylläpitäjän (esim. kunnan tai järjestön) toimintaa ohjaaviin asiakirjoihin. Ne näkyvät monin tavoin oppilaitosten toimintamalleissa ja arjen käytänteissä.

Yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden toteutumiseen kiinnitetään huomiota niin koulutukseen pääsyssä (esim. opinnot ovat kaikille avoimia, hinnaltaan edullisia ja tietyille ryhmille maksuttomia ja usein tarjolla lähellä kotia), koulutuksen fyysisessä toimintaympäristössä (mm. esteettömyydestä huolehtiminen) kuin henkilöstön toiminnassa.

Monet vastaajat totesivat, että ihmisoikeuskasvatus sopii hyvin vapaan sivistystyön profiiliin, (humanistisiin) arvoihin ja perustehtäviin. Ihmisoikeuksien kytkemistä osaksi opintotarjontaa tai oppilaitosten toimintatapoja estävät ja hidastavat vastausten mukaan kuitenkin mm. resurssien ja osaamisen rajallisuus.

Ihmisoikeuskoulutusta ei myöskään pidetä opetuksisältönä vetovoimaisena tai laajoja kan-

grunder för att använda riksomfattande läroplaner, men läroanstalterna kan utnyttja sådana om de så vill, t.ex. vid integrationsutbildning för invandrare.

Sammanlagt 90 läroanstalter (N=323) och tre frivilligorganisationer besvarade den nätenkät som den här utredningen baserar sig på. Medborgarinstitutet och folkhögskolorna var bäst företrädde bland respondenterna.

Av svaren framkommer det att många läroanstalter ordnar undervisning om mänskliga rättigheter, men den är inte ett vedertaget inslag i allt fritt bildningsarbete. Undervisningen är mångformig och dess innehåll kan anknyta till vissa rättigheter (exempelvis barnets rättigheter) eller till frågor som är relevanta för de mänskliga rättigheterna eller tangerar dem (bl.a. temat hållbar utveckling).

Centrala människorättsprinciper och människorättsvärderingar såsom tolerans, jämställdhet, icke-diskriminering och likabehandling behandlas också i undervisningen. Det förekommer ändå ofta att människorättsfostran koncentrerar sig på ”specialgruppers” rättigheter och riktas till vissa grupper, t.ex. invandrare eller personer med funktionsnedsättning.

Mer än hälften av respondenterna berättade att de mänskliga rättigheterna och/eller de centrala människorättsprinciperna har skrivits in i de dokument som styr läroanstaltens eller huvudmannens verksamhet. De avspeglar sig på många sätt i läroanstalternas verksamhetsmodeller och i daglig praxis.

Likabehandling och icke-diskriminering betonas när det gäller tillträdet till utbildning (exempel: studierna är öppna för alla, priset för dem är förmånligt och för vissa grupper är de avgiftsfria, ofta tillhandahålls de dessutom nära hemmet). Detsamma gäller den fysiska verksamhetsmiljön (bl.a. betonas tillgängligheten) och det sätt som personalen fungerar på.

Många respondenter konstaterade att människorättsfostran passar bra in i det fria bildningsarbetets profil med humanistiska värderingar och i den grundläggande bildningsuppgiften. Att sammankopplandet av de

salaispiirejä kiinnostavana. Tämä on kriittinen kysymys erityisesti kansalaisopistoissa, joiden opinto-ohjelman kokoonpano perustuu kysyntään. Monen vastaajan mielestä ainoa ratkaisu onkin nivoa ihmisoikeuskoulutus osaksi muita oppiaineita ja/tai opintokokonaisuuksia.

Ihmisoikeuskasvatus on monille oppilaitosten työntekijöille etäinen ja abstrakti asia. Se sekoittuu helposti mm. kansainvälisyys- tai monikulttuurisuuskasvatukseen. Oppilaitosten henkilökunnan osaaminen ihmisoikeuksien alueella on melko vähäistä.

Myös oman toiminnan tarkastelu ihmisoikeuksien toteuttamisen näkökulmasta on monille vapaan sivistystyön tekijöille vierasta. Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyyskään eivät aina jäsenny tietoisina toimenpiteinä, vaan ne koetaan itsestään selvinä, sisäänrakennettuina periaatteina, jotka toteutuvat toiminnassa itsestään.

Vapaan sivistystyön opinnot tavoittavat vuosittain miljoona ihmistä. Heistä suuri osa on aikuisia, jotka eivät ole muun koulutuksen piirissä. Vapaan sivistystyön oppilaitokset voisivat siten olla avainasemassa kansalaisten ihmisoikeuskasvatuksen vahvistamisessa. Tämän toteuttamiseen tarvitaan oppilaitosten johdon ja työntekijöiden motivointia sekä runsaasti oppilaitosten työyhteisöjen sisäistä kehittämistyötä, henkilöstön täydennyskoulutusta, oppimismenetelmien ja -materiaalien kehittämistä ja opetushallinnon tukea.

mänskliga rättigheterna med studieutbudet och med läroanstalternas verksamhetssätt stoppas upp och fördröjs beror enligt svaren bl.a. på att resurserna och kompetensen är begränsade.

Det anses inte heller att människorättsutbildningen attraherar och intresserar stora skaror av medborgare. Det här är en angelägen fråga särskilt för medborgarinstituten, vars studieprogram sammanställs utgående från efterfrågan. Många respondenter anser att den enda lösningen är att baka in människorättsutbildningen i andra läroämnen och/eller studiehelheter.

Människorättsfostran är främmande och abstrakt för många anställda vid läroanstalterna. Den förväxlas lätt med bl.a. fostran till internationalism eller med mångkulturell fostran. Personalens kompetens inom människorättsområdet är inte särskilt stor.

För många aktörer inom det fria bildningsarbetet är det också främmande att skärsåda den egna verksamheten ur människorättsperspektiv. Inte ens likabehandling och icke-diskriminering ter sig alltid som medvetna och genomtänkta åtgärder, i stället uppfattas de som självklara inbyggda principer som förverkligas i verksamheten av egen kraft.

Det fria bildningsarbetet når ut till en miljon människor varje år. En stor del av dem är vuxna som inte deltar i någon annan utbildning. Läroanstalterna inom sektorn skulle därför kunna axla en nyckelroll när det gäller att stärka människorättsfostran bland allmänheten. För att det här skall bli verklighet behöver läroanstaltens ledning och personal motiveras. Det behövs också rikligt med internt utvecklingsarbete inom läroanstaltens arbetsenheter, fortbildning för personalen, utveckling av inlärningsmetoder och läromedel samt stöd från utbildningsförvaltningens sida.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

1. Vapaasta sivistystyöstä aikuisten ihmisoikeuskasvattaja

Vapaa sivistystyö tavoittaa merkittävän määrän sellaisia aikuisia, jotka eivät ole aikaisemmissa opinnoissaan olleet tekemisissä ihmisoikeuskasvatuksen kanssa tai pääse siitä osallisiksi muilla tavoin. Eduskunnan tulee lisätä ihmisoikeudet vapaan sivistystyön lain tar koituspykälään yhteiskunnan eheyden, tasa-arvon ja aktiivisen kansalaisuuden rinnalle. Ihmisoikeuskasvatus tulee ottaa osaksi yliopistojen tuottamia aikuispedagogisia opintoja.

2. Ihmisoikeusperustaisuudesta tietoinen osa vapaan sivistystyön oppilaitosten toimintaa

Vapaan sivistystyön järjestöjen ja oppilaitosten tulee ottaa ihmisoikeudet osaksi strategiatyötään. Oppilaitosten työyhteisöjen tulee määritellä ihmisoikeuksien paikka ja merkitys oppilaitosten toiminnassa ja kehittää oma-leimaisia ratkaisuja ihmisoikeuksien toteuttamiseen. Samalla ne kirkastavat ihmisoikeuksiin liittyvien periaatteiden ja vapaan sivistystyön arvojen välistä suhdetta. Ihmisoikeuskasvatuksen kiinnostavuutta tulee lisätä oppilaitosten toimintaympäristöön ja eri osallistujaryhmille sopivilla tavoilla.

3. Ihmisoikeuskasvatus sisällöksi täydennyskoulutukseen ja kehittämishankkeisiin

Opetushallinnon tulee tukea oppilaitoksissa tehtävää kehittämistyötä täydennyskoulutuksella ja kehittämishankkeilla. Opetushenkilöstölle ja oppilaitosjohdolle suunnattua täy-

ÅTGÄRDSFÖRSLAG

1. Det fria bildningsarbetet bör ha hand om människorättsfostran för vuxna

Det fria bildningsarbetet når ett stort antal vuxna som inte har haft att göra med människorättsfostran i sina tidigare studier eller som inte på annat sätt blir delaktiga av den. Riksdagen bör ändra den paragraf i lagen om fritt bildningsarbete som handlar om verksamhetens syfte, så att de mänskliga rättigheterna skrivs in som ett syfte jämsides med sammanhållningen och jämlikheten i samhället samt ett aktivt medborgarskap. Människorättsfostran bör vara ett element i de studier i vuxenpedagogik som universitetet producerar.

2. Det människorättsbaserade förhållningssättet bör bli en medveten del av verksamheten

De organisationer och läroanstalter som ägnar sig åt fritt bildningsarbete bör anamma de mänskliga rättigheterna som ett led i sitt strategiarbete. Arbetsenheterna vid läroanstalterna bör definiera de mänskliga rättigheternas ställning och betydelse inom läroanstalternas verksamhet, och de bör också ta fram lösningar som handlar om att tillgodose de mänskliga rättigheterna. På samma gång förtydligas förhållandet mellan principerna för de mänskliga rättigheterna och värderingarna inom det fria bildningsarbetet. Människorättsfostran bör göras mer intressant på olika sätt som passar deltagargrupperna och smälter in i läroanstalternas verksamhetsmiljö.

dennyskoulutusta ihmisoikeuksista ja ihmisoikeuskasvatuksesta tulee lisätä. Ihmisoikeuksien opetusta tulee kehittää sekä omina koulutuskokonaisuuksinaan että muun koulutustarjonnan läpäisevänä sisältönä omaehtoisen aikuiskoulutuksen tarpeisiin.

4. Verkostoitumisesta ja kumppanuuksista uutta voimaa

Vapaan sivistystyön (ja muiden koulutusmuotojen) ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisestä kiinnostuneiden toimijoiden tulee vahvistaa keskinäistä verkostoitumistaan ja hakea aiempaa rohkeammin kumppanuuksia muiden tahojen kanssa.

5. Ihmisoikeuskasvatuksen infopankki

Eri koulutusalojen ja opetushallinnon tulee koota ihmisoikeuskasvatuksen infopankki, johon kerätään alueeseen liittyviä hyviä käytänteitä, oppimismenetelmällistä tietoa, materiaaleja sekä tietoa ihmisoikeuksiin ja ihmisoikeuskasvatukseen liittyvistä tapahtumista ja koulutuksista. Materiaaleissa ja oppimismenetelmissä tulee ottaa huomioon myös aikuisoppijan näkökulma ja tarpeet. Infopankin kokoamisessa tulee tehdä myös kansainvälistä yhteistyötä.

3. Människorättsfostran bör ingå i fortbildning och utvecklingsprojekt

Utbildningsförvaltningen bör stödja utvecklingsarbetet vid läroanstalterna genom fortbildning och utvecklingsprojekt. Det bör ordnas mer fortbildning om de mänskliga rättigheterna och människorättsfostran för undervisningspersonalen och för läroanstalternas ledning. Undervisningen om mänskliga rättigheter bör utvecklas dels i form av särskilda utbildningshelheter, dels i form av innehåll som genomsyrar allt det övriga utbildningsutbudet och svarar på den frivilliga vuxenutbildningens behov.

4. Nätverkande och partnerskap ger ny kraft

De aktörer som är intresserade av att utveckla människorättsfostran inom det fria bildningsarbetet (och inom andra utbildningsformer) bör stärka sitt inbördes nätverkande och djärvare än förr ingå partnerskap med andra.

5. Infobank om människorättsfostran

Olika utbildningsområden och utbildningsförvaltningen bör sammanställa en infobank om människorättsfostran där bästa praxis som är relaterad till området samlas, liksom också fakta om inlärningsmetoder, material och information om evenemang och utbildningar med anknytning till de mänskliga rättigheterna och människorättsfostran. I materialen och inlärningsmetoderna bör hänsyn tas också till vuxna studerandes perspektiv och behov. Internationellt samarbete behövs när infobanken sammanställs.

Liitteet
Bilagor

Kirjoittajien esittelyt

Presentation av skribenterna

Janica Anderzén

FM Janica Anderzén on järjestötyöntekijä, joka on tutustunut ihmisoikeuskysymyksiin töiden, opintojen ja vapaaehtoistöiden kautta. Hän on kiinnostunut erityisesti vähemmistöjen oikeuksista ja unelmoi oikeudenmukaisemmasta maailmasta.

Elina Hakala

YTM Elina Hakala on Ihmisoikeuskeskuksen määräaikainen avustava asiantuntija. Tämän selvityksen valtion koulutuslaitoksia ja korkeakouluja käsittelevä artikkeli oli myös osa hänen kansainvälisen politiikan pro gradu -tutkielmaansa. Opinnoissaan Hakala on perehtynyt erityisesti rauhantutkimukseen ja ihmisoikeuksiin.

Jarkko Korpela

VTK Jarkko Korpela työskentelee projektisih-teeninä Opetushallituksen ammatillisen peruskoulutuksen yksikössä. Pääaineessaan filosofiassa hän on keskittynyt etiikkaan ja yhteiskuntafilosofiaan sekä erityisesti ammattietiikkaan.

Johanna Lampinen

KM ja erityisluokanopettaja Johanna Lampinen on työskennellyt opettajana ja kouluttajana Ihmisoikeusliitossa sekä koulutukseen liittyvissä kehitysyhteistyötehtävissä. Hänellä on koke-

Janica Anderzén

FM Janica Anderzén är organisationsanställd. Hon har bekantat sig med människorättsfrågor i sitt arbete och sina studier samt genom sitt engagemang i frivilligarbete. Hennes särintresse är minoriteters rättigheter, och hon drömmer om en rättvisare värld.

Elina Hakala

SVM Elina Hakala är visstidsanställd som bi-trädande sakkunnig vid Människorättscentret. Hennes artikel om statens utbildningsanstalter och högskolor som ingår i den här publikationen var samtidigt en del av hennes pro gradu avhandling i internationell politik. Hakala är särskilt insatt i freds forskning och mänskliga rättigheter.

Jarkko Korpela

SVK Jarkko Korpela arbetar som projektsekreterare vid Utbildningsstyrelsens enhet för grundläggande yrkesutbildning. I sitt huvudämne filosofi fokuserar han på etik och samhällsfilosofi samt särskilt på yrkesetik.

Johanna Lampinen

PeM, specialklasslärare Johanna Lampinen har arbetat som lärare och som utbildare vid Förbundet för mänskliga rättigheter och inom

musta ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen järjestämisestä opettajille, virkamiehille sekä eri alojen opiskelijoille. Lisäksi hän on toiminut ihmisoikeus- ja globaalikasvatusta tekevissä kansalaisjärjestöissä 1990-luvulta lähtien.

Tiina-Maria Levamo

VTM, sosiologi Tiina-Maria Levamo on tehnyt ihmisoikeuksia ja erityisesti lasten oikeuksia, edistävää työtä viimeiset 16 vuotta. Tällä hetkellä hän valmistelee lasten osallistumisoikeuksien sosio-kulttuurisia ja poliittisia merkityksiä analysoivaa väitöskirjaansa. Levamon vakituisen työ on Plan Suomi Säätiön kansainvälisessä ohjelmatyössä ja lisäksi hänellä on ammatitieteeseen ja -korkeakouluun soveltuva opettajan pätevyys. Aiemmin hän on työskennellyt erityisasiantuntijana Euroopan neuvoston lasten oikeuksien ohjelmassa "Building a Europe for and with children" sekä luennoinut ihmisoikeuksiin, lasten oikeuksiin ja kehitykseen liittyvistä teemoista ammattikorkeakouluissa ja Helsingin yliopistossa.

Mia Matilainen

FT Mia Matilainen on tehnyt vuonna 2011 valmistuneen kasvatustieteen väitöskirjansa ihmisoikeuskasvatuksesta lukiossa ja jatkanut sen jälkeen tutkimuksen tekoa kiinnostuksen kohteinaan ihmisoikeuskasvatus, ihmisoikeuskasvatus katsomusaineissa ja monikulttuurisuuskasvatus. Matilainen on toiminut lukion katsomusaineiden ja psykologian opettajana, oppimateriaalin tekijänä, Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tohtorikoulutettavana, tutkijatohtorina ja yliopistonlehtorina sekä syyslukukauden 2013 vierailevana post doc -tutkijana Warwickin yliopistossa, Englannissa.

Merja Pentikäinen

OTT, tutkija Merja Pentikäinen erikoistui oikeustieteen opinnoissaan kansainväliseen oikeuteen. Hän on opettanut laajasti kansainvälisen

utvecklingsbiståndsuppgifter med anknytning till utbildning. Hon har erfarenhet av att ordna människorättsfostran och människorättsutbildning för lärare och tjänstemän samt för studerande i olika branscher. Dessutom är hon ända sedan 1990-talet aktiv i frivilligorganisationer som ägnar sig åt människorättsfostran och global fostran.

Tiina-Maria Levamo

PM, sociolog Tiina-Maria Levamo har de 16 senaste åren arbetat för att främja de mänskliga rättigheterna och speciellt barnets rättigheter. För närvarande skriver hon på en doktorsavhandling där hon analyserar de sociokulturella och politiska betydelser hos barnens deltaganderättigheter. Levamo är ordinarie anställd hos Stiftelsen Plan Finland där hon ingår i det internationella programteamet. Hon är dessutom behörig att arbeta som yrkeslärare och yrkeshögskolelärare. Tidigare har hon varit specialsakkunnig inom Europarådets program "Building a Europe for and with children" och föreläst vid yrkeshögskolor och Helsingfors universitet om mänskliga rättigheter, barnets rättigheter och utvecklingsfrågor.

Mia Matilainen

FD Mia Matilainen disputerade 2011 med en avhandling i pedagogik som handlade om människorättsfostran i gymnasiet. Efter det har hon fortsatt att forska i människorättsfostran, människorättsfostran i livsåskådningsämnen och mångkulturell fostran. Hon har undervisat i livsåskådningsämnen och psykologi på gymnasienivå, författat läromedel och varit doktorand, forskardoktor och universitetslektor vid institutionen för lärarutbildning vid Helsingfors universitet. Höstterminen 2013 var hon gästende post doc-forskare vid universitetet i Warwick, England.

oikeuden kysymyksistä ja tutkimuksissaan hän on käsitellyt erityisesti ihmisoikeuskysymyksiä.

Erja Rusanen

KT, lapsen varhaiskehityksen ja päivähoidon asiantuntija Erja Rusanen on kirjoittanut lapsen näkökulmasta neljä teosta sekä osallistunut laajan, monitieteellisen ”Lapsen oikeudet” -opintokokonaisuuden suunnitteluun ja vastannut sen yhden ”Lapsen osallisuus” -nimisen opintojakson toteutuksesta Helsingin yliopiston Avoimessa yliopistossa. Hänen teoreettinen perustansa asettuu kehityspsykologiaan ja attachment- eli kiintymyssuhdetutkimustraditioon.

Leena Saloheimo

KTeO, KM Leena Saloheimo on toiminut yli kolmekymmentä vuotta vapaan sivistystyön opetus- ja kehittämistehtävissä. Hänen mukaansa ihmisoikeuskasvatusta tarvitaan rakentamaan sivistyksen tukevaa perustaa sekä tasa-arvoista dialogia ja lisäämään tietoisuutta kaikkien ihmisten yhdenvertaisuudesta.

Reetta Toivanen

PhD, Sosiaali- ja kulttuuriantropologian dosentti Reetta Toivanen on akatemiatutkija Erik Castrén -instituutissa Helsingin yliopistossa. Hän on sekä tutkinut ihmisoikeuskasvatusta Suomessa että aktiivisesti pyrkinyt edistämään ihmisoikeusosaamisen lisäämistä yliopistoissa. Hän on myös Ihmisoikeusliiton varapuheenjohtaja.

Kristiina Vainio

VTM (kansainvälinen oikeus, ÅA) Kristiina Vainio on toiminut pitkään Kansalaisjärjestöjen ihmisoikeussäätiön Etelä-Aasia -koordinaattorina ja aiemmin erilaisissa projektiluonteisissa työtehtävissä Åbo Akademien ihmisoikeusinstituutissa ja oikeustieteen laitoksella. Tällä hetkellä hän työskentelee ma. asiantuntijana Ihmisoikeuskeskuksessa. Vainiolla on pitkäaikainen kokemus

Merja Pentikäinen

JD, forskare Merja Pentikäinen har i sina studier i juridik specialiserat sig på folkrätt. Hon har undervisat i ämnet på många olika håll, och hon har forskat särskilt i människorättsfrågor.

Erja Rusanen

PeD Erja Rusanen är expert på barns tidiga utveckling och på dagvårdsfrågor. Hon har skrivit fyra böcker om barnets perspektiv och varit med om att planera den omfattande tvärvetenskapliga studiehelheten ”Barnets rättigheter” vid Öppna universitetet vid Helsingfors universitet. Den studieperiod inom studiehelheten som hon ansvarade för handlade om barnets delaktighet. Hennes teoretiska plattform är utvecklingspsykologi och den forskningstradition som utgår från anknytningsteorin.

Leena Saloheimo

HeL, PeM Leena Saloheimo har i över 30 år arbetat med undervisnings- och utvecklingsuppgifter inom det fria bildningsarbetet. Enligt henne behövs människorättsfostran för att bygga en stabil grund för bildning och för en jämlik dialog samt för att öka medvetenheten om att alla människor är likvärdiga.

Reetta Toivanen

PhD, docent i social- och kulturanthropologi Reetta Toivanen är akademiforskare vid Erik Castrén-institutet vid Helsingfors universitet. Hon har forskat i den människorättsfostran som ges i Finland och arbetat aktivt för att främja ökat människorättskunnande vid universiteten. Hon är också vice ordförande för Förbundet för mänskliga rättigheter.

Kristiina Vainio

PM (folkrätt, ÅA) Kristiina Vainio har länge varit Sydasiensamordnare vid Medborgarorganisationers fond för mänskliga rättigheter. Före

ihmisoikeuksista, erityisesti ihmisoikeusperustaisuudesta ja ihmisoikeuskasvatukseen ja -koulutukseen liittyvistä kysymyksistä niin kansainvälisestä kuin kansallisestakin näkökulmasta. Hän on myös suorittanut lapsen oikeuksien opintokokonaisuuden HY:n avoimessa yliopistossa.

det har hon varit anställd på projektbasis vid institutet för mänskliga rättigheter och vid rättsvetenskapliga institutionen vid Åbo Akademi. För tillfället är hon visstidsanställd som sakkunnig vid Människorättscentret. Vainio har lång erfarenhet på människorättsområdet, särskilt på människorättsbaserat förhållningssätt, människorättsfostran och människorättsutbildning ur såväl nationellt som internationellt perspektiv. Hon har också avlagt studiehelheten "Barnets rättigheter" vid Öppna universitetet vid Helsingfors universitet.

Lyhenteet Förkortningar

- CAT** Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment), *Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning*
- CEDAW** Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women), *Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor*
- CFREU** Euroopan unionin perusoikeuskirja (Charter of Fundamental Rights of the European Union), *Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna*
- CRC** Yleissopimus lapsen oikeuksista (Convention on the Rights of the Child), *Konventionen om barnets rättigheter*
- CRPD** Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (Convention on the Rights of Persons with Disabilities), *Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*
- ECHR** Euroopan ihmisoikeussopimus, yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (European Convention on Human Rights, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms), *Europeiska människorättskonventionen*
- ECRML** Euroopan neuvoston alueellisia kieliä ja vähemmistökieliä koskeva kieliperuskirja (European Charter for Regional or Minority Languages), *Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk*
- ESC** Euroopan sosiaalinen peruskirja (ESP European Social Charter), *Europeiska sociala stadgan*
- ICCPR** Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (International Covenant on Civil and Political Rights), *Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter*
- ICERD** Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination), *Internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering*
- ICESCR** Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), *Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter*
- ICPPED** Yleissopimus kaikkien ihmisten suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta (International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance), *Konventionen om skydd av alla personer mot påtvingat försvinnande*
- ICRMW** Siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksien suojaamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families), *Internationella konventionen om skydd av rättigheter för alla migrerande arbetare och medlemmar av deras familjer*
- UDHR** Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (Universal Declaration of Human Rights), *Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna*

Sopimukset, säädökset ja muut asiakirjat

Konventioner, författningar och andra dokument

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset

Alkuperäis- ja heimokansojen oikeuksia koskeva ILO:n yleissopimus nro 169 (1989).

Euroopan ihmisoikeussopimus (yleissopimus ihmis-oikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla (1999) SopS 63/1999.

Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (1979) SopS 67-68/1986
- valinnainen pöytäkirja (1999) SopS 20-21/2001.

Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (1965) SopS 37/1970.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (1966) SopS 7-8/1976
- valinnainen pöytäkirja (1966) SopS 7-8/1976
- toinen valinnainen pöytäkirja kuolemanrangaistuksen poistamisesta (1989) SopS 48-49/1991.

Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (1984) SopS 59-60/1989

- valinnainen pöytäkirja (2002) - Suomi allekirjoitti 23.9.2003, HE 182/2012.

Siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksien suojaamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (1990). YK:n yleiskokouksen päätöslauselma A/RES/45/158.

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (1966) SopS 6/1976
- valinnainen pöytäkirja (2008) - Suomi allekirjoitti 24.9.2009, HE 74/2012. Pöytäkirja astui kansainvälisesti voimaan 5.5.2013.

Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja (1996) SopS 78, 80/2002.

Internationella konventioner

ILOs konvention om ursprungsfolk och stamfolk i självstyrande länder, nr 169 (1989).

Europeiska mänskiorättskonventionen (konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna) med de tillägg som gjorts genom tilläggsprotokoll nr 11 (1999) FördrS 63/1999.

Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (1979) FördrS 67-68/1986
- Fakultativt protokoll (1999) FördrS 20-21/2001.

Internationella konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (1965) FördrS 37/1970.

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (1966) FördrS 7-8/1976
- Fakultativt protokoll (1966) FördrS 7-8/1976
- Andra fakultativa protokollet om avskaffande av dödsstraff (1989) FördrS 48-49/1991.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (1984) FördrS 59-60/1989

- Fakultativt protokoll (2002) - Finland undertecknade 23.9.2003, RP 182/2012.

Internationella konventionen om skydd av rättigheter för alla migrerande arbetare och medlemmar av deras familjer (1990). FN:s generalförsamling, resolution A/RES/45/158.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (1966) FördrS 6/1976
- Fakultativt protokoll (2008) - Finland undertecknade 24.9.2009, RP 74/2012. Protokollet trädde i kraft internationellt 5.5.2013.

Reviderade europeiska sociala stadgan (1996) FördrS 78, 80/2002.

Yleissopimus kaikkien ihmisten suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta (2006)

- Suomi allekirjoitti sopimuksen 6.2.2007.

Yleissopimus lapsen oikeuksista (1989) SopS 59-60/1991

- valinnainen pöytäkirja lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin (2000) SopS 30-31/2002
- valinnainen pöytäkirja lasten myynnistä, lapsiprostitutiosta ja lapsipornografiasta (2000) SopS 40-41/2012
- valinnainen pöytäkirja valitusmenettelystä (2011).
Suomi allekirjoitti 28.2.2012.

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (2006)

- valinnainen pöytäkirja (2006)
- Suomi allekirjoitti yleissopimuksen ja valinnaisen pöytäkirjan 30.3.2007.

Julistukset ja muut asiakirjat

Euroopan neuvoston demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskeva peruskirja (2010). Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus CM/Rec(2010)7.

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948). YK:n yleiskokouksen päätöslauselma 217 A (III).

Ihmisoikeuskasvatusohjelma (2004). YK:n yleiskokouksen päätöslauselma A/RES/59/113.

Ihmisoikeuskasvatusta- ja koulutusta koskeva julistus (2011). YK:n yleiskokouksen päätöslauselma A/RES/66/137.

Ihmisoikeuskasvatusta koskeva vuosikymmen (1994). YK:n yleiskokouksen päätöslauselma A/RES/49/184.

Ihmisoikeuspuolustajia koskeva julistus (julistus yksilöiden, ryhmien ja yhteiskuntaelinten oikeudesta ja velvollisuudesta edistää ja suojella yleismaailmallisesti tunnustettuja ihmisoikeuksia ja perusvapauksia) (1998). YK:n yleiskokouksen päätöslauselma A/RES/53/144.

Kansainvälisen työjärjestön (ILO) julistus työelämän perusperiaatteista ja -oikeuksista (1998) SopS 63/2000.

Montrealin ihmisoikeus- ja demokratiakasvatuksen toimintaohjelma ja -suunnitelma (UNESCO, 1993).

Pariisin periaatteet (Ihmisoikeuksien suojeluun ja edistämiseen tarkoitettujen kansallisten instituutioiden asemaa ja toimintaa koskevat periaatteet) (1994). YK:n yleiskokouksen päätöslauselma A/RES/48/134.

UNESCO:n kansainvälisyyskasvatusta koskeva suositus (Kasvatusta kansainväliseen ymmärrykseen, yhteistyöhön ja rauhaan sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien opetusta koskeva suositus) (1974). UNESCO:n yleiskokous, 18. istunto.

Konventionen om skydd av alla personer mot påtvingat försvinnande (2006)

Finland undertecknade konventionen 6.2.2007.

Konventionen om barnets rättigheter (1989) FördrS 59-60/1991

- Fakultativt protokoll om indragning av barn i väpnade konflikter (2000) FördrS 30-31/2002
- Fakultativt protokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi (2000) FördrS 40-41/2012
- Fakultativt protokoll om en mekanism för klagomål (2011) - Finland undertecknade 28.2.2012.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2006)

- Fakultativt protokoll (2006)

Finland undertecknade konventionen och det fakultativa protokollet 30.3.2007.

Resolutioner och andra dokument

Europarådets stadga om utbildning i demokratiskt medborgarskap och i mänskliga rättigheter (2010). Ministerkommitténs rekommendation CM/Rec(2010)7.

Europarådets stadga om utbildning i demokratiskt medborgarskap och i mänskliga rättigheter (2010). Ministerkommitténs rekommendation CM/Rec(2010)7.

Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948). FN:s generalförsamling, resolution 217 A (III).

Världsomfattande program för människorättsfost-
ran (2004). FN:s generalförsamling, resolution A/
RES/59/113.

Deklaration om människorättsfostran (2011). FN:s generalförsamling, resolution A/RES/66/137.

Årtionde för människorättsfostran (1994). FN:s generalförsamling, resolution A/RES/49/184.

Deklaration om individers, grupper och samhällsorgans rättigheter och ansvar när det gäller att främja och försvara universellt erkända mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. FN:s generalförsamling, resolution A/RES/53/144.

Internationella arbetsorganisationens (ILO) deklARATION om grundläggande principer och rättigheter i arbetslivet (1998) FördrS 63/2000.

Handlingsprogram och plan för människorätts- och demokratifostran (UNESCO, 1993).

Handlingsprogram och plan för människorätts- och demokratifostran (UNESCO, 1993).

UPR-työryhmän raportti Suomen vuoropuhelusta (2012a). Ihmisoikeusneuvoston 21.istunto, yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu A/HRC/21/8.

UPR-työryhmän raportti Suomen vuoropuhelusta (2012b). Liite: Suomen antamat vastaukset. Ihmisoikeusneuvoston 21.istunto, yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu A/HRC/21/8/Add.1.

Kansallinen lainsäädäntö

Ammattikorkeakoululaki 9.5.2003/351.

Laki ammatillisesta koulutuksesta 21.8.1998/630.

Laki ammatillisesta opettajankoulutuksesta 9.5.2003/356.

Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain muuttamisesta 20.5.2011/ 535. Luku 3 a – Ihmisoikeuskeskus.

Laki vapaasta sivistystyöstä 21.8.1998/632.

Lukioasetus 6.11.1998/810.

Lakiolaki 21.8.1998/629.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Valtioneuvoston asetus lukiokoulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta 14.11.2002/955.

Yliopistolaki 24.7.2009/558.

Määräykset

Nuorille tarkoitettun lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2003. Opetushallituksen määräys 33/011/2003.

Nuorille tarkoitettun lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteiden 2003 täydentäminen. Opetushallituksen määräys 42/022/2010.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Opetushallituksen määräys 1/011/2004.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2004 täydentäminen. Opetushallituksen määräys 41/011/2010.

Valtioneuvoston ja ministeriöiden ohjelmat ja ohjeet

Demokratiakasvatusselvitys (2011). Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2011:27. Helsinki.

Parisprinciperna (Principerna om nationella institutioners status och funktion när det gäller att skydda och främja mänskliga rättigheter) (1994). FN:s generalförsamling, resolution A/RES/48/134.

UNESCOs rekommendation gällande fostran till internationellt samförstånd, samarbete och fred samt fostran gällande mänskliga rättigheter och grundläggande friheter (1974). UNESCOs generalförsamling, 18:e session.

Rapport av arbetsgruppen för den allmänna återkommande utvärderingen (UPR) – Finland (2012a). FN:s råd för mänskliga rättigheter, 21:a session, A/HRC/21/8.

Rapport av arbetsgruppen för den allmänna återkommande utvärderingen (UPR) – Finland (2012b). Bilaga: Finlands svar. FN:s råd för mänskliga rättigheter, 21:a session, A/HRC/21/8/Add.1.

Nationell lagstiftning

Yrkeshögskolelag 9.5.2003/351.

Lag om yrkesutbildning 21.8.1998/630.

Lag om yrkespedagogisk lärarutbildning 9.5.2003/356.

Lag om ändring av lagen om riksdagens justitieombudsman 20.5.2011/535. 3 a kap. – Människorättscentret.

Lag om fritt bildningsarbete 21.8.1998/632.

Gymnasieförordning 6.11.1998/810.

Gymnasielag 21.8.1998/629.

Lag om grundläggande utbildning 21.8.1998/628.

Finlands grundlag 11.6.1999/731.

Statsrådets förordning om allmänna riksomfattande mål för gymnasieutbildningen och om timfördelningen i gymnasieundervisningen 14.11.2002/955.

Universitetslag 24.7.2009/558.

Föreskrifter

Grunderna för läroplanen i gymnasieutbildning för unga 2003. Utbildningsstyrelsens föreskrift 33/011/2003.

Komplettering av grunderna för gymnasiets läroplan 2003. Utbildningsstyrelsens föreskrift 42/011/2010.

Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004. Utbildningsstyrelsens föreskrift 1/011/2004.

Kansainvälisyyskasvatusohjelma 2010 (2007). Opetusministeriön julkaisuja 2007:11. Helsinki.

Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2012–2013 (2012). Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 18/2012. Helsinki.

Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen 2007–2009 (2010). Globaalivastuuprojektin ohjausryhmän loppuraportti. Opetusministeriön julkaisuja 2010:9. Helsinki.

Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016. Kehittämissuunnitelma (KESU) (2012). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:1. Helsinki.

Lapsen oikeuksien kansallinen viestintästrategia. Oikeuksista on vähän käyttöä ihmisille, jos he eivät tiedä niistä (2010). Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:14. Helsinki.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015 (2012). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:6. Helsinki.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma (2011). Valtioneuvoston kanslia. Helsinki.

Turvallisempi huominen – Sisäisen turvallisuuden ohjelma (2012). Sisäasiainministeriön julkaisusarja 26/2012. Helsinki.

Valtioneuvoston periaatepäätös demokratian edistämisestä Suomessa (2010). Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 17/2010. Helsinki.

Valtioneuvoston periaatepäätös hallituksen tasa-arvo-ohjelmasta 2012–2015 (2012). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:10. Helsinki.

Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (2010). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:8. Helsinki.

Valtioneuvoston selonteko Suomen ihmisoikeuspolitiikasta 7/2009. Helsinki.

Komplettering av grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004. Utbildningsstyrelsens föreskrift 41/011/2010.

Statsrådets och ministeriernas program och anvisningar

Utdredning om demokratifostran (2011). Utbildningsstyrelsens rapporter och utredningar 2011:27. Helsingfors.

Fostran till internationalism 2010 (2007). Undervisningsministeriets publikationer 2007:11. Helsingfors.

Nationell handlingsplan för grundläggande och mänskliga rättigheter 2012–2013 (2012). Justitieministeriets utredningar och anvisningar 18/2012. Helsingfors.

Fostran till globalt ansvar 2007–2009 (2010). Slutrapport från styrgruppen för projektet om globalt ansvar. Undervisningsministeriets publikationer 2010:14. Helsingfors.

Utbildning och forskning 2011–2016. Utvecklingsplan (2012). Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2012:2. Helsingfors.

Nationell kommunikationsstrategi för barnets rättigheter (2010). Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2010:14. Helsingfors.

Fostran till globalt ansvar 2007–2009 (2010). Slutrapport från styrgruppen för projektet om globalt ansvar. Undervisningsministeriets publikationer 2010:14. Helsingfors.

Barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogrammet 2012–2015 (2012). Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2012:6. Helsingfors.

Statsminister Jyrki Katainens regeringsprogram (2011). Statsrådets kansli. Helsingfors.

En tryggare morgondag – Program för den inre säkerheten (2012). Inrikesministeriets publikationsserie 32/2012. Helsingfors.

Statsrådets principbeslut om främjandet av demokratin i Finland (2010). Justitieministeriets utredningar och anvisningar 17/2010. Helsingfors.

Statsrådets principbeslut om regeringens jämställdhetsprogram 2012–2015 (2012). Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2012:10. Helsingfors.

Statsrådets redogörelse om jämställdheten mellan kvinnor och män (2010). Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2010:9. Helsingfors.

Statsrådets redogörelse om Finlands politik för de mänskliga rättigheterna 7/2009. Helsingfors.

Yhdistyneet kansakunnat

A/RES/66/137
Jakelu: Yleinen
16. helmikuuta 2012

Yleiskokous
66. istunto
Agendan kohta 64

Yleiskokouksen 19. joulukuuta 2011 hyväksymä päätöslauselma nro 66/137
kolmannen komitean raportista (A/66/457)

Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskasvatusta koskeva julistus¹

Yleiskokous, joka
panelee tyytyväisenä merkille sen, että ihmisoikeusneuvosto hyväksyi 23. maaliskuuta 2011 antamassaan päätöslauselmassa nro 16/1² Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskasvatusta koskevan julistuksen,

1. hyväksyy Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskasvatusta koskevan julistuksen, joka on tämän päätöslauselman liitteenä,
2. kehottaa hallituksia, Yhdistyneiden kansakuntien järjestelmään kuuluvia järjestöjä sekä hallitusten välisiä järjestöjä ja kansalaisjärjestöjä tehostamaan pyrkimyksiään tämän julistuksen levittämiseksi ja sen yleismaailmallisen kunnioittamisen ja tuntemuksen edistämiseksi ja pyytää pääsihteeriä sisällyttämään julistuksen tekstin "Human Rights: A Compilation of International Instruments" -kokoelmateoksen seuraavaan painokseen.

89. täysistunto
19. joulukuuta 2011

Liite

Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskasvatusta koskeva julistus

Yleiskokous, joka
vahvistaa Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan tavoitteet ja periaatteet, jotka koskevat kaikille rotuun, sukupuoleen, kieleen tai uskontoon katsomatta kuuluvien kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamisen edistämistä ja tukemista,
vahvistaa myös sen, että jokaisen henkilön ja yhteiskunnallisen toimijan on pyrittävä opetuksen ja kasvatuksen avulla edistämään ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamista,
vahvistaa lisäksi sen, että jokaisella on oikeus koulutukseen ja että koulutuksen on pyrittävä ihmisen persoonallisuuden ja sen arvon tajuamisen täyteen kehittämiseen ja että koulutuksen on tehtävä mahdolliseksi jokaiselle suorittaa hyödyllinen panos vapaassa yhteiskunnassa, edistettävä ymmärtämystä, suvaitsevaisuutta ja ystävyyttä kaikkien kansakuntien ja kaikkien rodullisten, etnisten tai uskonnollisten ryhmien kesken sekä tuettava Yhdistyneiden kansakuntien toimintaa rauhan ja turvallisuuden säilyttämiseksi ja kehityksen ja ihmisoikeuksien edistämiseksi,

1 Tämä käännös on Ihmisoikeuskeskuksen teettämä epävirallinen käännös
2 Ks. Yleiskokouksen pöytäkirjat, 66. istunto, liite nro 53 (A/66/53), luku I.

vahvistaa, että valtioiden velvollisuutena on varmistaa, että koulutuksella pyritään vahvistamaan ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamista, kuten määrätään Ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa³, Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa⁴ ja muissa ihmisoikeussopimuksissa,

tunnustaa ihmisoikeuskasvatuksen olennaisen merkityksen kaikkien ihmisoikeuksien edistämises-
sä, suojelemisessa ja tehokkaan toteutumisen varmistamisessa,

vahvistaa Wienissä vuonna 1993 pidetyssä ihmisoikeuksien maailmankonferenssissa kaikille valti-
oille ja instituutioille esitetyn kehotuksen sisällyttää ihmisoikeudet, humanitaarinen oikeus, demokra-
tia ja oikeusvaltioperiaate kaikkien oppilaitosten opetussuunnitelmiin sekä konferenssissa esitetyn
lausunnon siitä, että ihmisoikeuskasvatuksen aihealueisiin tulisi sisältyä rauha, demokratia, kehitys ja
sosiaalinen oikeudenmukaisuus, kuten on esitetty kansainvälisissä ja alueellisissa ihmisoikeussopi-
muksissa, jotta voidaan saavuttaa yhteisymmärrys ja tietoisuus ihmisoikeuksia koskevan yleismaail-
mallisen sitoutumisen vahvistamiseksi⁵,

palauttaa mieliin vuonna 2005 pidetyn maailman huippukokouksen päätöksiäkirjan, jossa
valtioiden ja hallitusten päämiehet ilmaisivat tukensa ihmisoikeuskasvatuksen ja -opetuksen edistä-
miselle kaikilla tasoilla toimeenpanemalla muun muassa ihmisoikeuskasvatuksen maailmanohjelma,
ja jossa kaikkia valtioita kannustettiin kehittämään aloitteita tässä asiassa⁶,

haluaa antaa kansainväliselle yhteisölle vahvan viestin siitä, että kaikkia ihmisoikeuskasvatuk-
seen liittyviä pyrkimyksiä olisi vahvistettava kaikkien sidosryhmien yhteisellä sitoumuksella, julistaa
seuraavaa:

1 artikla

1. Jokaisella on oikeus olla tietoinen kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista sekä etsiä ja saa-
da tietoa niistä, ja jokaisella tulisi olla pääsy ihmisoikeuskasvatuksen piiriin.
1. Ihmisoikeuskasvatus on olennaista kaikille kuuluvien kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien
yleismaailmallisen kunnioittamisen ja noudattamisen edistämiseksi ihmisoikeuksien yleismaail-
mallisuuden, jakamattomuuden ja keskinäisen riippuvuuden periaatteiden mukaisesti.
1. Mahdollisuus nauttia täysimääräisesti kaikista ihmisoikeuksista, erityisesti oikeudesta koulutuk-
seen ja tiedonsaantioikeudesta, mahdollistaa pääsyn ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen
piiriin.

2 artikla

Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus käsittää kaikki kasvatus-, koulutus-, tiedotus- ja opetustoimet sekä
tietoisuuden lisäämistoimet, joiden tavoitteena on edistää kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapa-
uksien yleismaailmallista kunnioittamista ja noudattamista ja jotka näin ollen auttavat muun muassa
torjumaan ihmisoikeusloukkauksia ja väärinkäytöksiä antamalla ihmisille tietoja, taitoja ja ymmärrys-
tä ja kehittämällä heidän asenteitaan ja toimintatapojaan heidän voimaannuttamiseen yleismaail-
mallisen ihmisoikeuskulttuurin rakentamiseen ja edistämiseen.

3 Päätöslauselma nro 217 A (III).

4 Ks. päätöslauselma nro 2200 A (XXI), liite.

5 Ks. A/CONF.157/24 (osa I), luku III, kohta II.D, alakohdat 79 ja 80.

6 Ks. päätöslauselma nro 60/1, alakohta 131.

2. Ihmisoikeuskasvatus käsittää:

- a. ihmisoikeuksia koskevan kasvatuksen, johon kuuluu tietojen ja ymmärryksen antaminen ihmisoikeusnormeista ja -periaatteista, niiden perustana olevista arvoista ja niiden suojelemiseen tarkoitetuista mekanismeista,
- b. ihmisoikeuksien avulla tapahtuvan kasvatuksen, johon kuuluu oppiminen ja opettaminen sekä kouluttajia että oppijoita kunnioittavalla tavalla;
- c. ihmisoikeuksia varten tapahtuvan kasvatuksen, johon kuuluu ihmisten voimaannuttaminen siten, että he voivat nauttia omista oikeuksistaan ja käyttää niitä sekä kunnioittaa ja puolustaa muiden oikeuksia.

3 artikla

1. Ihmisoikeuskasvatus on elinikäinen prosessi, joka koskee kaikenikäisiä ihmisiä.
2. Ihmisoikeuskasvatus koskee kaikkia yhteiskunnan osia kaikilla tasoilla, mukaan luettuina esiasteen koulutus, perusasteen koulutus, keskiasteen koulutus ja korkea-asteen koulutus, jossa soveltuvien osin otetaan huomioon akateeminen vapaus, ja kaikkia kasvatus-, koulutus- ja opetusmuotoja riippumatta siitä, ovatko kyseessä julkiset vai yksityiset puitteet tai viralliset, epäviralliset vai epämuodolliset puitteet. Ihmisoikeuskasvatus sisältää muun muassa ammattikoulutuksen, erityisesti kouluttajien, opettajien ja valtion virkamiesten koulutuksen, jatkokoulutuksen, valistuksen sekä tiedotus- ja tietoisuuden lisäämistoimet.
3. Ihmisoikeuskasvatuksessa tulisi käyttää kohderyhmille sopivaa kieltä ja menetelmiä ottaen huomioon niiden erityistarpeet ja -olosuhteet.

4 artikla

Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tulisi perustua Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen ja asiaankuuluvien sopimusten ja asiakirjojen periaatteisiin tavoitteena:

- a. lisätä tietoisuutta ja ymmärrystä yleismaailmallisista ihmisoikeusstandardeista ja -periaatteista ja edistää niiden hyväksymistä sekä lisätä takeita ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojelemiseksi kansainvälisellä, alueellisella ja kansallisella tasolla;
- b. kehittää yleismaailmallinen ihmisoikeuskulttuuri, jossa jokainen on tietoinen omista oikeuksistaan ja vastuustaan kunnioittaa toisten oikeuksia, ja edistää yksilön kehitystä vapaan, rauhanomaisen, pluralistisen ja osallistavan yhteiskunnan jäsenenä,
- c. pyrkiä kaikkien ihmisoikeuksien tehokkaaseen toteutumiseen ja edistää suvaitsevaisuutta, syrjimättömyyttä ja tasa-arvoa,
- d. varmistaa kaikille yhtäläiset mahdollisuudet tarjoamalla pääsy laadukkaan ihmisoikeuskasvatukseen piiriin ilman minkäänlaista syrjintää,
- e. edistää ihmisoikeusloukkausten ja väärinkäytösten ehkäisyä ja kaikenlaisen syrjinnän, rasismien, stereotyyppien ja vihaan yllyttämisen sekä näiden taustalla olevien vahingollisten asenteiden ja ennakkoluulojen torjuntaa.

5 artikla

Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tulisi perustua tasa-arvoisuuden ja erityisesti tyttöjen ja poikien sekä miesten ja naisten tasa-arvoisuuden periaatteelle sekä ihmisarvon, osallisuuden ja syrjimättömyyden periaatteille riippumatta siitä, tarjoaako ihmisoikeuskasvatusta julkinen vai yksityinen toimija.

2. Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tulisi olla kaikkien saatavilla ja käytettävissä ja siinä tulisi ottaa huomioon erityisesti ne haasteet ja esteet, joita haavoittuvassa ja epäsuotuisassa asemassa

olevat henkilöt ja ryhmät, myös vammaiset henkilöt, kohtaavat, sekä näiden henkilöiden ja ryhmien tarpeet ja odotukset, jotta voitaisiin edistää voimaantumista ja ihmisen kehitystä ja edesauttaa syrjäytymisen taustalla olevien syiden poistamista sekä antaa jokaiselle mahdollisuus käyttää kaikkia oikeuksiaan.

3. Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tulisi tukea ja rikastuttaa sivilisaatioiden, uskontojen, kulttuurien ja eri maiden perinteiden monimuotoisuutta ja hakea siitä innoitusta, sillä monimuotoisuus heijastuu ihmisoikeuksien yleismaailmallisuudessa.
4. Ihmisoikeuskasvatuksessa ja -koulutuksessa tulisi ottaa huomioon erilaiset taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset olosuhteet ja samalla edistettävä paikallisia aloitteita, jotta voidaan tukea sitoutumista yhteiseen tavoitteeseen kaikille kuuluvien kaikkien ihmisoikeuksien toteutumisesta.

6 artikla

1. Ihmisoikeuskasvatuksessa ja -koulutuksessa tulisi hyödyntää uutta tieto- ja viestintätekniikkaa sekä tiedotusvälineitä kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien edistämiseksi.
2. Taiteita tulisi tukea koulutuksen välineenä ja keinona lisätä tietoisuutta ihmisoikeuksien alalla.

7 artikla

1. Valtiot ja soveltuvin osin asiaankuuluvat viranomaiset ovat pääasiallisessa vastuussa ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen edistämisestä ja sen varmistamisesta, että ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta kehitetään ja toteutetaan osallistumisen, osallisuuden ja vastuullisuuden hengessä.
2. Valtioiden tulisi luoda turvallinen ympäristö, joka mahdollistaa kansalaisyhteiskunnan, yksityisen sektorin ja muiden asiaankuuluvien sidosryhmien osallistumisen ihmisoikeuskasvatukseen ja jossa kaikkien, myös prosessiin osallistuvien toimijoiden, ihmisoikeuksia ja perusvapauksia suojellaan täysimääräisesti.
3. Valtioiden tulisi ryhtyä itsenäisesti ja kansainvälisen tuen ja yhteistyön avulla toimiin varmistukseen ihmisoikeuskasvatuksen asteittainen toteuttaminen kaikkia saatavilla olevia resursseja hyödyntäen ja asianmukaisin keinoin, joihin kuuluu lainsäädännöllisten ja hallinnollisten toimien ja menettelytapojen käyttöönotto.
4. Valtioiden ja soveltuvin osin asiaankuuluvien valtion viranomaisten tulisi varmistaa riittävä koulutus ihmisoikeuksien alalla ja tarvittaessa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden ja kansainvälisen rikosoikeuden aloilla valtion virkamiehille, tuomareille, lainvalvontaviranomaisille ja sotilashenkilöille sekä edistettävä riittävän koulutuksen antamista ihmisoikeuksien alalla opettajille, kouluttajille ja muille kasvattajille sekä valtion nimissä toimiville yksityishenkilöille.

8 artikla

1. Valtioiden olisi kehitettävä sopivan tason strategioita ja menettelytapoja ja tarvittaessa toimintasuunnitelmia ja ohjelmia tai edistettävä näiden kehittämistä ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toimeenpanemiseksi sisällyttämällä ihmisoikeuskasvatus esimerkiksi koulutus- ja opetussuunnitelmiin. Valtioiden olisi tällöin otettava huomioon ihmisoikeuskasvatuksen maailmanohjelma sekä kansalliset ja paikalliset erityistarpeet ja prioriteetit.
2. Kaikki asiaankuuluvat sidosryhmät, mukaan luettuina yksityisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan toimijat ja kansalliset ihmisoikeusinstituutiot, tulisi ottaa mukaan tällaisten strategioiden, toimintasuunnitelmien, menettelytapojen ja ohjelmien laadintaan, toteuttamiseen, arviointiin ja seurantaan ja tarvittaessa tulisi edistää usean sidosryhmän yhteisiä aloitteita.

9 artikla

Valtioiden tulisi edistää tehokkaiden ja riippumattomien kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden perustamista, kehittämistä ja vahvistamista noudattaen periaatteita ("Pariisin periaatteet")⁷, jotka koskevat ihmisoikeuksien edistämiseen ja suojelemiseen tarkoitettujen kansallisten instituutioiden asemaa, ja tunnustettava, että kansallisilla ihmisoikeusinstituutioilla voi olla merkittävä tehtävä ja tarvittaessa myös koordinoitettava ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen edistämisessä lisäämällä muun muassa tietoisuutta ja mobilisoimalla asiaankuuluvia julkisia ja yksityisiä toimijoita.

10 artikla

1. Erilaisilla yhteiskunnallisilla toimijoilla, muun muassa koulutuslaitoksilla, tiedotusvälineillä, perheillä, paikallisyhteisöillä ja kansalaisyhteiskunnan instituutioilla, joihin kuuluvat kansalaisjärjestöt, ihmisoikeuksien puolustajat ja yksityisen sektorin toimijat, on tärkeä tehtävä ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen edistämisessä ja toteuttamisessa.
2. Kansalaisyhteiskunnan instituutioita, yksityisen sektorin toimijoita ja muita asiaankuuluvia sidosryhmiä kannustetaan varmistamaan, että niiden henkilökunnalla on riittävä ihmisoikeuskasvatus.

11 artikla

Yhdistyneiden kansakuntien ja kansainvälisten ja alueellisten järjestöjen tulisi tarjota ihmisoikeuskasvatusta ja -koulutusta siviilihenkilöilleen ja niiden valtuuttamina palveleville sotilas- ja poliisihenkilöille.

12 artikla

1. Kansainvälisen yhteistyön tulisi tukea ja vahvistaa kansallisia pyrkimyksiä ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toteuttamiseksi kaikilla tasoilla ja tarvittaessa myös paikallisella tasolla.
2. Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tehokkaampaa toteuttamista voidaan edistää täydentävillä ja koordinoituilla kansainvälisen, alueellisen, kansallisen ja paikallisen tason pyrkimyksillä.
3. Ihmisoikeuskasvatushankkeiden ja -aloitteiden vapaaehtoista rahoittamista tulisi tukea.

13 artikla

1. Kansainvälisten ja alueellisten ihmisoikeusmekanismien tulisi ottaa ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus huomioon omassa työssään toimivaltuuksiensa puitteissa.
2. Valtioita kannustetaan tarvittaessa sisällyttämään asiaankuuluville ihmisoikeusmekanismeille tarkoitettuihin raporteihinsa tietoja toimenpiteistä, joihin ne ovat ryhtyneet ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen alalla.

14 artikla

Valtioiden tulisi ryhtyä asianmukaisiin toimenpiteisiin tämän julistuksen tehokkaan toimeenpanon ja seurannan varmistamiseksi ja järjestää tähän tarvittavat resurssit.

⁷ Päätöslauselma nro 48/134, liite.

Förenta nationerna

A/RES/66/137
Distribution: Allmän
Den 16 februari 2012

Generalförsamlingen
66:e sessionen
Punkt 64 på agendan

Generalförsamlingens resolution nr 66/137 av den 19 december 2011 på tredje kommitténs rapport (A/66/457)

Förenta nationernas deklaration om människorättsfostran och människorättsutbildning¹

Generalförsamlingen

välkomnar antagandet av Förenta nationernas deklaration om människorättsfostran och människorättsutbildning, genom människorättsrådets resolution nr 16/1² av den 23 mars 2011 och

1. antar Förenta nationernas deklaration om människorättsfostran och människorättsutbildning som är bifogad som bilaga till denna resolution,
2. uppmanar regeringar och organisationer som hör till Förenta nationernas system samt mellanstatliga organisationer och frivilligorganisationer att effektivisera sina ansträngningar för att sprida denna deklaration och för att främja den universella respekten för den och kännedomen om den och ber generalsekreteraren inkludera deklarationstexten i nästa upplaga av samlingsverket "Human Rights: A Compilation of International Instruments".

89:e plenum
Den 19 december 2011

Bilaga

Förenta nationernas deklaration om människorättsfostran och människorättsutbildning

Generalförsamlingen, som
bekräftat ändamålen och grundsatserna för Förenta nationernas stadga, som gäller främjandet och stödjandet av respekten för alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter som tillhör alla utan åtskillnad av ras, kön, språk eller religion,

bekräftat även att varje individ och samhällsaktör genom undervisning och utbildning bör eftersträva att främja respekten för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna,

bekräftat vidare att alla har rätt till undervisning och att undervisningen bör syfta till att till fullo utveckla människans personlighet och insikten om dess värde och att var och en genom utbildning skall kunna delta effektivt i ett fritt samhälle, främja förståelse, tolerans och vänskap mellan alla nationer och alla rasgrupper, etniska grupper och religiösa grupper samt främja Förenta nationernas verksamhet för att bevara freden och säkerheten och främja utvecklingen och de mänskliga rättigheterna,

1 Denna översättning är inofficiell och gjord på uppdrag av Människorättscentret

2 Se Generalförsamlingens protokoll, 66:e sessionen, bilaga nr 53 (A/66/53), kapitel I.

bekräftar att det är staternas skyldighet att genom utbildning stärka respekten för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter, i enlighet med Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna³, Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter⁴ och andra människorättsavtal,

erkänner den väsentliga betydelsen av människorättsfostran och människorättsutbildning i att främja, skydda och säkerställa det effektiva förverkligandet av alla mänskliga rättigheter,

bekräftar den uppmaning som gavs alla stater och institutioner vid Världskonferensen om mänskliga rättigheter i Wien 1993 att inkludera mänskliga rättigheter, humanitär rätt, demokrati och rättsstatsprincipen i alla läroinrättingars läroplaner, samt det vid konferensen fastställda uttalandet om att ämnesområdena för människorättsfostran borde omfatta fred, demokrati, utveckling och social rättvisa, såsom framförts i internationella och regionala människorättsavtal, för att man skall nå samförstånd om medvetenhet för att stärka det universella engagemanget för de mänskliga rättigheterna⁵,

återkallar i minnet slutdokumentet från det internationella toppmötet 2005, där statsöverhuvuden och regeringschefer uttryckte sitt stöd för att främja människorättsfostran och -undervisning på alla nivåer bland annat genom att verkställa det världsomfattande programmet för människorättsfostran, och där alla stater uppmuntrades att ta fram initiativ i ärendet⁶,

vill ge det internationella samfundet en stark signal om att alla strävanden som rör människorättsfostran och människorättsutbildning bör stärkas genom ett gemensamt engagemang hos alla intressegrupper,

deklarerar följande:

Artikel 1

1. Var och en har rätt till kännedom om alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter samt att söka och erhålla information om dem, och alla borde ha tillgång till människorättsfostran och människorättsutbildning.
2. Människorättsfostran och människorättsutbildning är väsentligt för att, i enlighet med principerna för att de mänskliga rättigheterna är universella, odelbara och beroende av varandra, främja den allmänna respekten och efterlevnaden av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter som tillhör alla.
3. Möjligheten att till fullo åtnjuta alla mänskliga rättigheter, särskilt rätten till undervisning och rätten att ta del av uppgifter, gör det möjligt att få tillgång till människorättsfostran och människorättsutbildning.

Artikel 2

Människorättsfostran och människorättsutbildning är all sådan fostran, utbildning, information och undervisning samt insatser som ökar medvetenheten som syftar till världsomfattande respekt och efterlevnad av de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna och som således bland annat förebygger kränkningar av och brott mot de mänskliga rättigheterna genom att ge människorna kunskap, förmåga och förståelse och genom att utveckla deras attityder och tillvägagångssätt för att ge dem kraft att skapa och främja en universell människorättskultur.

3 Resolution nr 217 A (III).

4 Se resolution nr 2200 A (XXI), bilaga.

5 Se A/CONF.157/24 (del I), kapitel III, punkt II.D, underpunkter 79 och 80.

6 Se resolution nr 60/1, underpunkt 131.

2. Människorättsfostran och människorättsutbildning omfattar:

- a. fostran som rör de mänskliga rättigheterna, i vilken ingår att ge kunskaper och förståelse om människorättsnormer och -principer, om de värden som ligger till grund för dem och om de mekanismer som är avsedda att skydda dem,
- b. fostran, som sker med hjälp av mänskliga rättigheter, vilket inbegriper lärande och undervisning på ett sätt som respekterar såväl dem som lär och dem som lär sig;
- c. fostran för mänskliga rättigheter, som ger människorna egenmakt att åtnjuta sina rättigheter och använda dem samt respektera och försvara andras rättigheter.

Artikel 3

1. Människorättsfostran och människorättsutbildning är en livslång process som gäller människor i alla åldrar.
2. Människorättsfostran och människorättsutbildning rör alla delar av samhället på alla nivåer, inklusive förskola, grundskoleutbildning, utbildning på mellanstadiet och på högskolenivå, där den akademiska friheten beaktas till tillämpliga delar, och alla pedagogik-, utbildnings- och undervisningsformer oberoende av om de är offentliga eller privata, eller inofficiella eller officiella. I människorättsfostran och människorättsutbildning ingår bland annat yrkesutbildning, speciellt utbildning av utbildare, utbildning av lärare och statliga tjänstemän, fortbildning, upplysning samt åtgärder för att öka information och medvetenhet.
3. I människorättsfostran och människorättsutbildning borde man använda språk och metoder som är lämpliga för målgrupperna med hänsyn till deras specialbehov och -omständigheter.

Artikel 4

Människorättsfostran och människorättsutbildning borde grunda sig på principerna i Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och relevanta avtal och handlingar med syftet att:

- a. öka medvetenheten och förståelsen om de allmänna standarderna och principerna för mänskliga rättigheter och främja godkännande av dem samt att öka garantierna för skyddet av de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna på internationell, regional och nationell nivå;
- b. utveckla en allmän människorättskultur, där var och en är medveten om sina egna rättigheter och sitt ansvar för att respektera andras rättigheter, och främja individens utveckling som medlem av ett fritt, fredligt, pluralistiskt och inkluderande samhälle,
- c. sträva efter att alla mänskliga rättigheter förverkligas effektivt och främja tolerans, ickediskriminering och jämlikhet,
- d. säkerställa likvärdiga möjligheter för alla genom att erbjuda tillgång till högklassig människorättsfostran och människorättsutbildning utan diskriminering av något slag,
- e. att främja förebyggandet av kränkningar av och brott mot de mänskliga rättigheterna och bekämpning av all slags diskriminering, rasism, hets till stereotyper och hat samt bakomliggande skadliga attityder och fördomar.

Artikel 5

Människorättsfostran och människorättsutbildning borde bygga på principen för jämställdhet, särskilt på jämställdhet mellan flickor och pojkar och män och kvinnor, samt på principerna för människovärde, delaktighet och icke-diskriminering oavsett om människorättsfostran erbjuds av en offentlig eller en privat aktör.

2. Människorättsfostran och människorättsutbildning borde vara tillgänglig och användbar för alla och i den borde man ta hänsyn speciellt till de utmaningar och hinder som personer och grupper i sårbar och ogynnsam ställning möter, samt dessa personers och grupper behov och förväntningar, för att kunna främja deras egenmakt och människans utveckling och underlätta avlägsnandet av de orsaker som ligger bakom marginalisering samt ge var och en en möjlighet att använda sina rättigheter.
3. Människorättsfostran och människorättsutbildning borde stödja och berika mångfalden civilisationer, religioner, kulturer och olika länders traditioner och söka inspiration däri, för mångfalden återspeglas i de mänskliga rättigheternas universalitet.
4. I människorättsfostran och människorättsutbildning borde man ta hänsyn till olika ekonomiska, sociala och kulturella omständigheter och samtidigt främja lokala initiativ för att kunna stödja engagemanget för det gemensamma målet att förverkliga de mänskliga rättigheterna som tillhör alla.

Artikel 6

1. I människorättsfostran och människorättsutbildning borde man utnyttja ny informations- och kommunikationsteknik samt massmedier för att främja alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.
2. Konstater borde stödjas som ett verktyg för utbildning och som ett medel för att öka medvetenheten på området för mänskliga rättigheter.

Artikel 7

1. Stater och till tillämpliga delar relevanta myndigheter är i huvudsak ansvariga för att främja människorättsfostran och människorättsutbildning och för att säkerställa att människorättsfostran och människorättsutbildning utvecklas och genomförs i en andas av deltagande, inkludering och ansvar
2. Stater borde skapa en trygg miljö, som gör det möjligt för civilsamhället, den privata sektorn och andra relevanta intressegrupper att delta i människorättsfostran och människorättsutbildning och där allas, även aktörernas som medverkar i processen, mänskliga rättigheter och grundläggande friheter skyddas fullt ut.
3. Stater borde självständigt och med hjälp av internationellt stöd och samarbete vidta åtgärder för att säkerställa att människorättsfostran och människorättsutbildning gradvis förverkligas med hjälp av alla till buds stående resurser och relevanta medel, i vilka ingår ibruktandet av legislativa och administrativa åtgärder och tillvägagångssätt.
4. Stater och till tillämpliga delar relevanta statliga myndigheter borde säkerställa en tillräcklig utbildning på området och vid behov på områdena för internationell humanitär rätt och internationell straffrätt för statliga tjänstemän, domare, brottsbekämpande myndigheter och militärpersonal samt främja att en tillräcklig människorättsutbildning ges lärare, utbildare och andra pedagoger samt privatpersoner som verkar på statens vägnar.

Artikel 8

1. Stater borde utveckla, eller främja utvecklingen av strategier och tillvägagångssätt på en lämplig nivå och vid behov handlingsplaner och program för att implementera människorättsfostran, till exempel inkludera det i utbildnings- och läroplaner. Då borde staterna beakta världsprogrammet för människorättsfostran samt nationella och lokala specialbehov och prioriteringar.

2. Alla relevanta intressegrupper, inberäknat aktörer på den privata sektorn och i civilsamhället och nationella människorättsinstitutioner, borde tas med i beredning, genomförande, utvärdering och uppföljning av strategier, handlingsplaner, tillvägagångssätt och program av det här slaget, och vid behov borde flera gemensamma intressegruppers gemensamma initiativ främjas.

9 artikla

Staterna borde främja grundande, utveckling och förstärkning av effektiva och oberoende människorättsinstitutioner i enlighet med principerna ("Parisprinciperna")⁷, som rör nationella institutioners ställning, vilka är avsedda att främja och skydda de mänskliga rättigheterna, och erkänna att nationella människorättsinstitutioner kan ha en betydande uppgift och vid behov även en uppgift som samordnare i att främja människorättsfostran bland annat genom att öka bland annat medvetenheten och mobilisera relevanta offentliga och privata aktörer.

Artikel 10

1. Olika samhällsaktörer, bland annat utbildningsväsenden, massmedier, familjer, lokalsamhällen och civilsamhällets institutioner, till vilka räknas frivilligorganisationer, människorättsförsvarare och aktörer på den privata sektorn har en viktig uppgift i att främja och genomföra människorättsfostran och människorättsutbildning.
2. Civilsamhällets institutioner, privata sektorns aktörer och andra relevanta intressegrupper uppmuntras att säkerställa att deras personal har en tillräcklig människorättsfostran.

Artikel 11

Förenta nationerna och internationella och regionala organisationer borde erbjuda människorättsfostran och människorättsutbildning för sin civilpersonal och militär- och polispersonal som tjänstgör under deras mandat.

Artikel 12

1. Det internationella samarbetet borde på alla nivåer stödja och stärka de nationella strävandena att införa människorättsfostran på alla plan och vid behov också på det lokala planet.
2. Ett mer effektivt genomförande av människorättsfostran kan främjas genom kompletterande och samordnade strävanden på internationell, regional, nationell och lokal nivå.
3. Frivillig finansiering av projekt och initiativ inom människorättsfostran borde stödjas.

Artikel 13

1. Internationella och regionala människorättsmekanismer borde ta människorättsfostran i beaktande i sitt eget arbete inom ramen för sina befogenheter.
2. Stater uppmuntras att vid behov i sina för relevanta människorättsmekanismer avsedda rapporter inkludera uppgifter om de åtgärder som de vidtagit på området för människorättsfostran.

Artikel 14

Stater borde vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa en effektiv tillämpning och uppföljning av denna deklaration samt ställa därtill behövliga resurser till förfogande.

⁷ Resolution nr 48/134, bilaga.

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

00102 Eduskunta, Helsinki
www.ihmisoikeuskeskus.fi

00102 Riksdagen, Helsingfors
www.manniskorattscentret.fi